

ΤΕΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΜΟΝΑΔΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ
ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΗΜΟΥ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

Εισηγήτρια: Μπιτσάνη Ευγενία
Σπουδαστής: Καλογιάννης Ιωάννης

ΔΗΤΑ
π 191

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2002

ΤΕΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΜΟΝΑΔΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ
ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΔΗΜΟΥ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

Εισηγήτρια: Μπιτσάνη Ευγενία
Σπουδαστής: Καλογιάννης Ιωάννης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2002

Αφιερώνεται στην οικογένεια μου, που με στήριξε
καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου
και στη σύντροφό μου,
που με βοήθησε να καταλάβω,
ότι μέσα από τη δύναμη της αγάπης,
ξεκινά η δίψα για γνώση, για αλλαγή, για ζωή...
Και αρχίζει έτσι η ροή ανατροπής
των δεδικασμένων ...
Και η ζωή αποκτά τη δική της ξεχωριστή ουσία.

Ευχαριστώ θερμά,

την εισηγήτρια του θέματος, κα Μπιτσάνη Ευγενία, που με την πρόταση του θέματος, με βοήθησε να αλλάξω στάση αντιμετώπισης απέναντι στους Τσιγγάνους,

την κα Δημητροπούλου Ευαγγελία, στέλεχος της Αναπτυξιακής Κορινθιακής και Υπεύθυνη του Κέντρου Υποστήριξης Rom, για την πληροφόρηση και τις κατευθύνσεις που μου παρείχε,

την κα Αννέτα Ρήτα από την Ε.Ε.Τ.Α.Α., για την πληροφόρηση που μου παρείχε,

την κα Καλογεροπούλου Ευτυχία, από την Οργάνωση «ΣΩΣΤΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ», για το υλικό που μου απέστειλε,

τον κο Πέππα Νικόλαο, από τη ΝΕΛΕ Ευβοίας, για την παραχώρηση πληροφοριακού υλικού,

το φωτογράφο Κυριάκη Ι. Δημήτριο, για το φωτογραφικό υλικό που μου παρέδωσε,

τον Δήμαρχο Ερετρίας κ. Άγγελο Γούναρη και την Πρόεδρο του Δ.Σ. του Δήμου, κα Αλιμπατέ Αμφιτρίτη, οι οποίοι στάθηκαν αρωγοί στην προσπάθεια καταγραφής των Τσιγγάνων της Ερέτριας,

και κυρίως τον φίλο μου, Μήτρου Παναγιώτη και την οικογένειά του, αλλά και όλους τους Τσιγγάνους της περιοχής, που με τη βοήθεια και τις παρατηρήσεις τους, κατόρθωσα να εκπονήσω τη μελέτη και να αντιληφθώ σημαντικά στοιχεία του κοινωνικοπολιτιστικού «γίγνεσθαι» των Τσιγγάνων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

1.1.	Η αρχική καταγωγή. Ονομασία. Αίτια διασποράς	1
1.2.	Μύθοι και λοιπές θεωρίες καταγωγής	7
1.3.	Η διείσδυση στο Βυζάντιο και τα Βαλκάνια	10
1.4.	Το «πέραςμα» στην Ευρώπη	14
1.5.	Η αποικιοκρατία στην Αμερική και την Αφρική	16
1.6.	Παρούσα κατάσταση	
1.6.1.	Οι Τσιγγάνοι σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο	17
1.6.2.	Οι Τσιγγάνοι στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

2.1.	Προσδιοριστικοί παράγοντες	23
2.2.	Κατανομή των Τσιγγάνων	
2.2.1.	Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας	24
2.2.2.	Οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων	26
2.2.3.	Οι Τσιγγάνοι στους Σοφάδες Καρδίτσας	26
2.2.4.	Οι Τσιγγάνοι της Φλώρινας	28
2.2.5.	Οι Τσιγγάνοι της Χίου	30
2.3.	Κοινωνική οργάνωση. Το «γένος», η «φάρα», η «φυλή»	32
2.4.	Η τσιγγάνικη οικογένεια	34
2.5.	Η θέση της γυναίκας στη τσιγγάνικη κοινωνία	38
2.6.	Επαγγελματική δραστηριότητα και οικονομική ζωή των Τσιγγάνων	41
2.7.	Απασχόληση και υγεία	42
2.8.	Η τσιγγάνικη γλώσσα (romani chib)	46
2.9.	Τσιγγάνικα ήθη και έθιμα	
2.9.1.	Η γέννηση	49
2.9.2.	Ο γάμος	51
2.9.3.	Ο θάνατος	54

2.10. Η τσιγγάνικη μουσική	58
2.11. Η θρησκεία	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ – ΔΙΑΜΟΝΗ

3.1. Ιστορική εξέλιξη της τσιγγάνικης κατοικίας και των οικισμών	62
3.2. Παράγοντες διαμόρφωσης της τσιγγάνικης κατοικίας	64
3.3. Χώροι διαμονής	65
3.4. Τσιγγάνικοι οικισμοί	
3.4.1. Τσιγγάνικοι οικισμοί στην Ελλάδα	67
3.4.2. Οικιστικά προβλήματα	69
3.5. Στεγαστική πολιτική των Τσιγγάνων στην Ευρώπη	
3.5.1. Το παράδειγμα της Αγγλίας	72
3.5.2. Το παράδειγμα της Ισπανίας	73
3.5.3. Το παράδειγμα της Ολλανδίας	74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

4.1. Εισαγωγικά	76
4.2. Εξέλιξη, δομή και λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος	77
4.3. Η εκπαίδευση των τσιγγανόπαιδων	78
4.4. Εκπαιδευτική κατάσταση των Τσιγγανόπαιδων	80
4.5. Στατιστικά στοιχεία	
4.5.1. Ανατολική και Δυτική Ευρώπη	82
4.5.2. Εκπαιδευτικές διακρίσεις στην Ελλάδα	83
4.6. Δραστηριοποίηση ΥΠ.Ε.Π.Θ. και λοιπών φορέων	86
4.7. Τα αίτια του φυλετικού διαχωρισμού στην εκπαίδευση	88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

6.1.	Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών	93
6.2.	Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα	95
6.3.	Το Συμβούλιο της Ευρώπης	97
6.4.	Η Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη	98
6.5.	Κοινωφελείς – μη κερδοσκοπικές οργανώσεις	100
6.6.	Τοπική Αυτοδιοίκηση και Ευρωπαϊκή Ένωση: κοινή δράση	106

ΜΕΡΟΣ Β΄

	Εισαγωγή Β΄ Μέρους	109
1.	Ο Δήμος Ερέτριας - Αναγνώριση της περιοχής	
1.1.	Ιστορικά στοιχεία	110
1.2.	Χωροταξική προσέγγιση – Πληθυσμιακά στοιχεία	111
2.	Μεθοδολογία	
2.1	Εργαλεία της συνέντευξης	112
2.2.	Δείγμα	112
2.3.	Συνεντεύξεις	113
3.	Στατιστικά αποτελέσματα μελέτης	
3.1	Χαρακτηριστικά περιοχής εγκατάστασης	114
3.2.	Αστικοδημοτική κατάσταση	117
3.3.	Κατοικία	123
3.4.	Απασχόληση	125
3.5.	Εκπαίδευση	129
3.6.	Υγεία- Υγιεινή	134
4.	Γενικά συμπεράσματα	
4.1.	Οικιστικά χαρακτηριστικά και συνθήκες διαβίωσης	136
4.2.	Αστική και δημοτική κατάσταση	137
4.3.	Εκπαίδευση	138
4.4.	Απασχόληση	139
4.5.	Συνθήκες υγιεινής – Κατάσταση υγείας	140

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΡΟΣ Α'

Αντί προλόγου

Παρεξηγημένοι και συκοφαντημένοι, θύματα προκαταλήψεων και καταδιώξεων, οι Τσιγγάνοι είναι από τις «μειονότητες» που η εικόνα τους έχει έντονα διαστρεβλωθεί στη διάρκεια της πολυτάραχης ιστορίας τους.

Εκτεθειμένη σε πιέσεις άλλων πολιτισμών που απειλούν τόσο τη συνοχή όσο και τον παραδοσιακό τρόπο ζωής της, η κοινότητα των Τσιγγάνων αντιμετωπίζει σήμερα σχεδόν σ' όλο τον κόσμο νέα κοινωνικά και πολιτιστικά προβλήματα. Είναι επομένως ζωτική ανάγκη να γίνει γνωστός ο αληθινός χαρακτήρας της τσιγγάνικης κοινότητας, το παρελθόν και το παρόν των Τσιγγάνων, για να επιτευχθεί μεγαλύτερη κατανόηση και στενότερη συνεργασία ανάμεσα στους Τσιγγάνους και τον υπόλοιπο κόσμο.

Αυτή η πτυχιακή εργασία επιδιώκει να συμβάλει στην αναγνώριση και κατανόηση της τσιγγάνικης ιδιοσυγκρασίας.

Έτσι λοιπόν, στο 1^ο Κεφάλαιο, επιχειρείται μία ιστορική προσέγγιση της πορείας των Τσιγγάνων, από την αρχική εμφάνισή τους, τη διασπορά τους ανάμεσα στα έθνη και την υφιστάμενη κατάσταση.

Στο 2^ο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι Τσιγγάνοι κάποιων περιοχών της Ελλάδας, προκειμένου να γίνει μία πρώτη προσέγγιση των Τσιγγάνων της χώρας μας και ακολουθεί μία ανάλυση των πολιτιστικών τους ιδιαιτεροτήτων και των κοινωνικών τους χαρακτηριστικών, έτσι ώστε ο αναγνώστης να αντιληφθεί τον τρόπο «λειτουργίας» της τσιγγάνικης κοινωνίας.

Στο 3^ο Κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην κατοικία των Τσιγγάνων. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι αλλαγές που επήλθαν στην κατοικία των Τσιγγάνων με το πέρασμα του χρόνου, Τσιγγάνικες εστίες στον ελλαδικό χώρο, ενώ γίνεται και μνεία για τα οικιστικά προβλήματα στην Ελλάδα και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίστηκε το στεγαστικό πρόβλημα των Τσιγγάνων σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες.

Το 4^ο Κεφάλαιο αποτελεί αναφορά στην εκπαιδευτική κατάσταση των Τσιγγάνων, τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν το εκπαιδευτικό σύστημα στη χώρα μας, ενώ παρουσιάζονται και κάποια στοιχεία για τον ευρωπαϊκό χώρο.

Στο τελευταίο Κεφάλαιο του Α΄ Μέρους (5^ο), αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν το πρόβλημα των Τσιγγάνων οι Διεθνείς Οργανισμοί και διάφορες Οργανώσεις.

Τέλος, στο Β΄ Μέρος, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της μελέτης που διενεργήθηκε, στα πλαίσια της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Έτσι λοιπόν, γίνεται αναφορά στον τρόπο διενέργειας της μελέτης, παρατίθενται τα ποσοτικά δεδομένα που εξήχθησαν, γίνεται μία ανάλυση αυτών και ακολουθεί μία πρόταση αναβάθμισης της ζωής των Τσιγγάνων της Ερέτριας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

1.1. Η αρχική καταγωγή. Ονομασία. Αίτια διασποράς

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η αρχική πατρίδα των Τσιγγάνων παρέμενε άγνωστη για μεγάλο χρονικό διάστημα. Το φαινόμενο αυτό μάλιστα, οδηγούσε -κατά καιρούς- στη διατύπωση θεωριών και υποθέσεων, σχετικά με τον τόπο καταγωγής.

Οι Τσιγγάνοι αποτελούνται από δύο λαούς, τους Ρωμ Τσιγγάνους, που κατάγονται από την Ινδία και τους Γύφτους, που είναι αιγυπτιακής καταγωγής, ισχυρίζεται ο Κ. Μπίρης. Την άποψη του αυτή τη διατυπώνει ως εξής: «Με το όνομα Ρωμ εμφανίζονται μόνο όσοι χαρακτηρίζονται ως Τσιγγάνοι, ενώ οι Γύφτοι μόνο ως Αιγυπτίους εμφανίζουν τους εαυτούς τους και μόνο Γύφτοι ονομάζονται από τους γηγενείς κατοίκους... Οι μελαμψοί αυτοί πάροικοι της Ευρώπης, που πραγματικά έχουν έλθει όλοι από την Αίγυπτο, ενωμένοι σε μια κοινή τύχη, αποτελούνται από δύο λαούς, από τους Ρωμ που έχουν ινδική καταγωγή και αποτελούν, κατά πλειονότητα τουλάχιστον, τους Τσιγγάνους, και από τους Γύφτους που είναι αυτόχθονες Αιγύπτιοι»¹.

Ο Κωνσταντίνος Φαλτάιτς ισχυρίζεται ότι είναι απόγονοι του Κάϊν² και ισχυροποιεί τη θεωρία του, κάνοντας χρήση εδαφίων της Παλαιάς Διαθήκης. Ωστόσο, πριν καταλήξει στην άποψη του αυτή, διατύπωσε αρκετές θεωρίες. Αρχικά υποστήριξε ότι ήταν προέλληνες, αρχαίοι κάτοικοι των Βαλκανίων, ενώ αργότερα, ισχυρίστηκε ότι οι Τσιγγάνοι είναι Θρακικά φύλα που περιπλανώνται

¹ Βλ. σχετ. Κώστας Μπίρης, «Ρωμ και Γύφτοι – Εθνογραφία και Ιστορία των Τσιγγάνων», Αθήναι 1954, σελ. 43.

² Βλ. σχετ. Κώστας Φαλτάιτς, «Το πρόβλημα της Καταγωγής των Τσιγγάνων», Αθήναι 1931.

στα Βαλκάνια, την Ουγγαρία, τη Μικρά Ασία και αλλού, «δημιουργούντες παντού τον πολιτισμόν των τεχνών, των θρησκευτικών τελετών και της μουσικής»³.

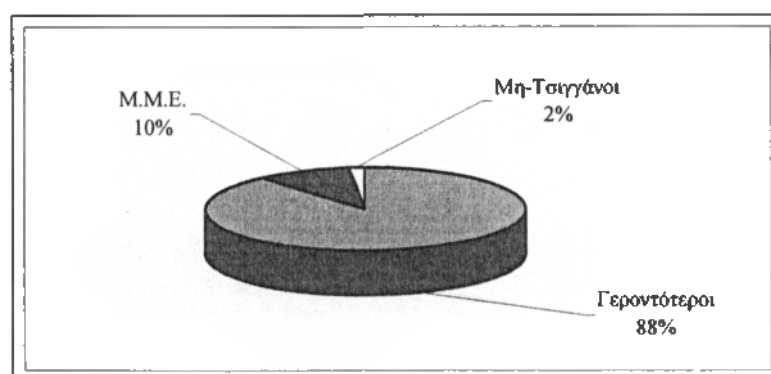
Στους Τσιγγάνους της Ελλάδας, υπάρχει έντονη σύγχυση σχετικά με τον τόπο καταγωγής. Ενδεικτικό δείγμα της σύγχυσης, είναι οι σχετικές «εκδοχές» που αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΠΙΘΑΝΕΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ
ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ							
ΠΟΣΟΣΤΟ	ΙΝΔΙΑ	ΤΟΥΡΚ.	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΡΟΥΜΑΝ.	ΕΛΛΑΔΑ	ΟΥΓΓΑΡ.
ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ	11,47	37,61	16,06	6,88	2,29	2,29	0,92
ΚΑΤΩ ΑΧΑΪΑ	17,95	20,51	2,56	3,85	37,18	-	-

ΠΗΓΗ: Έρευνα-Μελέτη των Μαρία Πανλή – Αθηνά Σιδέρη⁴

Παράλληλα, οι πηγές πληροφόρησης των Τσιγγάνων που αναφέρουν οι ίδιοι, σχετικά με τον τόπο καταγωγής τους, απεικονίζονται στο ακόλουθο διάγραμμα:

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.1: Πηγές πληροφόρησης τόπου καταγωγής
ΠΗΓΗ: Ιδία μελέτη όπως παραπάνω.

³ Βλ. σχετ. Κ. Φαλτάιτς, «Το πρόβλημα του δημοτικού μας τραγουδιού; ελληνικό ή γύφτικο;», Αθήνα 1927, σελ. 2.

⁴ Βλ. σχετ. Μ. Πανλή – Αθ. Σιδέρη, «Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας και της Κάτω Αχαΐας», Εκδ. Γ.Γ.Λ.Ε., 1990, σελ. 31-32.

Οι πρώτες ιστορικές έρευνες ξεκίνησαν με παράλληλη μελέτη των στοιχείων της τσιγγάνικης γλώσσας. Έτσι, ο Άγγλος εθνολόγος George Barrow, μελετώντας την τσιγγάνικη γλώσσα σε διάφορες χώρες και ιδίως στην Ισπανία, διακρίνει την ύπαρξη στοιχείων της αρχαίας σανσκριτικής γλώσσας και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι προέρχονται από την Ινδία. Την άποψη αυτή ενίσχυσε το 1857, ο Έλληνας γιατρός της Κωνσταντινούπολης, Αλέξανδρος Πασπάτης, ο μεγαλύτερος Έλληνας αθιγγανολόγος⁵.

Ο Πασπάτης αποδέχεται την ινδική καταγωγή και υποστηρίζει ότι οι Τσιγγάνοι (Rom) ονομάστηκαν έτσι από το Θεό Raama, που λατρεύεται στην ινδική χώρα. Επίσης, θεωρεί ότι οι Τσιγγάνοι και οι Γύφτοι είναι μια φυλή και κακώς έχει γίνει διάκριση από τους Ευρωπαίους.

Ωστόσο, ο διαχωρισμός των Τσιγγάνων σε «υποομάδες» με διαφορετικά προσωνύμια, δημιουργεί εμπόδια στον προσδιορισμό τους συνολικά, με ένα όνομα.

Ο μελετητής των βαλκανικών θεμάτων, Σωκράτης Λιάκος, υποστηρίζει ότι πρόγονοι των Τσιγγάνων είναι οι Παφλαγόνες και ότι οι Ευρωπαίοι γλωσσολόγοι θεώρησαν ότι οι Τσιγγάνοι ήρθαν στη Μικρά Ασία και την Ευρώπη τον 14^ο αιώνα, ενώ κατά τη διατύπωση της θεωρίας τους, δεν έλαβαν υπόψη τους τη μαρτυρία του Πορφυρογέννητου⁶.

Ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος (βυζαντινός συγγραφέας) βασίλευσε από το 945 έως το 956 μ.Χ και υποστήριξε ότι οι Παφλαγόνες ταυτίζονται με τους Αθίγγανους. Βάση του δογματισμού του αυτού, αποτέλεσε και ο ισχυρισμός του Λιάκου.

Παράλληλα υπάρχει μία ονομασία παγκοσμίως αποδεκτή, προσδιοριστική για τους μη-Τσιγγάνους, ο όρος "Γκατζό" (πληθ. Γκατζέ – Gadgo/Gadge), που σημαίνει «ξένος».

⁵ Δημιούργησε τσιγγάνικο γλωσσάρι και αντιπαρέβαλε τις λέξεις με τις αντίστοιχες σανσκριτικές και αραβικές.

⁶ Στηριζόμενος στην αναφορά του βυζαντινού συγγραφέα Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου.

Εξαιτίας του γεγονότος ότι, οι Τσιγγάνοι δεν έχουν γραπτή ιστορία, οι περισσότεροι ερευνητές που ασχολούνται με την καταγωγή τους, καταλήγουν σε υποθέσεις και εικασίες.

Έτσι, σύμφωνα με τον Ρ. Λ. Τάρνερ, οι Τσιγγάνοι κατάγονται από την Κεντρική Ινδία, απ' όπου έφυγαν περί το 300 π.Χ., προκειμένου να εγκατασταθούν στη ΒΔ Ινδία, για χρονικό διάστημα περίπου 1000 ετών. Εκεί απαντώνται με το όνομα Ντομ (Dom= «εκτός κάστας») και ο λαός τους «ζούσε στερούμενος οποιαδήποτε ιδιοκτησία γης»⁷. Ζώντας σαν σκλάβοι λουπόν, ξεσηκώθηκαν, αλλά οι εξεγέρσεις πνίγηκαν στο αίμα και όσοι σώθηκαν πήραν το δρόμο της διασποράς.

Στα χρόνια 420-438 μ.Χ., ο σάχης της Περσίας Μπάχραμ Γουρ, έφερε μουσικούς και χορευτές από την Ινδία.

Πεντακόσια χρόνια αργότερα, περί το 950 μ.Χ., ο Άραβας ιστορικός Χάμζα έγραφε ότι, ο Μπάχραμ ζήτησε από το βασιλιά της Ινδίας μουσικούς «...κι αυτός έστειλε δώδεκα χιλιάδες μουσικούς Ζοτ, που ο Μπάχραμ Γουρ τους κατένειμε στις πόλεις της αυτοκρατορίας»⁸.

Μία περσική ιστορία, αφηγείται κάτι ανάλογο: «Κάποια βραδιά, καθώς επέστρεφε από το μέρος όπου κυνηγούσε, προσπέρασε μια ομάδα υπηκόων του που κάθονταν στη γη πίνοντας και παρακολουθώντας των ήλιο που έδυε. Τους επέπληξε επειδή δεν ακουγόταν μουσική - επειδή η μουσική απαλύνει τα ήθη. Εκείνοι απάντησαν: “Ω, βασιλιά, αναζητήσαμε κάποιο μουσικό που να δεχόταν αμοιβή 100 ντιρχάμ, αλλά δεν υπήρχε κανείς.” Και τότε ο Μπάχραμ είπε: “Θα βρούμε εμείς κάποιον”. Διέταξε ένα γραμματικό να γράψει στον Σανκαλάτ να στείλει τέσσερις χιλιάδες από τους πιο ικανούς μουσικούς και τους καλύτερους τραγουδιστές της Αυλής του. Ο Σανκαλάτ πράγματι ανταποκρίθηκε και ο Μπάχραμ διαμοίρασε αυτούς τους καλλιτέχνες στο βασίλειό του, διατάσσοντας το λαό να τους προσλάβει, να ψυχαγωγείται από αυτούς και να τους αμείβει δίκαια. Και από

⁷ Βλ. σχετ. Τάκης Γιαννακόπουλος, «Τσιγγάνικα Λαϊκά Τραγούδια και Μπαλάντες», Εκδ. Θουκυδίδης, 1982, σελ. 7.

τους απογόνους τους κατάγονται οι μελαψοί Λούροι, που είναι δεξιотέχνες στο παίξιμο του φλάουτου και του λαούτου».

Το 1011, μια νέα πλοκή αυτής της ιστορίας προστίθεται, από τον Πέρση ποιητή Φιρντούσι, στο έργο του «Σαχ Νάμε»: «Ο σάχης έστειλε με αγγελιαφόρο ένα γράμμα στον Σενγκίλ, που έλεγε: “Διάλεξε δέκα χιλιάδες Λούρους, άνδρες και γυναίκες, δεξιотέχνες του λαούτου”. Όταν έφτασαν οι Λούροι, ο σάχης τους υποδέχθηκε και έδωσε στον καθένα τους ένα βόδι και ένα γάιδαρο, επειδή ήθελε να τους μνήσει στην αγροτική ζωή. Τους έδωσε ακόμη χίλια φορτία καλαμπόκι, αφού έπρεπε να καλλιεργήσουν τη γη με τα ζώα τους, για να το χρησιμοποιήσουν σαν σπόρο και να καλλιεργήσουν τη σοδειά τους και σε αντάλλαγμα αυτοί θα έπαιζαν δωρεάν για τους φτωχούς. Οι Λούροι έφυγαν και έφαγαν τα βόδια και το καλαμπόκι. Στο τέλος της χρονιάς επέστρεψαν, πεινασμένοι και με πρόσωπα ωχρά. Τότε ο σάχης τους είπε: “Δεν έπρεπε να χαραμίσετε το καλαμπόκι που σας έδωσα για σπόρο. Τώρα, το μόνο που σας έμεινε είναι τα γαϊδούρια σας. Φορτώστε τα υπάρχοντά σας σε αυτά, ετοιμάστε τα όργανά σας και περάστε τους μεταξωτές χορδές”. Και μέχρι τις μέρες μας οι Λούροι περιπλανιούνται ανά τον κόσμο προσπαθώντας να επιζήσουν. Κοιμούνται μαζί με τα σκυλιά και τους λύκους και βρίσκονται πάντα στο δρόμο κλέβοντας μέρα νύχτα».

Κατά τον 9^ο αιώνα, οι ομάδες των Dom που μεταναστεύουν, συναντώνται με διάφορα ονόματα όπως *Τζατ-Ζοτ*⁸, *Νούρι* ή *Λούρι* και σαν *Λομ* ή *Ρομ*.

Οι Άραβες ιστορικοί και γεωγράφοι, μιλούν για την ύπαρξη εμπορών της φυλής των Ζοτ στο Μπαχρέιν, οι οποίοι είχαν συναλλαγές με την Ινδία, διαμέσου της Ερυθράς Θάλασσας.

Μία άλλη ομάδα Ζοτ, συναντάται να πολεμά στο πλευρό της αραβικής φυλής Ταμίν στη Μεσοποταμία. Οι Ζοτ αυτοί ήταν μισθοφόροι και κατασκευαστές μεταλλικών όπλων.

⁸ Βλ. σχετ. Kenrick Donald, «Τσιγγάνοι: από τις Ινδίες στη Μεσόγειο», Centre de recherches tsiggenes, εκδ. "Καστανιώτης", σελ. 18.

⁹ Ζοτ είναι το όνομα που είχαν δώσει οι Άραβες στους Ινδούς που συνάντησαν όταν εισέβαλαν στην Ινδία, μετά την κατάρρευση της Περσίας.

Ζοτ επίσης συναντώνται εγκατεστημένοι στην Περσία, υπηρετώντας ως αυτοκρατορικοί φρουροί, ενώ κάποιοι κατείχαν και θέσεις αυλικών υπαλλήλων.

Την άποψη αυτή υποστηρίζει και ο Βαγγέλης Μαρσέλος που ανήκει στη νέα γενιά αθιγγανολόγων και ασχολείται –κατά κύριο λόγο– με την τσιγγάνικη γλώσσα.

Όμως, εξίσου αξιόπιστη είναι και μία ακόμη εικασία, η οποία φέρει τους Τσιγγάνους να αναχωρούν από την Ινδία εξαιτίας των μουσουλμανικών επιδρομών¹⁰.

Βάσει μίας ακόμη θεωρίας, οι Τσιγγάνοι *"την εμφάνισή τους στις χώρες του Βυζαντινού Κράτους την έκαναν επί Ταμερλάνου, του Μεγάλου Μογγόλου κατακτητή, στις τάξεις του οποίου υπηρέτησαν σαν μισθοφόροι"*¹¹.

Η ευρύτερα διαδεδομένη ονομασία είναι "Rom" (πληθ. Roma)¹². Ωστόσο δεν αυτοαποκαλούνται όλοι οι Τσιγγάνοι "Roma"¹³, ενώ έχουν καταγραφεί τέσσερις¹⁴ εθνικές ομάδες ή υποομάδες Τσιγγάνων: Ρομ, Μάνους¹⁵, Σίντι¹⁶, Ζιτάν.

Άλλες ονομασίες είναι οι Καλέ¹⁷ [Kale] ή Gittanos (=μάυροι, μελαχρινοί) στην Ισπανία, Μανούς [Manus] (=άνθρωποι) στη δυτική Ευρώπη, Σίντοι [Sindi]

¹⁰ Βλ. σχετ. «Μελέτη για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Τσιγγάνων», Εκδ. Γ.Γ.Λ.Ε., των Βασιλειάδου Μαρία, Γενιατάκη Ειρήνη, Δρόσος Αντώνιος, Κοτσιώνης Παν., Μαρσέλος Βαγ, σελ. 10.

¹¹ Βλ. σχετ. Βασίλης Σιναπίδης, «Φυλετική Καταγωγή, Ηθη και Έθιμα των Κατσιβελων Διδυμοτεύχου Θράκης», έκδ. της «Εταιρείας Θρακικών Μελετών» (αρ. 24), Αθήναι 1953, σελ. 289.

¹² Ο όρος «Rom», είναι επικυρωμένος από το 1^ο Παγκόσμιο Συνέδριο των Τσιγγάνων όλων των χωρών, που πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο το 1971 και έχει γίνει αποδεκτός και από τον ΟΗΕ.

¹³ Υπάρχει μία υποομάδα Τσιγγάνων που αυτοαποκαλούνται με αυτό τον όρο και το χρησιμοποιούν για να διαχωρίζονται από τις λοιπές τσιγγάνικες ομάδες.

¹⁴ Βλ. το περιοδικό Coustier της UNESCO, άρθρο «Η Αφύπνιση της τσιγγάνικης συνείδησης», της Ζακλίν Σαρλμάνι., Δεκέμβρης 1984, σελ. 11.

¹⁵ Πρόκειται για γαλλική λέξη και σημαίνει την εθνική ομάδα των Τσιγγάνων που μιλούν τη ρομανές, επηρεασμένη από τα γερμανικά αρχικά και από τη γαλλική γλώσσα μετέπειτα. «Μανούς» για τους Τσιγγάνους της περιοχής Αγίας Βαρβάρας Αττικής, σημαίνει «άνθρωπος».

¹⁶ Πρόκειται για εθνική ομάδα Τσιγγάνων που ομιλούν τη ρομανές, επηρεασμένη από τα γερμανικά.

¹⁷ «Οι Καλέ», υποστηρίζει ο Donald Kenrick στο έργο του «Τσιγγάνοι: από τις Ινδίες στη Μεσόγειο», «είναι μια υπο-ομάδα ανάμεσα στους Ρόμηδες της Ευρώπης, αρχικά εγκατεστημένη

(=Σιντ του Πακιστάν) ή Zigeuner στη Γερμανία, Καλντεράς [Kalderas] ή Λοβαρί ή Λακατούς στην ανατολική Ευρώπη, Έϊντεν [Heidens] (=ειδωλολάτρες) στη βόρεια Γερμανία, Τατερν (=Ταταροί) στη Σουηδία και τη Δανία, Μποέμηδες [Bohemiens] ή Gitans ή Tsiganes (=Βοημοί) στη Γαλλία, Τσιγγάνοι στη Ρουμανία, Σιγκόνοι στη Λιθουανία, Καούλι και Κουρμπάιτ στη Συρία, Cingene ή Kipti στην Τουρκία, Ciganin στην Αγγλία, Zingari στην Ιταλία.

1.2. Μύθοι και λοιπές θεωρίες καταγωγής

Η καταγωγή των Τσιγγάνων, παραμένει μέχρι και τις μέρες μας «επτασφράγιστο μυστικό». Το γεγονός αυτό οφείλεται στην έλλειψη γραπτού λόγου. Έτσι, ουκ ολίγες φορές, διατυπώθηκαν αρκετές θεωρίες αλλά και μύθοι, που υπάρχουν μέχρι τις μέρες μας.

Υπάρχει λοιπόν ένας τσιγγάνικος μύθος που φέρει τους Τσιγγάνους να είναι απόγονοι του Αδάμ, όχι όμως και της Εύας, αλλά μίας γυναίκας που προϋπήρχε αυτής. Για το λόγο αυτό θεωρούν ότι δεν «κουβαλάνε στην πλάτη τους» το προπατορικό αμάρτημα¹⁸.

Ένας άλλος τσιγγάνικος μύθος θέλει τους Τσιγγάνους να είναι απόγονοι μιας γενναίας φυλής που τόλμησε να ξεκινάει πόλεμο εναντίον όλων. Όμως, κατά τη διάρκεια της εκστρατείας τους, χρειάστηκε να διασχίσουν την αλμυρά θάλασσα Πορσαΐντα (Porsaida), της οποίας τα νερά "άνοιξαν" με εντολή του αρχηγού τους, αλλά στη μέση της θάλασσας εγκλωβίστηκαν. Όσοι γλίτωσαν, καταδικάστηκαν σε πλάνητα βίο από το Θεό¹⁹.

στη Φιλανδία και τη βόρεια Ουαλία ... Στην Ινδία βρίσκουμε ανθρώπους με αυτό το όνομα τους οποίους οι Βρετανοί άποικοι αποκαλούσαν κούληδες,, και οι «Καουλί» (ή Κώλι) είναι η μεγαλύτερη Ρόμικη ομάδα στη σύγχρονη Περσία, ενώ τους συναντάμε και στο Ιράκ. Οι Καλέ και οι Καουλί ίσως να είχαν κοινή γενεαλογία στην Ινδία.»

¹⁸ Βλ. σχετ. Γιώργης Έξαρχος, «Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι», Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 1996, σελ. 10.

¹⁹ Ο.π. σελ. 10.

Τσιγγάνικος μύθος για ακόμη μία φορά, αφορά κάποιον Φαραώ της Μικράς Αιγύπτου²⁰ που τόλμησε να τα βάλει με το Θεό και το στρατό του! Ο Θεός για να τιμωρήσει την αλαζονεία του, άνοιξε μία σπηλιά, όπου οδηγήθηκαν οι στρατιώτες του Φαραώ για να προστατευτούν από τη θεϊκή καταιγίδα. Εκεί τους εγκλώβισε ο Θεός και κανείς τους δε γλίτωσε. Οι υπόλοιποι Φαραώ, έμαθαν τα νέα και στράφηκαν κατά του λαού του αλαζόνα Φαραώ, ο οποίος (λαός) διασκορπίστηκε διωκόμενος, σε όλα τα πλάτη και μήκη της γης²¹.

Άλλος ένας μύθος, όχι τσιγγάνικος αυτή τη φορά, αναφέρει ότι τους καταράστηκε ο Χριστός να περιφέρονται συνεχώς, επειδή ήταν αυτοί που κατασκεύασαν τα καρφιά στη σταύρωση Του²².

Παράλληλα, υπάρχουν και θεωρίες, οι οποίες θεωρούνται «αιρετικές» ως ένα σημείο και δεν μπορούν να παραβλεφθούν από τους μελετητές. Έτσι:

- Το 1841, ο Ιταλός F. Predari υποστηρίζει ότι οι Τσιγγάνοι είναι προϊστορικός λαός που μετατράπηκε σε νομαδικό λαό, εξαιτίας γεωπολιτικών αλλαγών.
- Το 1844, ο Γάλλος P. Bataillard, γράφει ότι οι Τσιγγάνοι προϋπήρχαν από την «εποχή του χαλκού». Ήταν εγκατεστημένοι στις ανατολικές Άλπεις, ασχολούνταν με την τέχνη του χαλκού, την οποία και διέδωσαν –μέσω του εμπορίου- στους Κέλτες και άλλες φυλές²³.

²⁰ Με τον όρο «Μικρά Αίγυπτος», εννοείται ο ελλαδικός χώρος, η Κύπρος, η Συρία, ενώ οι Τούρκοι εννοούν τη Σμύρνη. Γενικά ο όρος αυτός χρησιμοποιείτο στο παρελθόν για να χαρακτηριστούν οι γόνιμες και εύφορες περιοχές.

²¹ Ο.π., Γιώργης Έξαρχος, σελ. 10.

²² Μοιρολόι που ψέλνεται από γυναικεία χορωδία στην περιοχή Όσσα της Λάρισας την Μεγάλη Παρασκευή, αναφέρει:

«... Χαλκιά, χαλκιά, φτιάξε καρφιά, φτιάξε τρία πιρούνια.

Και εκείνος ο παράνομος βάζει και φτιάχνει πέντε.

- Σν Φαραέ που τα 'φτιαζες εσύ να μας διδάξεις.

- Εγώ παιδιά που τα 'φτιαξα, εγώ θα σας διδάξω.

Βάλτε τα δυό στα χέρια του, τα δυο στα ποδαρά του.

Το πέμπτο το φαρμακερό βάλτε το στην καρδιά του...»

Βλ. σχετ. Γιώργης Έξαρχος, «Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι», Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 1996, σελ. 143.

²³ Με τη θεωρία του Bataillard, ταυτίστηκε αργότερα και ο Frans de Ville.

- Από φυλή του Καυκάσου και απόγονοι του Κάιν υποστήριξε πως είναι οι Τσιγγάνοι, ο Eneas Silvio Piccolomini (πάπας Πίος Β΄).
- Ο Γερμανός Wagenseil (1700) και ο Γάλλος Collin de Plancy, υποστήριξαν ότι είναι απόγονοι των Ιουδαίων, λόγω φυλετικών ομοιοτήτων.
- Άλλη μία άποψη είναι ότι οι Τσιγγάνοι προήλθαν από τη "μίξη" Εβραίων και Μαυριτανών της Ανδαλουσίας, που εκδιώχθηκαν από την Ισπανία²⁴
- Τον 16^ο αιώνα ο Γάλλος Pierre Belon, αναφέρει ότι οι Τσιγγάνοι κατάγονται από την πέραν του Δουνάβεως Βλαχία, ενώ την ίδια εποχή διατυπώνονται και ισχυρισμοί καταγωγής από τη Νουβία, τους οποίους αποδέχεται και ο Ολλανδός θεολόγος Gisburtus Boetius, κατά το 17^ο αιώνα.
- Τελευταίους επιζήσαντες της Ατλαντίδος τους χαρακτήρισε ο Blaise Cendars καθώς και απογόνους των λαών των Καναρίων Νήσων, ενώ αργότερα κάποιοι μελετητές, λόγω φυλετικών, γλωσσικών και εθμικών ομοιοτήτων, τους θεώρησαν συγγενικές φυλές με τους Ινδιάνους.
- Το 18^ο αιώνα, ο Mathurin La Croze, βρίσκει ομοιότητες μεταξύ τσιγγάνικης και αιθιοπικής γλώσσας, ενώ λίγο αργότερα, ο Miklosich, διαπιστώνει γλωσσικές ομοιότητες με τη φυλή των Καφίρ-Καλάς που ζουν στον Ινδικό Καύκασο και φαίνεται πως είναι απόγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

²⁴ Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας, στηρίζονται στην υποψία ότι η ονομασία Cinganos (=Τσιγγάνος), μπορεί να προέρχεται από το όνομα Cinga και σήμερα Elinca, όπως λέγεται η παραθαλάσσια περιοχή της επαρχίας Huesca.

1.3. Η διείσδυση στο Βυζάντιο και τα Βαλκάνια

Από τον 11^ο αιώνα, είχε αρχίσει η εγκατάσταση διάφορων λαών και εθνοτήτων στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία (Σλάβοι, Αρβανίτες, Τούρκοι κ.α.). μαζί τους εμφανίστηκαν και οι Λομ.

Σ' ένα αγιογραφικό κείμενο της Γεωργίας, που χρονολογείται γύρω στο 1068 μ.Χ., αναφέρεται για πρώτη φορά η παρουσία των Τσιγγάνων στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία²⁵.

Στο κείμενο αναφέρονται ως «*Ατζίγγανοι*», όρος ο οποίος τους αποδόθηκε από της Εκκλησία, που τους θεωρούσε άθεους και ειδωλολάτρες²⁶. Αποτέλεσμα αυτού το προσωνυμίου ήταν να θεωρείται «Ατζίγγανος» οποιοσδήποτε εξασκούσε την τέχνη της μαγείας.

Από τη Μέση Ανατολή, οι Λομ έρχονται με καράβια Σαρακηνών στην Κρήτη και την Πελοπόννησο.

Το 1322²⁷, αναφέρονται στην Κρήτη για πρώτη φορά οι Τσιγγάνοι, όταν δύο φραγκισκανοί μοναχοί ο Σίμων Σιμέωνος και ο Ούγκο ο Πεφωτισμένος, «*παρατήρησαν στο νησί ανθρώπους που υποτίθεται ότι άνηκαν στη φυλή του Χαμ και οι οποίοι παρακολουθούσαν τις ελληνορθόδοξες τελετές και ζούσαν σε μαύρα χαμηλά αντίσκηνα, όπως οι Άραβες ή σε σπηλιές. Οι άνθρωποι αυτοί περιγράφονται ως ρακένδυτοι, οστεώδεις και ασυνήθιστοι. Δε μένουν στον ίδιο*

²⁵ Βλ. Σχετ. Γεώργιος Σούλης, «*The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans in the Middle Ages*», *Dumarton Oaks Papers*, XV, 1961.

Σύμφωνα με αυτό το κείμενο, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Μονομάχος, κάλεσε τους απόγονους του Σίμωνα του Μάγου, προκειμένου να εξαλείψουν τα άγρια ζώα που κατασπάραζαν το θήραμα στο αυτοκρατορικό άλσος. Ο τρόπος που χρησιμοποίησαν οι Ατζίγγανοι, ήταν η τοποθέτηση ποτισμένων με «μαγικές ιδιότητες» (δηλητήριο) κομματιών κρέας, στα σημεία όπου έτρωγαν τα θηρία.

²⁶ Πρόκειται για όρο που αναφέρεται σε όσους είναι μέλη της χριστιανικής αίρεσης των Μελχισεδικτών (ή Καθαρών), τα μέλη της οποίας ήταν κυρίως Έλληνες, οι οποίοι θεωρούσαν τον Μελχισεδέκ ανώτερο από το Χριστό.

Βλ. σχετ. Τάκης Γιαννακόπουλος «*Οι Γύφτοι και το Δημοτικό μας Τραγούδι*», σελ. 30, Εκδ. Θουκυδίδης, 1981.

²⁷ Ο Γιάννης Κ. Μαυρομάτης, στο άρθρο του «*Τσιγγάνοι στην ενετοκρατούμενη Κρήτη*», αναφέρεται στην ίδια πηγή, χρονολογημένη όμως το 1323. Βλ. σχετ. περιοδικό ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχος 88, 21-06-2001, σελ. 12

τόπο πάνω από τριάντα ημέρες, γιατί γεμίζει από σκουλήκια κι ακαθαρσίες, με τα οποία είναι αδύνατο να κατοικηθεί»²⁸.

Παράλληλα υπάρχουν και άλλες γενεαλογικές και προσωπογραφικές ειδήσεις στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας (Archivio di Stato di Venezia), στη σειρά των νοταρίων της Κρήτης (Notai di Candia), όπου αναφέρονται μαρτυρίες για την παρουσία Τσιγγάνων στο νησί κατά τους 16^ο και 17^ο αιώνες.

Από αυτές τις αρχειακές πηγές, εξάγονται σημαντικά συμπεράσματα:

1. Οι Τσιγγάνοι διέμεναν σε οργανωμένη κοινωνία στο Εξώπορτο του Χάνδακα, στη συνοικία «*Ατζιγγαναρία*», δίπλα στην εύρωστη οικονομικά κοινωνία των Εβραίων.
2. Τσιγγάνοι διέμεναν επίσης και σε χωριά του Χάνδακα, οι οποίοι όμως φαίνεται ότι είχαν οικονομικές δυσκολίες, αφού αναγκάζονταν να εργαστούν στις γαλέρες, έναντι αμοιβής.
3. Η οικονομική ευρωστία των Τσιγγάνων που διέμεναν στο Εξώπορτο του Χάνδακα, οφείλεται στην άσκηση του επαγγέλματος του σιδηρουργού.
4. Ορισμένοι Τσιγγάνοι γνώριζαν ανάγνωση και γραφή, καθώς παρίστατο ως μάρτυρες σε συμβολαιογραφικές πράξεις²⁹.

Ο L. D. Niccolo Frescobales (περιηγητής στους Αγίους Τόπους), αναφέρει ότι, το 1834, όταν επισκέφθηκε τη Μεθώνη, είδε έναν αριθμό Romniti έξω από τα τείχη της πόλης και θεώρησε ότι ήταν κάποιοι που εκτελούσαν μετάνοια για τα αμαρτήματά τους.

Στη Μεθώνη, ισχυρή πόλη και σπουδαίο λιμάνι την εποχή εκείνη στη δυτική Πελοπόννησο, οι Τσιγγάνοι είχαν δική τους περιοχή, η οποία έφερε το όνομα «*Μικρή Αίγυπτος*» ή «*Gyrrre*». Την περιοχή αυτή άρχισαν να την εγκαταλείπουν οι κάτοικοί της, από τα τέλη του 14^{ου} έως τις αρχές του 16^{ου} αιώνα, λόγω της τουρκοκρατίας. Η ονομασία της περιοχής, κατά τον Φρανσουά

²⁸ Βλ. σχετ. Δημήτρης Ντούσας, «*Rom και Φυλετικές διακρίσεις στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα*», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1997, σελ. 45.

²⁹ Βλ. Archivio di Stato di Venezia – Notai di Candia, b. 180 [Negri (o Negrini) Nicolo], libro 7 (1607-1610), φ. 301^v – 302^r και φ. 319^v

ντε Βο ντε Φολιετε, ενδεχομένως να προήλθε από τη θέση της, καθώς ήταν μία εύφορη περιοχή ανάμεσα σε ξερά εδάφη.

Οι Τσιγγάνοι είχαν εποικήσει στην Πελοπόννησο στις αρχές του 14^{ου} αιώνα³⁰, σε βενετικές –κατά κύριο λόγο- περιοχές. Οι λόγοι της εγκατάστασης σε βενετικά εδάφη ήταν:

- 1) η σχετική ασφάλεια και σταθερότητα
- 2) οι επιδρομές των Τούρκων στις υπόλοιπες περιοχές της Πελοποννήσου και
- 3) η αρνητική στάση των Παλαιολόγων, στην είσοδο και εγκατάσταση τους σε βυζαντινά εδάφη.

Από βενετσιάνικο έγγραφο, είναι γνωστή η εγκατάσταση των Τσιγγάνων στην περιοχή του Ναυπλίου, από τα τέλη του 14^{ου} αιώνα³¹. Στο Ναύπλιο, ήταν οργανωμένοι υπό στρατιωτικό αρχηγό, που έφερε τον τίτλο του Δρουγγάριου και η κύρια ενασχόλησή τους ήταν η γεωργία.

Περί το 1400, νομάδες Τσιγγάνοι ψυχαγωγούν την αυλή του Ανδρόνικου Β' στην Κωνσταντινούπολη, ενώ στη Θράκη, οι Έλληνες της περιοχής τους ονομάζουν «*Κατσίβελους*»³².

Από τις βενετικές πελοποννησιακές αποικίες και την Ήπειρο (όπου βρίσκονται γύρω στο 1370 σε κατάσταση δουλοπαροικίας ή δουλείας), οι Τσιγγάνοι περνούν στα -υπό βενετική επίσης κατοχή- Ιόνια νησιά. Βασικές αιτίες αυτών των μετακινήσεων είναι η φτώχεια και οι τούρκικες επιδρομές.

Έτσι, στα μέσα του 14^{ου} αιώνα, οι Τσιγγάνοι πρωτοεμφανίζονται στην Κέρκυρα, όπου συστάθηκε ανεξάρτητο τσιγγάνικο φέουδο, το *Feudum Acinganorum*. Ένα έγγραφο³³ μας πληροφορεί ότι, ένα μεταναστευτικό ρεύμα

³⁰ Σύμφωνα με τον ιστορικό Χέρτσμπεργκ.

³¹ Πρόκειται για την απόφαση του «Συμβουλίου των 40», που αφορούσε την παλινόρθωση του Ιωάννου του Γύφτου, ο οποίος είχε καθαιρεθεί από τον μέχρι τότε διοικητή του Ναυπλίου.

³² Πρόκειται για παράγωγο της ιταλικής λέξης «cattivello», υποκοριστικό του «cattivo», που σημαίνει «φαύλος, άθλιος, κακός».

³³ Dal libro a coperta di legno della famiglia Prossalendi del Maggio, fol. 3, Copia tratta dalli libri de privilegi et sentenze del feudo Gianello delli Habitabuli tenuti nella cancellaria Feudal presentati nell' Ecc Cons, di 40CV.

από την περιοχή της Βαγενετίας³⁴, οι αποκαλούμενοι στις πηγές «*homines vageniti*», μετανάστευσε στην Κέρκυρα και αποτελεί τον πληθυσμό αυτού του φέουδου.

Σύμφωνα πάντα με τις αρχαικές μαρτυρίες, το φέουδο αρχικά δεν είχε κληρονομικό χαρακτήρα. Πρώτος βαρόνος ήταν ο Aloysius de Citro, τον οποίο διαδέχθηκε ο Gianello de Abitabulo, ο οποίος και προέβη σε συνένωση του δικού του φέουδου με αυτό των Τσιγγάνων, το οποίο έμεινε γνωστό με το όνομα «*Feudum di Gianello Habitabuli e Acigani*».

Απογραφή του 1759, μας πληροφορεί για την ύπαρξη 157 Τσιγγάνων στο νησί, ενώ η αντίστοιχη του 1770 αναφέρει 138.

Η πιο ολοκληρωμένη απογραφή όμως πραγματοποιήθηκε στις 23 Απριλίου 1781 και μας πληροφορεί ότι στο φέουδο υπήρχαν 61 οικογένειες Τσιγγάνων, συνολικά απαρτιζόμενες από 296 άτομα³⁵.

Στην περίπτωση της Κέρκυρας, το στερεότυπο που θέλει τους Τσιγγάνους να είναι νομάδες και περιπλανώμενοι, ανατρέπεται, καθώς στην προαναφερθείσα απογραφή, τα μέλη που απαρτίζουν την κοινωνική ομάδα του Feudum Acinganozum, είναι μόνιμα εγκατεστημένοι και ασχολούνται με συγκεκριμένα επαγγέλματα³⁶.

Στα Επτάνησα οι εγκαταστάσεις των Τσιγγάνων είναι βίαιες καθώς αναγκάζονται να γίνουν δουλοπάροικοι, γνωστοί με το όνομα «*Σέμπροι*»³⁷.

Το 1518 συναντάμε Τσιγγάνους στη Ζάκυνθο, να εξασκούν το επάγγελμα του σιδηρουργού, ενώ στα 1580 οι Τσιγγάνοι της Κύπρου (πρόγονοι των νεότερων Κιλίτζιρων) διακρίνονται για τις οξείες ικανότητές τους στη χειρομαντεία και τη νεκρομαντεία.

³⁴ Η Βαγενετία ή Βαγεντία, περιελάμβανε την Πάργα, το Βουθρωτό, τη Χειμάρρα και τα Συβότα.

³⁵ Ιστορικό Αρχείο της Κέρκυρας, Αρχείο Εγχώριος Διαχείρισης, Φάκελος 1731, σελ. 4-6. Η απογραφή έφερε την υπογραφή του τότε φεουδάρχη Teodoro Prossalendi.

³⁶ Οι Τσιγγάνοι αναφέρονται ως «*terrenus*», δηλαδή ασχολούνται με αγροτικές εργασίες.

1.4. Το «πέραςμα» στην Ευρώπη

Μετά τον ερχομό τους στα Βαλκάνια, οι Τσιγγάνοι αναγκάστηκαν να προχωρήσουν προς την Ευρώπη.

Το 1418, ομάδες Τσιγγάνων διασχίζουν την Ουγγαρία και τη Γερμανία. Κάποιοι εγκαθίστανται στη Μολδαβία, ενώ κάποιοι άλλοι στη Βλαχία και την Τρανσυλβανία. Μερικές ομάδες συνεχίζουν την περιπλάνηση στην κεντρική Ευρώπη και φθάνουν έως τις ακτές της Βόρειας Θάλασσας.

Στη βόρεια πλευρά του Δούναβη, εγκαταστάθηκαν ύστερα από σχετική «άδεια» του αυτοκράτορα Σιγισμόνδου, ο οποίος το 1423 τους παραχώρησε το δικαίωμα σχηματισμού παροικιών και τους επέτρεψε να έχουν δικό τους βοεβόδα (προνόμιο το οποίο καταργήθηκε το 1609).

Το 1419, οι Τσιγγάνοι εισέρχονται στη Γαλλία και τον Αύγουστο του 1427 φτάνουν στο Παρίσι, ενώ η πρώτη εκδήλωση αντιτσιγγανισμού, παρατηρείται στη Γαλλία του 1539, με τη θέσπιση σχετικού νόμου.

Μολονότι στη Γαλλία είχαν γίνει δεκτοί (αρχικά) με την προστατευτική επιστολή του αυτοκράτορα Σιγισμόνδου, το 1422, εκδιώχθηκαν από τις Κάτω Χώρες, καθώς εκεί δεν δέχθηκαν την προαναφερθείσα επιστολή.

Το 1447 μια ομάδα Τσιγγάνων εγκαθίσταται στη Βαρκελώνη, ενώ στα 1462 έχουν εξαπλωθεί σε ολόκληρη την Ισπανία. Από εκεί περνούν στην Πορτογαλία, στις αρχές του 16^{ου} αιώνα.

Στην Αγγλία φτάνουν γύρω στο 1440, απ' όπου η κυβέρνηση τους εκδιώκει το 1451 και έτσι, συνεχίζουν βορειότερα και φτάνουν στη Σκοτία το 1492³⁷.

Το 1530 θεσπίστηκε ο πρώτος αντιτσιγγάνικος νόμος την Αγγλία. Το 1544 μεταφέρονται δια της βίας από την Αγγλία στη Νορβηγία και από εκεί -

³⁷ Πιθανότατα πρόκειται για δάνεια λέξη της κερκυραϊκής «σέμπρος» που σημαίνει «δουλοπάροικος, εργάτες γης».

πιθανότατα- προχώρησαν στη Σουηδία, όπου πρωτοεμφανίστηκαν το 1512, τη Φιλανδία και -ίσως- την Εσθονία.

Παράλληλα, οι Τσιγγάνοι της Ρουμανίας, της Ουγγαρίας και της Γερμανίας, φτάνουν «στην Πολωνία και τη Λιθουανία κι από 'κει περνούν στην Ουκρανία και τη Ρωσία, για να καταλήξουν στα 1721 στο Τολμπόσκ της Σιβηρίας», γράφει ο Δ. Ντούσας.

Το 1778, ο βοεβόδας Αλέξανδρος της Μολδαβίας, παραχωρεί στους Τσιγγάνους το δικαίωμα της περιπλάνησης και της χρήσης του σίδερου και της φωτιάς.

«Το δεύτερο μεγάλο κύμα μετανάστευσης σημαντικού αριθμού Τσιγγάνων στη Δυτική Ευρώπη», συνεχίζει ο Δ. Ντούσας, «εκδηλώνεται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, όταν οι Τσιγγάνοι της Ρουμανίας, δούλοι για αιώνες, είναι πια ελεύθεροι να μεταναστεύουν προς όλες τις κατευθύνσεις [...] Το τρίτο κύμα γεννιέται στη Γιουγκοσλαβία, κατά το 1960, όπου οι οικογενειακές ομάδες αποδημούν προς τα δυτικά και τα βορειοδυτικά, ενώ Τσιγγάνοι της Πορτογαλίας εισέρχονται της ίδια δεκαετία, για οικονομικούς λόγους στην Ισπανία. Το τέταρτο κύμα μετανάστευσης το ζούμε σήμερα, απ' το 1985 και δώθε, με την αποδημία Τσιγγάνων από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης προς τη Δύση»³⁹.

Κατά το β' μισό του 19^{ου} αιώνα και μετά την κατάργηση της δουλείας, οι Τσιγγάνοι των παραδουνάβιων περιοχών, συγκροτούσαν δύο κοινωνικές τάξεις:

1. τους Λαγιέτσους νομάδες (σιδεράδες και γανωτές) και
2. τους Βατράσους (υπηρέτες).

Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, οι Τσιγγάνοι της Ευρώπης υπολογίζονταν στις 780.000 άτομα, ενώ στα Βαλκάνια, παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων, ήταν περίπου 250.000 άτομα⁴⁰.

³⁸ Τόσο στην Αγγλία όσο και στη Σκωτία και την Ιρλανδία, οι Τσιγγάνοι αντιμετωπίζουν πρόβλημα εγκατάστασης, λόγω της προϋπάρχουσας παρουσίας των αυτοχθόνων πληθυσμών των *Τίνκερ*, οι οποίοι εξασκούσαν το ίδιο επάγγελμα (γανωτές)

³⁹ Βλ. σχετ. Δημήτρης Ντούσας, «*Rom και φυλετικές διακρίσεις*», Αθήνα 1997, εκδ. GUTENBERG, σελ. 67-68.

⁴⁰ Βλ. σχετ. Τάκης Γιαννακόπουλος, 1981, σελ. 18.

1.5. Η αποικιοκρατία στην Αμερική και την Αφρική

Η παρουσία των Τσιγγάνων στην Αμερική, οφείλεται κατά κύριο λόγο στη συστηματική δίωξη τους από την Ιερά Εξέταση, η οποία τους θεωρούσε άθεους, αιρετικούς και γενικά πρόσωπα κοινωνικά ανεπιθύμητα.

Έτσι, στην Νότια Αμερική, πρέπει να εμφανίσθηκαν οι πρώτοι «άποικοι» Τσιγγάνοι, μαζί με τους Πορτογάλους και τους Ισπανούς, ενώ λίγο αργότερα εμφανίσθηκαν στο Μεξικό, το Περού και άλλες γειτονικές χώρες⁴¹. Εκεί ασχολήθηκαν ως μουσικοί, ενώ στη Βραζιλία ως τυχοδιώκτες χρυσού και πολύτιμων λίθων και ως δουλέμποροι νέγρων. Καθ' όλη τη διάρκεια της αποικιοκρατίας, η διαμονή, η ενδυμασία, η απασχόληση αλλά και η χρήση της ρομανές, ρυθμίζονταν με νόμους.

Από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, οι Πορτογάλοι στέλνουν Τσιγγάνους στην Ανγκόλα, στο Σάο-Τόμε και το Πράσινο Ακρωτήριο της Αφρικής, ενώ το 17^ο αιώνα, οι Τσιγγάνοι της Σκοτίας, εκτοπίζονται αρχικά στη Τζαμάϊκα και τα Νησιά Μπαρμπάντος, για να δουλέψουν στις φυτείες και το 18^ο αιώνα στη Βιρτζίνια των ΗΠΑ.

Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, Τσιγγάνοι πραγματοποιούν εκούσια μετανάστευση στην Καραϊβική, την Κεντρική και Βόρεια Αμερική ως και την Αλάσκα, όπου και βρίσκονται μέχρι τις μέρες μας.

Στη Χιλή κατοικούν περίπου 2.000 Τσιγγάνοι, οι οποίοι προέρχονται από την Τουρκία, μετανάστευσαν περί το 1890 και ζουν νομαδικά⁴².

⁴¹ Βλ. σχετ. το περιοδικό *Courrier* της UNESCO, το άρθρο «Οι Τσιγγάνοι της Βραζιλίας», του Ατίκο Βίλας-Μπόας ντα Μότα, Δεκέμβρης 1984, σελ. 32-33.

⁴² Βλ. σχετ. Τάκης Γιαννακόπουλος, «Οι Γύφτοι και το δημοτικό μας τραγούδι», Εκδ. «Θουκυδίδης», 1981.

1.6. Παρούσα Κατάσταση

1.6.1. Οι Τσιγγάνοι σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο

Οι Τσιγγάνοι στις μέρες μας, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κατανέμονται ως εξής:

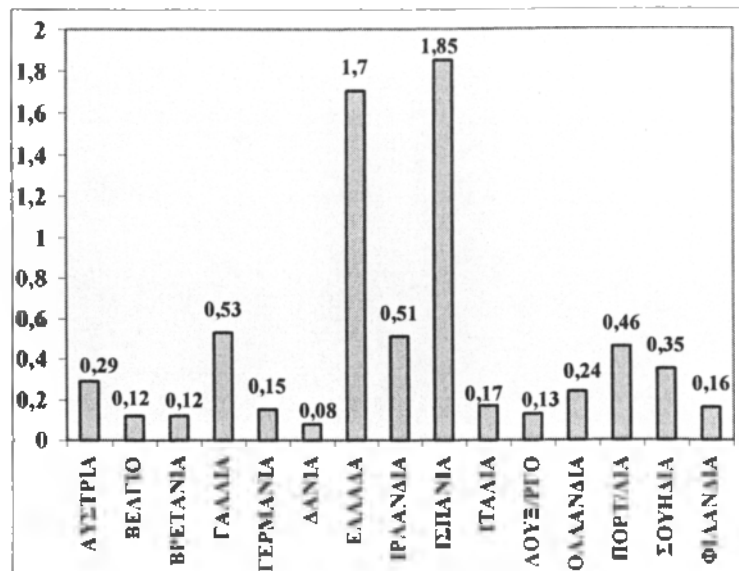
ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΗΝ Ε.Ε.

ΧΩΡΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
Γερμανία	85.000-120.000
Λουξεμβούργο	200-500
Σουηδία	15.000-20.000
Βρετανία	80.000-100.000
Πορτογαλία	50.000-100.000
Ολλανδία	30.000-40.000
Ιταλία	85.000-120.000
Ιρλανδία	20.000-27.000
Ελλάδα	140.000-200.000
Γαλλία	200.000-300.000
Φινλανδία	5.000-8.000
Ισπανία	500.000-600.000
Δανία	2.500-4.500
Βέλγιο	10.000-15.000
Αυστρία	15.000-20.000

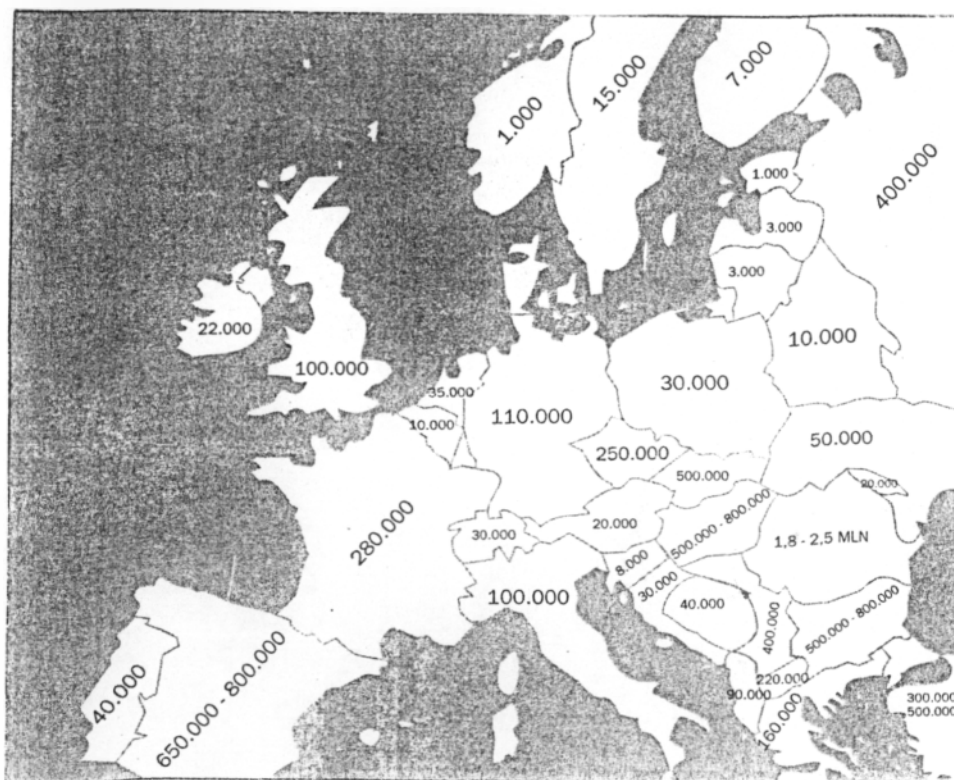
ΠΗΓΗ: Κέντρο Δικαιωμάτων των Ευρωπαίων Ρομά,
Κέντρο Τσιγγάνικων Μελετών, UNICEF.

Η ποσόστωση του τσιγγάνικου πληθυσμού στην Ε.Ε., παρουσιάζεται στο Γράφημα 1.2.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1.2: Ποσοστό τσιγγάνικου πληθυσμού ανά χώρα της Ε.Ε.
ΠΗΓΗ: Διεθνές ημερολόγιο των Ρομά, 1998.

Οι εκτιμήσεις για τον τσιγγάνικο πληθυσμό στην Ευρώπη, από το Εθνογραφικό μουσείο του Tarnow στην Πολωνία, το 1998, καταγράφονται στον ακόλουθο χάρτη.

ΠΗΓΗ: Εθνογραφικό Μουσείο Tarnow Πολωνίας, 1998.

Για τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης, οι σχετικοί αριθμοί που εμφανίζονται, με βάση την έρευνα του Jean Pierre Liegeois⁴³, είναι οι ακόλουθοι

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΗΣ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

ΧΩΡΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		ΧΩΡΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	
	ΕΛΑΧΙΣΤΟ	ΜΕΓΙΣΤΟ		ΕΛΑΧΙΣΤΟ	ΜΕΓΙΣΤΟ
Αλβανία	90.000	100.000	Σκόπια	220.000	260.000
Λευκορωσία	10.000	15.000	Μολδαβία	20.000	25.000
Βοσνία – Ερζεγοβίνη	40.000	50.000	Νορβηγία	500	1.000
Βουλγαρία	700.000	800.000	Πολωνία	40.000	50.000
Κύπρος	500	1.000	Σλοβακία	480.000	520.000
Κροατία	30.000	40.000	Τσεχία	250.000	300.000
Εσθονία	1.000	1.500	Ρουμανία	1.800.000	2.500.000
Ουγγαρία	550.000	600.000	Ρωσία	220.000	400.000
Λετονία	2.000	3.000	Σερβία – Μαυροβουν.	400.000	450.000
Λιθουανία	3.000	4.000	Σλοβενία	8.000	10.000
Ελβετία	30.000	35.000	Ουκρανία	50.000	60.000
Τουρκία	300.000	500.000			

ΠΗΓΗ: Jean Pierre Liegeois

1.6.2. Οι Τσιγγάνοι στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα

Οι Τσιγγάνοι που αρχικά εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας (και τα Βαλκάνια γενικότερα), έπαψαν να έχουν κοινή ιστορική πορεία με τους

⁴³ Βλ. σχετ., Jean Pierre Liegeois, «Ρομά, Τσιγγάνοι, Ταξιδευτές. Οι Τσιγγάνοι της Ευρώπης», Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1999, σελ. 39-40, καθώς επίσης και τον σχετικό Πίνακα του

υπόλοιπους Τσιγγάνους της Ευρώπης, ενώ έγιναν κολίγοι και αρκετοί εργάζονται έως και σήμερα ως αγρότες.

Συναντώνται στις παρυφές πόλεων ή χωριών, σε δικές τους συνοικίες, γνωστές με τα προσωνύμια «Γυφτόρουγα» ή «Γυφτομαχαλάς».

Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι Τσιγγάνοι αφομοιώθηκαν από τους κατοίκους των χωριών, ενώ σε άλλες περιπτώσεις έφτιαξαν δικά τους χωριά⁴⁴.

Περί το 1800 στη Λάρισα ζει μεγάλος αριθμός Τσιγγάνων (οι Τούρκοι τους αποκαλούν Γύφτους) σ' ένα πανάθλιο συνοικισμό και επιδίδονται -κατά κύριο λόγο- στη ζητιανιά. Την ίδια περίοδο, ο βοεβόδας της Αθήνας, συγκροτεί τσιγγάνικη ορχήστρα, ενώ στα Ιωάννινα, Τσιγγάνες χορεύτριες και μουσικοί, αποτελούν την προσφιλή διασκέδαση του Αλή Πασά. Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, Τσιγγάνοι ψυχαγωγούν -ως οργανοπαίχτες- τα ελληνικά στρατεύματα.

Το 1831, το βιλαέτι της Θεσσαλονίκης καταγράφονται⁴⁵ 7.047 Τσιγγάνοι σε σύνολο 240.411 κατοίκων (ποσοστό 2,93%). Με βάση στοιχεία της ίδιας απογραφής στο βιλαέτι Μοναστηρίου ζούσαν 4.682 Τσιγγάνοι σε σύνολο 208.222 αρρένων (ποσοστό 2,25%), ενώ το 1883 οι Τσιγγάνοι αγγίζουν ποσοστό 0,66% (2.000 άτομα σε σύνολο 3000. 000 κατοίκων)⁴⁶.

Η απογραφή που διενήργησε το 1928 το ελληνικό κράτος, κατέγραψε 4.998 Τσιγγάνους στον ελλαδικό χώρο, αλλά διαφαίνεται ότι τα στοιχεία των απογραφών μεταξύ των ετών 1831 και 1951 δεν είναι αντικειμενικά⁴⁷.

Το 1922, με την ανταλλαγή των πληθυσμών, έρχονται στον βόρειο ελλαδικό χώρο, χριστιανοί Τσιγγάνοι, οι οποίοι αρχικά εγκαθίστανται στη βόρεια

Παρατήματος.

⁴⁴ Το Γυφτοχώρι του νομού Φθιώτιδας (σημερινή Καλλιθέα Σπερχειάδας), το Αθιγγανοχώρι του νομού Ξάνθης και άλλα χωριά, είναι χαρακτηριστικά δείγματα.

⁴⁵ Στοιχεία της πρώτης γενικής απογραφής της οθωμανικής αυτοκρατορίας, που αφορούσε άρρενες.

⁴⁶ Στοιχεία βρετανικής απογραφής.

⁴⁷ Η διαπίστωση αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι στις απογραφές, οι Τσιγγάνοι, καταγράφονταν σε διάφορες εθνικές ομάδες ή δεν καταγράφονταν καθόλου.

Ελλάδα και αργότερα «μετοικούν» στον Πειραιά, την Αθήνα, τα Πετράλωνα, την Αγία Βαρβάρα.

Έτσι, ξεκινά η εγκατάστασή τους σε διάφορες (ημι)αστικές περιοχές. Στη Μαυροθάλασσα Σερρών, οι Τσιγγάνοι είναι γραμμένοι από παλιά. Στους Σοφάδες Καρδίτσας, εγκαθίστανται πολύ πιο πριν, αλλά η εγγραφή τους ξεκίνησε μόλις το 1979.

Βάσει της εκθέσεως Σιγκουάν της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.)⁴⁸, στο νομό Έβρου το 1998 ζούσαν 7.000 μουσουλμάνοι Τσιγγάνοι και στους νομούς Ροδόπης και Ξάνθης, 9.000 και 6.000 αντίστοιχα.

Στις μέρες μας, υπάρχουν αρκετές πηγές πληροφόρησης για τους Τσιγγάνους στη χώρα μας, οι οποίες, όπως είναι φυσικό, δίνουν διαφορετικά αριθμητικά δεδομένα για τον τσιγγάνικο πληθυσμό⁴⁹.

Έτσι, έχουμε εκτιμήσεις που φέρουν τον τσιγγάνικο πληθυσμό να είναι μεταξύ των 90.000 και 200.000 ατόμων, ενώ οι μουσουλμάνοι Τσιγγάνοι υπολογίζονται από 14.000 έως 25.000 άτομα. Λοιπές εκτιμήσεις σχετικά με τους μουσουλμάνους Τσιγγάνους της Θράκης, ανά νομό, κατανέμονται ως εξής:

⁴⁸ Βλ. Εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», φύλλο της 23/02/1992.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΣΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ
ΕΒΡΟΥ, ΡΟΔΟΠΗΣ ΚΑΙ ΞΑΝΘΗΣ

ΝΟΜΟΣ	Μουσουλμάνοι Τσιγγάνοι		
<i>Έβρος</i>	5.872	6.000	9.000
<i>Ροδόπη</i>	3.100	9.000	10.000
<i>Ξάνθη</i>	4.920	9.000	6.000
ΣΥΝΟΛΟ	13.982⁵⁰	24.000⁵¹	25.000⁵²

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

«Μετακινούμενοι κατά μικρές ομάδες, επί αιώνες, οι Έλληνες Τσιγγάνοι, ανάλογα με την υποδοχή που τους επιφύλασσε το κατά τόπους μη τσιγγάνικο περιβάλλον ή με την ύπαρξη επαγγελματικών ευκαιριών, στα διάσπαρτα και με εξειδικευμένες ανάγκες ελληνικά χωριά, έχασαν σταδιακά την αίσθηση της κοινής καταγωγής», αναφέρει ο Κώστας Κόμης⁵³.

⁴⁹ Βλ. σχετ. Πίνακα Παραρτήματος.

⁵⁰ Βλ. σχετ., Ελ. Κανακίδου, «Η εκπαίδευση στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτ. Θράκης», Αθήνα 1994, σελ. 65.

⁵¹ Βλ. σχετ., Κυρ. Κεντρωτής, «Οι Ρομ της Αν. Ευρώπης: άνθρωποι του περιθωρίου στο περιθώριο της Ευρώπης», Περιοδικό «ΔΙΑΒΑΖΩ», τχ.374, Μάιος 1997, σελ. 98.

⁵² Βλ. σχετ. Γεώργιος Μάρκου, «Η πολυπολιτισμικότητα της ελλ. κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης», Γ.Γ.Λ.Ε., Αθήνα 1996, σελ. 26.

⁵³ Βλ. σχετ., Κώστας Κόμης, «Τσιγγάνοι: Ιστορία, Δημογραφία, Πολιτισμός», Εκδ. «Ελληνικά Γράμματα», σελ. 36-37.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

2.1. Προσδιοριστικοί παράγοντες

Το κοινωνικό προφίλ των Τσιγγάνων, διαφοροποιείται από περιοχή σε περιοχή. Οι παράγοντες που επιδρούν και εμφανίζουν τη διαφοροποίηση αυτή είναι οι ακόλουθοι:

1. Η γεωγραφική περιοχή στην οποία εγκαθίστανται οι Τσιγγάνοι.
2. Το οικονομικο-κοινωνικο-πολιτισμικό «γίγνεσθαι» των κατοίκων των περιοχών εγκατάστασης, κατά την πρώτη επαφή με τους Τσιγγάνους.
3. Ο βαθμός εγκατάστασης στις διάφορες περιοχές⁵⁴.

2.2. Κατανομή των Τσιγγάνων στη χώρα

Στην Ελλάδα, υπάρχουν αρκετές εστίες Τσιγγάνων⁵⁵, οι οποίες διαφέρουν αρκετά μεταξύ τους, σε όλα τα επίπεδα (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό). Στο Κεφάλαιο που ακολουθεί, αναφέρονται ενδεικτικά, μερικοί από τους πιο σημαντικούς τσιγγάνικους πυρήνες.

⁵⁴ Βλ. σχετ. Γρηγοριάδου Αναστασία, «*Διαχείριση αναγκών κατοικίας των Ρομά. Η περίπτωση του καταυλισμού Καρυδιάς Καλαμάτας*», Πτυχιακή Εργασία, Τμήμα Δ.Μ.Υ.Π, ΤΕΙ Καλαμάτας, Καλαμάτα 2000, σελ. 32.

⁵⁵ Περισσότερες πληροφορίες για περιοχές εγκατάστασης – εστίες Τσιγγάνων, βλέπε σχετικά στο Κεφάλαιο που ακολουθεί.

2.2.1. Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας

Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας είναι *Ερλήα* (=μόνιμα εγκατεστημένοι) στην περιοχή, από το 1940 περίπου. Τσιγγάνικες γειτονιές υπάρχουν στη 2^η συνοικία, κοντά στον Προφήτη Ηλία, στα Ριμινίτικα και στην περιοχή γύρω από το «Νοσοκομείο Λοιμωδών Νόσων».

Η πλειοψηφία των Τσιγγάνων της περιοχής, διατηρεί εμπορικές επιχειρήσεις (είδη προικός και ρουχισμού καθώς και ηλεκτρικές συσκευές), ενώ κάποιοι άλλοι κάτοικοι της περιοχής, εξακολουθούν να ασχολούνται με το πλανόδιο εμπόριο.

«Οι εγγεγραμμένοι κάτοικοι στην περιοχή της Αγίας Βαρβάρας είναι 28.000. στην πραγματικότητα όμως εδώ ζουν γύρω στις 40.000-45.000 κάτοικοι, από τους οποίους το 12% περίπου, δηλαδή 4.5000-5.000, είναι Τσιγγάνοι», αναφέρει η Άννα Λυδάκη⁵⁶.

Στην Αγία Βαρβάρα έχει την έδρα του ο «Πανελλήνιος Μορφωτικός Σύλλογος Ελλήνων Αθίγγανων», που ιδρύθηκε στα Πετράλωνα το 1939.

Στις 10/06/1998, ιδρύθηκε η «Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Ελλήνων Τσιγγάνων» (Π.Ο.Σ.Ε.Τ.), η οποία αριθμεί 400 ενεργά μέλη, επιχορηγείται από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (Γ.Γ.Λ.Ε.) και συνεργάζεται μαζί της για την επίλυση του προβλήματος αναλφαριθμητισμού των τσιγγανόπαιδων.

Οι Τσιγγάνοι της περιοχής, ανήκουν σε διάφορες φυλές: ερλήδες, καλπαζάνοι, χαντούρηδες, χουμουτζήδες, φιλιππιτζήδες και φισίρια. Αποδέχονται όλοι την τσιγγάνικη ταυτότητα, αλλά διαχωρίζουν την κοινωνική τους ομάδα από αυτές των Τσιγγάνων του Ζεφυρίου, των Άνω Λιοσίων και

⁵⁶ Βλ. σχετ. Άννα Λυδάκη, «Οι Τσιγγάνοι στην πόλη. Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα», Αθήνα 1998, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σελ. 102. Τα στοιχεία αυτά της χορήγησε ο Εμμ. Ράντης, Τσιγγάνος, αντιδήμαρχος Αγίας Βαρβάρας κατά το διάστημα Νοεμβρίου 1995 έως Δεκεμβρίου 1996.

άλλων περιοχών⁵⁷. Η ρομανές ομιλείται ακόμα στο σπίτι και στις συναναστροφές με τους ομοφύλους.

Οι Τσιγγάνοι της περιοχής, διαμένουν σε μονοκατοικίες που συχνά διαθέτουν κοινή αυλή με τις διπλανές κατοικίες, ή σε διαμερίσματα μικρών πολυκατοικιών, με μεγάλους ακάλυπτους χώρους.

Η εξωτερική όψη των οικημάτων, είναι όμοια με των μη-Τσιγγάνων. Οι όποιες διαφορές, εμφανίζονται στους εσωτερικούς χώρους και στη χρήση των χώρων αυτών. Οι διαφοροποιήσεις αυτές, πηγάζουν από το οικονομικό επίπεδο της κάθε οικογένειας.

Στην Αγία Βαρβάρα, οι Τσιγγάνες έχουν εγκαταλείψει το πατροπαράδοτο ύφος ντυσίματος (πλην των γεροντότερων) και ακολουθούν τα βήματα του δυτικού κόσμου. Κάτι ανάλογο ισχύει και για τους άνδρες. Δηλαδή, οι Τσιγγάνοι κάτοικοι της περιοχής, ενδυματολογικά έχουν προσαρμοστεί πλήρως στα πρότυπα της ευρύτερης κοινωνίας.

Η πυρηνική οικογένεια δεν έχει σημαντικό ρόλο και εξακολουθούν να υφίστανται οι έννοιες «φάρα» και «μιλέτι»⁵⁸, η διευρυμένη οικογένεια δεν συστεγάζεται πάντα, αλλά η είσοδος επιτρέπεται σε όλους τους φίλους και συγγενείς, ανά πάσα στιγμή. Η σύζυγος, καθώς γίνεται μητέρα και μεγαλώνει, ισχυροποιείται μέσα στην οικογένεια, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αψηφά ή δεν σέβεται τους ηλικιωμένους.

Διατηρείται ακόμα ο εθιμοτυπικός τσιγγάνικος γάμος και υπάρχει σαφής διάκριση από τον θρησκευτικό και τον πολιτικό γάμο. Δεν διατηρείται ωστόσο «η εξαγορά της νύφης», που θέλει τους γονείς του άνδρα να αποζημιώνουν τους γονείς της νύφης, για την απώλεια της κόρης τους. Επίσης υπάρχουν περιπτώσεις συμβίωσης του ζευγαριού, χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος.

⁵⁷ Βλ. σχετ. Άννα Λυδάκη, ό.π., σελ. 105.

⁵⁸ Κατάλοιπο της καταγωγής τους από την Τουρκία. Καταγωγή που ενισχύεται από διάφορες, απλές, καθημερινές συνήθειες.

2.2.2. Οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων

Ο πληθυσμός των Άνω Λιοσίων είναι περίπου 30.000 κάτοικοι, από τους οποίους γύρω στις 2.000 είναι Τσιγγάνοι, με βάση τις εκτιμήσεις του Δημάρχου, ενώ οι ίδιοι οι Τσιγγάνοι, ανεβάζουν τον αριθμό τους στις 5.000.

Οι Τσιγγάνοι αυτής της περιοχής, είναι από τους πρώτους που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα. Μιλούν τη βαλκανική διάλεκτο της ρομανές και ανήκουν στις φυλές των «φιτσίρια» και «μπατσόρια», που κατάγονται από την Πελοπόννησο, τη Φθιώτιδα, την Αιτωλοακαρνανία και άλλες περιοχές.

Διαμένουν σε αυθαίρετα κτίσματα, κατά κύριο λόγο, σε παράγκες κατασκευασμένες από ελλενίτ, αλλά και σε νόμιμα κατασκευασμένες κατοικίες, οι οποίες συνήθως είναι πολυτελούς κατασκευής. Το εσωτερικό των σπιτιών τους, χαρακτηρίζεται από την τάξη και τα έντονα χρώματα που κυριαρχούν⁵⁹.

Οι περισσότεροι Τσιγγάνοι της περιοχής είναι αναλφάβητοι και ασχολούνται με το γυρολογικό εμπόριο.

Ακολουθούν τα ήθη και έθιμα της φυλής τους, αλλά δεν ασπάζονται το έθιμο της «εξαγοράς της νύφης».

Αντιμετωπίζουν αρκετά προβλήματα και πολλές φορές γίνονται θύματα εκμετάλλευσης, λόγω του αναλφαριθμητισμού τους.

2.2.3. Οι Τσιγγάνοι στους Σοφάδες Καρδίτσας

Στο Νομό Καρδίτσας το 1989⁶⁰, ζούσαν 4.000 Τσιγγάνοι εκ των οποίων οι 2.500 ήταν πολιτογραφημένοι στο Δήμο Καρδίτσας και 1.500 στο Δήμο Σοφάδων.

⁵⁹ Βλ. σχετ. Άννα Λυδάκη, «Μπαλαμέ και Ρόμα, Οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000, σελ. 27-38.

⁶⁰ Στοιχεία της έρευνας του Ντούσα Βασιλείου, στο πλαίσιο της συγγραφής του βιβλίου του «*Rom και φυλετικές διακρίσεις*».

Στους Σοφάδες προϋπάρχουν Τσιγγάνοι πριν τα 1950, σε γειτονιά που έφερε την επωνυμία «Γύφτικα». Στα μέσα της δεκαετίας, η γειτονιά αυτή απαλλοτριώνεται από το Δήμο και ως αντάλλαγμα τους παρέχεται δημοτική έκταση, έξω από τα όρια της πόλης. Αποτέλεσμα αυτού, ήταν η μετεγκατάσταση κι άλλων Τσιγγάνων στην περιοχή, καθώς υπήρχε ελεύθερος χώρος.

Η εγγραφή των Τσιγγάνων στα βιβλία δημοτολογίου του Δήμου άρχισε το 1979 και μόνο το 10% του τσιγγάνικου πληθυσμού (κατ' εκτίμηση) παραμένει ακόμη μη εγγεγραμμένο . Ο Δήμος Σοφάδων το 1981⁶¹ φέρεται να έχει 5.100 κατοίκους και με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1991, ο πληθυσμός αυξάνεται στις 5.489 κατοίκους.

Το 80% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, είναι εποχιακοί εργάτες αγροτικής απασχόλησης, ενώ το υπόλοιπο 20% ασχολείται με το εμπόριο (10% με το πλανόδιο και 10% με το σταθερό).

Στο Δήμο Καρδίτσας, περισσότεροι από 400 Τσιγγάνοι είναι δημότες. Οι οικογένειες αυτές δεν εμφανίζουν το χαρακτηριστικό της μονιμότητας, όσον αφορά την κατοικία, επειδή:

- (α) δεν έχουν ιδιότητα οικόπεδα,
- (β) δεν έχουν μόνιμη απασχόληση και
- (γ) εκδιώκονται συνεχώς από τα Δημοτικά και Κοινοτικά Συμβούλια⁶².

Για τους Τσιγγάνους της περιοχής, δεν ισχύει το έθιμο της «εξαγοράς της νύφης»⁶³. Τα κορίτσια παντρεύονται σε ηλικία 13-17 ετών και τα αγόρια λίγο πριν κληθούν να εκπληρώσουν τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις. Προηγείται πάντα ο τσιγγάνικος εθιμοτυπικός γάμος και ακολουθεί ο χριστιανικός, ο οποίος πραγματοποιείται όταν γεννηθεί το πρώτο παιδί ή όταν παρουσιάζονται οι άντρες στο στρατό.

⁶¹ Στοιχεία απογραφής του 1981.

⁶² Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός του χειμώνα του 1987, όταν ο Δήμος Καρδίτσας εξεδίωξε 30-40 οικογένειες Τσιγγάνων, που είχαν στήσει παράγκες για να ξεχειμωνιάσουν στην περιοχή των Καμινάδων.

⁶³ Σχετική αναφορά γίνεται στην παρ. 9.1. του ιδίου Κεφαλαίου.

Ο γάμος διαρκεί από 1 έως τρεις ημέρες. Την πρώτη ημέρα, μετά τα τραπέζι, αρχίζει ολονύκτιο γλέντι. Τη δεύτερη περιμένουν τους μπόγους με τα προικιά, ενώ την 3^η ημέρα «βγαίνει το σεντόνι» (διατηρείται το έθιμο της παρθενιάς). Η «αγνότητα» της νύφης, πιστοποιείται από μια γερόντισσα, η οποία επιδεικνύει το σεντόνι στους καλεσμένους.

2.2.4. Οι Τσιγγάνοι της Φλώρινας

Οι Τσιγγάνοι της Φλώρινας αποτελούν ζωντανή έκφραση της πολυμορφίας του κοινωνικού «μωσαϊκού» των Τσιγγάνων.

Στη Φλώρινα κατασκευάστηκε το 1968, ο συνοικισμός "Νεοφώτιστων". Η περιοχή ήταν χωράφια, όπου ο μητροπολίτης Αυγουστίνος Καντιώτης⁶⁴ την αγόρασε και έχτισε 33 σπίτια,⁶⁵ το ένα δίπλα στο άλλο, τα οποία παρέδωσε στους Τσιγγάνους, άνευ χρηματικού αντιτίμου. Μάλιστα δε, οι τελευταίοι προέβησαν αμέσως μετά σε πρωινή ομαδική βάπτισμα (102 άτομα στο σύνολο) στον ποταμό Άγιο Νικόλαο, ενώ το ίδιο βράδυ τελέστηκαν και οι θρησκευτικοί τους γάμοι.

Η προσπάθεια συνεχίστηκε με την ανέγερση της εκκλησίας της Αγίας Ειρήνης και μια αίθουσα κατηχητικού, που λειτουργεί για τις τρεις κατηχούσες ομάδες: τα τσιγγανόπαιδα, τις Τσιγγάνες και τους άντρες.

Ωστόσο σήμερα, η κατάσταση είναι διαφορετική. Στα 33 αυτά σπίτια ζουν 55 οικογένειες (Στοιχεία 1991). Οι Τσιγγάνοι δεν έχουν τη δυνατότητα ανέγερσης δικών τους κατοικιών, καθώς τα σπίτια δεν διαθέτουν αυλή, ενώ παράλληλα δεν έχουν δικά τους χωράφια. Επιπρόσθετα, δεν υπάρχει παιδική χαρά, ενώ ο δρόμος είναι γεμάτος λακκούβες. Η κατάσταση αυτή αποδεικνύει

⁶⁴ Ο Μητροπολίτης Αυγουστίνος Καντιώτης δέχθηκε αρκετές αρνητικές επικρίσεις, καθώς πολλοί θεώρησαν ότι η κοινωνική και θρησκευτική ένταξη των Τσιγγάνων της περιοχής ήταν απόρροια της προσπάθειάς του να εξαλείψει το μειονοτικό πρόβλημα στην περιοχή της δικαιοδοσίας του. Παρόλα αυτά οι Τσιγγάνοι του οικισμού τον θεωρούν "άγιο" και τον τιμούν μέχρι και σήμερα, ενώ από κανένα τσιγγάνικο σπίτι δεν λείπει η φωτογραφία του.

περίτρανα ότι, η όποια προσπάθεια έγινε από την πλευρά της εκκλησίας για την ενσωμάτωση των Τσιγγάνων της Φλώρινας, δεν συνεχίστηκε από τους φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Πολιτείας.

Η προσπάθεια του μητροπολίτη Αυγουστίνου, συνοδεύτηκε από προσπάθειες εργατικής ένταξης. Έτσι, περισσότεροι από 10 Τσιγγάνοι απασχολούνται ακόμα και σήμερα στην Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Φλωρίνης, άλλοι εργάζονται ως οικοδόμοι, κάποιοι απασχολούνται με το πλανόδιο εμπόριο ή ως εργάτες γης, σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας.

Τα τσιγγανόπαιδα παρακολουθούν μαθήματα στο 3^ο Δημοτικό Σχολείο Φλώρινας, το οποίο είναι μικτό. Το 1991 παρακολουθούσαν τα μαθήματα 50 τσιγγανόπαιδα, ενώ αρκετά δεν τελείωσαν, καθώς ακολουθούν τους γονείς τους στις αγροτικές εργασίες που εκτελούν σε άλλες περιοχές. Ωστόσο, οι διακρίσεις είναι εμφανείς, τόσο από την πλευρά των συμμαθητών όσο και των διδασκάλων.

Οι Τσιγγάνοι της Φλώρινας είναι Ερλήδες. Η γλώσσα τους είναι η ρομανές, ενώ και η ελληνική ομιλείται με άνεση. Οι γονείς τους ήταν από την Αλβανία και ήρθαν στην Ελλάδα μετά την κατάρρευση του εθνικού μετώπου του 1940-'41, ενώ έχουν πολιτικά δικαιώματα από το 1968.

Οι γάμοι γίνονται συνήθως από προξενιό, ενώ δεν πραγματοποιούνται γάμοι με μη-Τσιγγάνους ή με νομάδες.

Τέλος, διατηρείται ακόμη το μοντέλο της πατριαρχικής οικογένειας, όπου ο γεροντότερος παίζει πρωταρχικό ρόλο και διαχειρίζεται τα οικονομικά, ενώ τα παιδιά δίνουν τα εισοδήματά τους σε αυτόν. Αυτός φροντίζει επίσης και για το γάμο τους.

⁶⁵ Το κάθε σπίτι διαθέτει κουζίνα, ένα υπνοδωμάτιο, σαλόνι και WC. Δεν έχουν αυλή και

2.2.5. Οι Τσιγγάνοι της Χίου

Μετά από σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Χίο, το καλοκαίρι του 1994, οι Τσιγγάνοι του νησιού, διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

- (1) τους μόνιμα εγκατεστημένους και
- (2) τους παροδικούς «επισκέπτες».

Οι μεν πρώτοι απαρτίζονται από 15-20 συγγενικές οικογένειες, οι οποίες διαβιούν είτε σε ενοικιαζόμενα σπίτια, είτε σε σκηνές στην περιοχή «Βαρβάσι». Οι υποσχέσεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για εγκατάσταση στην περιοχή της «Φάρκαινας», δεν υλοποιήθηκαν, μετά από έντονες διαμαρτυρίες και αντιδράσεις των κατοίκων της περιοχής.

Οι παροδικοί «επισκέπτες» διαβιούν για χρονικά διαστήματα ημερών έως και 2-3 εβδομάδων στο νησί, σε σκηνές ή παράγκες τις οποίες στήνουν συνήθως στο εργοστάσιο της ΔΕΗ, στο κάτω μέρος του Αεροδρομίου ακόμα και στο λιμάνι.

Οι Τσιγγάνοι και των δύο κατηγοριών ασχολούνται με το εμπόριο. Οι μεν πρώτοι, συνήθως προμηθεύουν καταστήματα με αγροτικά προϊόντα ή ασχολούνται με το πλανόδιο εμπόριο. Οι δε νομάδες ασχολούνται με την πώληση εμπορευμάτων -ανάλογα με την εποχή. Και οι δύο κατηγορίες όμως αντιμετωπίζουν πρόβλημα (ιδίως οι περιοδεύοντες), καθώς δεν διαθέτουν άδειες πλανόδιου εμπορίου. Τα δε παιδιά και οι γυναίκες, είτε πωλούν μικροαντικείμενα ευτελούς χρηματικής αξίας (π.χ. χαρτομάντιλα) είτε ζητιανεύουν.

Ωστόσο, υπάρχει -για τους μόνιμα εγκατεστημένους Τσιγγάνους- μια ισχυρή τάση περιορισμού της επαιτείας, καθώς η ένταξη στην τοπική κοινωνία και η αστικοποίηση, διαμορφώνουν «μηχανισμούς αποτροπιασμού» (για την εξάσκηση τέτοιου είδους «επαγγελμάτων»).

Σε ότι αφορά την εκπαίδευση, τα παιδιά των μόνιμα εγκατεστημένων Τσιγγάνων παρακολουθούν τα προγράμματα της ΝΕΛΕ και όχι το Δημοτικό

Σχολείο, χωρίς όμως η συμμετοχή να είναι μαζική, αλλά ενδεικτική, ενώ τα παιδιά των νομάδων έχουν πολλά και βασικά εκπαιδευτικά «κενά» λόγω της συνεχούς μετακίνησης.

Οι μόνιμοι κάτοικοι είναι δικαιούχοι του επιδόματος της Πρόνοιας («απορίας») και ασφαλισμένοι το ίδιο Ταμείο, ενώ παράλληλα, οι περιπλανώμενοι αντιμετωπίζουν προβλήματα από μολυσματικές ασθένειες και ζωύφια στους χώρους διαμονής.

Οι 6-7 οικογένειες Τσιγγάνων, ανήκουν στην κοινωνική ομάδα των «Χαλκιδαίων». Γάμοι μεταξύ πρώτων, δεύτερων και τρίτων εξαδέλφων απαγορεύονται, εκτός και αν τυγχάνουν διαφορετικής επωνυμίας (όσον αφορά τα τρίτα ξαδέλφια). Δεν τελούνται εθιμικοί τσιγγάνικοι γάμοι, αλλά μόνο εκκλησιαστικοί.

Οι μόνιμα εγκατεστημένοι, αλλά και η πλειοψηφία των νομάδων είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, ενώ μια μικρή μερίδα νομάδων, από τη Δυτική Θράκη, είναι μουσουλμάνοι.

Τέλος, οι μόνιμα εγκατεστημένοι δεν μιλούν τη ρομανές (εκτός από μερικές λέξεις), γεγονός που αποδεικνύει ότι η αστικοποίηση και ο εξελληνισμός έχουν προχωρήσει βαθιά.

Η δημιουργία οργανωμένου camping από το Δήμο ή τη Νομαρχία, που θα παρέχει έστω τις στοιχειώδεις ανέσεις, θα εξασφάλιζε την υγεία των Τσιγγάνων και των περιοίκων, την αισθητική του χώρου και την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος τους. Ενώ η χορήγηση αδειών πλανόδιου εμπορίου, με μια ελαστικότητα από την πλευρά της αστυνομίας, θα απάλλασσε τους Τσιγγάνους από τα τσουχτερά πρόστιμα και τις διώξεις.

2.3. Κοινωνική οργάνωση. Το «γένος», η «φάρα», η «φυλή»

Βάση της τσιγγάνικης οικογένειας, αποτελεί το πατρογραμμικό σύστημα του γένους, το οποίο έχει ιδιαίτερο ρόλο για τους απομονωμένους και γκετοποιημένους Τσιγγάνους και το οποίο υποδιαιρείται σε ομάδες και υποομάδες. Οι υποομάδες απαρτίζονται από επιμέρους οικογένειες, διευρυμένες⁶⁶ και λιγότερο πυρηνικές.

Τα μέλη του γένους συνδέονται με δεσμούς αίματος και διακρίνονται μεταξύ τους με το οικογενειακό όνομα.

Στους νομάδες Τσιγγάνους, το γένος είναι η βάση του κοινωνικού συστήματος. Σε αυτούς αλλά και στους πρόσφατα εγκατεστημένους Τσιγγάνους, οι ευρείες συγγενικές οικογένειες –τα γένη- αποτελούν τη βάση για τη δημιουργία της φάρας.

Η φάρα αποτελείται από δύο ή περισσότερα γένη, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος. Συνήθως η φάρα αποτελεί από μόνη της κοινότητα και έχει δικό της καταυλισμό, ενώ διαθέτει και αρχηγό, ο οποίος επιλύει τις εσωτερικές διαφορές (των μελών της φάρας) και εκπροσωπεί τη φάρα προς τα έξω.

«Οι φάρες, δηλαδή, είναι ομαδώσεις με κοινή καταγωγή, κοινά έθιμα και παραδόσεις, αλλά προπάντων με κοινή γλώσσα και συγκροτούν τις τσιγγάνικες «φυλές»⁶⁷. Χαρακτηριστικό της φάρας είναι η ενδογαμία, η οποία ενισχύει της συνοχή της τσιγγάνικης κοινότητας και τη διατήρηση της φυλετικής καθαρότητας. Όσο περισσότερο απομονωμένη είναι μία φάρα, τόσο συχνότερα συναντάει κανείς την ενδογαμία, ως μέσο ενίσχυσης της συνοχής αλλά και διάκριση της από τις λοιπές φάρες. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει, ότι η ενδογαμία είναι κανόνας που δεν επιδέχεται παρεκκλίσεις. Αντίθετα μάλιστα, η εξωγαμία –ιδιαίτερα τα τελευταία

⁶⁶ Με τον όρο «διευρυμένη οικογένεια» νοούνται μικρές συγγενικές ομάδες, που ζουν στην ίδια περιοχή και όχι ομάδα συγγενών που συζεί στον ίδιο χώρο.

χρόνια- συναντάται αρκετά συχνά, ακόμα και με μη Τσιγγάνους», γράφει η Χριστίνα Νιόβη-Καλτσούνη⁶⁸.

Στην Ελλάδα, οι Τσιγγάνοι, είναι οργανωμένοι σε εννέα φυλές⁶⁹:

1. Μπατσόρια
2. Μαπαμανέ Ρομά
3. Roma
4. Σουβαλιώτες
5. Τσιγγάνοι
6. Χωραχάγια (μουσουλμάνοι στην πλειοψηφία τους)
7. Μεσκαρήδες (αρκουδιάρηδες)
8. Δερμετζήδες
9. Χαντούρια.

Ωστόσο, υπάρχει σύγχυση για το διαχωρισμό, καθώς μπορούν να χρησιμοποιηθούν αρκετά κριτήρια.

1. **Γενεαλογική καταγωγή**, όπου η φάρα χαρακτηρίζεται από το όνομα του γενάρχη. Π.χ. Νταλιπέ (Νταλιπαίοι), Αριφέ (Αριφαίοι) κοκ.
 2. **Γεωγραφική περιοχή**, όπου κριτήριο είναι είτε η περιοχή προέλευσης [Σταμπουλία ή Μπουλαλία (από την Κωνσταντινούπολη), Γιουνανλία (από την Ιωνία της Μ. Ασίας) κοκ], είτε η χώρα καταγωγής (Ρουμανόγυφτοι, Ρωμιόγυφτοι κλπ.
 3. **Θρήσκευμα** (χριστιανοί, μουσουλμάνοι κλπ)
 4. **Γλωσσική διάλεκτος**, με βάση την οποία διακρίνονται σε Βλάχουρα Ρόμα, που μιλούν την γνήσια, χασί ρομανές και Να-Βλάχουρα Ρόμα.
- 5. Βαθμό εγκατάστασης.**

⁶⁷ Ο όρος «φυλή» αποδίδεται με την κοινωνιολογική και όχι με την βιολογική της έννοια. Εννοείται δηλαδή ένα σύστημα οργάνωσης ομάδων, με κοινή καταγωγή, γλώσσα, θρησκεία, ήθη και έθιμα. Δηλαδή τα στοιχεία εκείνα που προσδιορίζουν την έννοια του έθνους.

⁶⁸ Βλ. σχετ. Χριστίνα Νιόβη-Καλτσούνη, «Η ελληνική τσιγγάνικη οικογένεια», Περιοδικό «Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας».

⁶⁹ Βλ. σχετ. Ντούσας Δημ., «Ρομ και φυλετικές διακρίσεις στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1997, σελ. 82-85.

6. **Επαγγελματική απασχόληση.** Οι Καζαντζία (καζαντζήδες = χαλκιάδες), οι Ντερμετζία (ντερμετζήδες = κατασκευαστές μύλων), Μπατζόρια (ζωέμποροι) κτλ.
7. **Βαθμό ένταξης στην τοπική κοινωνία,** και διακρίνονται σε Ερλήα (εγκατεστημένους και ενταγμένους) και Φιτσίρια (νομάδες).

2.4. Η τσιγγάνικη οικογένεια

Στη ζωή του τσιγγάνου, τα πάντα περιστρέφονται γύρω από την οικογένεια, η οποία είναι πολυλειτουργική, καθώς είναι ο πυρήνας της κοινωνικής του οργάνωσης, η βασική οικονομική μονάδα όπου ασκείται η εργασία και εξασφαλίζεται η αλληλεγγύη και η εκπαιδευτική μονάδα που εξασφαλίζει την κοινωνική αναπαραγωγή, την ασφάλεια και την προστασία του ατόμου.

Η τσιγγάνικη οικογένεια δεν είναι μία απλή συνάθροιση ατόμων. Αποτελεί ένα σύνολο μελών αλληλέγγυων τόσο προς τις άλλες οικογένειες όσο και προς τον ξένο, όπου οι αντιθέσεις βιώνονται και αντιμετωπίζονται συλλογικά. Ουσιαστικά δεν υφίστανται σχέσεις ανάμεσα στα άτομα, αλλά σχέσεις ανάμεσα στις οικογενειακές ομάδες. Για το λόγο αυτό και ο Τσιγγάνος φέρεται να ενεργεί ως μέλος και εκπρόσωπος της οικογένειάς του. Ένα ατομικό λάθος που έγινε, εκλαμβάνεται ως λάθος της οικογένειας, ενώ μια αξιέπαινη προσωπική πράξη ενισχύει το οικογενειακό κύρος και τη θέση της οικογένειας ανάμεσα στην κοινότητα.

Ένα παιδί που έχει καλή αγωγή τιμά μέχρι το γάμο του την οικογένειά του, αλλά και μετά το γάμο του, αν αλλάξει οικογενειακή ομάδα, παραμένει εκπρόσωπος της οικογένειάς του ακόμη και στους κόλπους της νέας του ομάδας. Στην περίπτωση που δύο ομάδες έρθουν σε αντίθεση, μπορεί να επιστρέψει στη δική του οικογένεια. Το οικογενειακό σύνολο της καταγωγής του παραμένει ένα

αναπόσπαστο στοιχείο και είναι αυτό που του δίνει την εσωτερική ώθηση για τη συμπεριφορά του σε κάθε περίπτωση.

Η κοινωνική αλληλεγγύη κρατά όλα τα μέλη της οικογένειας ενωμένα. Είτε ως ανύπαντροι είτε ως παντρεμένοι, τα νεαρά μέλη, μένουν με τα μέλη της οικογένειάς, τους γονείς τους. Αναλαμβάνουν υπό την προστασία τους τα ορφανά και τα φροντίζουν, ενώ σέβονται βαθιά τους ηλικιωμένους και δεν τους παραγκωνίζουν. Οι γεροντότεροι δεν μένουν ποτέ μόνοι ή δεν τοποθετούνται σε γηροκομεία, όπως επίσης ποτέ δεν αφήνουν παιδί σε οικοτροφείο. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την περίπτωση ενός ασθενούς.

Το άτομο-μέλος της τσιγγάνικης κοινωνίας δε μένει ποτέ μόνο του. Αντιθέτως, είναι το επίκεντρο και βιώνει συνεχώς ένα ευρύ πλαίσιο συναισθηματικών σχέσεων και θεωρείται αδιανόητη η απομάκρυνση από αυτό. Αυτονόητη είναι και η σοβαρότητα της αποβολής ενός ατόμου από την οικογενειακή ομάδα. Το άτομο που απορρίπτεται είναι «κοινωνικά νεκρό», καθώς μέσα στην οικογένεια αποκτά την οντότητα και τη θέση που κατέχει. Η κοινωνική αλληλεγγύη του προσφέρει κοινωνική και ψυχολογική ασφάλεια.

Το οικογενειακό σύνολο είναι γενικά η εκτεταμένη οικογένεια, η οποία ενώνει πολλές συζυγικές οικογένειες μαζί με τα παιδιά τους και πολλές γενιές. Η συζυγική οικογένεια έχει μόνο κάποια σχετική σπουδαιότητα και το όνομα που φέρει οφείλεται στην ανάγκη προσαρμογής στο αστικό δίκαιο στα σύγχρονα κράτη και δεν έχει κοινωνικά διακριτή αξία. Προσδίδεται σε κάποιο άτομο, εξ ανάγκης, για τις συναλλαγές με το Δημόσιο και τους Gadge. Είναι ένα όνομα «για τα χαρτιά», το οποίο η τσιγγάνικη κοινωνία μπορεί να το δανειστεί αυθαίρετα από την περιβάλλουσα κοινωνία. Το «ξένο» αυτό όνομα, αγνοείται τις περισσότερες φορές και από τους ίδιους τους συγγενείς.

Στη τσιγγάνικη οικογένεια, οι αντρικοί και γυναικείοι ρόλοι διαφέρουν ριζικά, αλλά ταυτόχρονα λειτουργούν και συμπληρωματικά. Η γυναίκα έχει μια σχετική ανεξαρτησία, η οποία την οδηγεί στην κάλυψη των καθημερινών αναγκών επιβίωσης της οικογένειας. Σε ένα πλαίσιο απόρριψης και συχνών

διωγμών, και ενώ οι άντρες διώκονταν, φυλακίζονταν και τιμωρούνταν, αυτή ήταν συχνά υπεύθυνη για την εξασφάλιση των αναγκαίων για την οικογένεια, διότι έχοντας μαζί της τα παιδιά, γινόταν σπανιότερα αντικείμενο βιαιοτήτων. Αυτό ισχύει γενικά, και γι' αυτό η γυναίκα είναι αυτή που τις περισσότερες φορές τακτοποιεί τις διοικητικές υποθέσεις, κυρίως στους κοινωνικούς οργανισμούς. Έχοντας την ευθύνη της ανατροφής των μικρών παιδιών και του κοριτσιού μέχρι το γάμο του, έχει έναν παιδαγωγικό ρόλο πρωταρχικής σημασίας για την εξασφάλιση της επιβίωσης της ομάδας⁷⁰.

Ο άντρας αντιπροσωπεύει και υπερασπίζεται προς τα έξω το κύρος της οικογένειας. Στο εσωτερικό είναι επίσης ο αρχηγός της οικογένειας και με αυτή την ιδιότητα έχει την εξουσία και τη δύναμη λήψης αποφάσεων. Σε πολλές ομάδες τα χρήματα που κερδίζει από την εργασία του, χρησιμοποιούνται κυρίως για την κάλυψη εκτάκτων δαπανών, ενώ συχνά βρίσκεται έξω από την κατοικία του προς αναζήτηση εργασίας, συζητά με φίλους για τη διατήρηση των κοινωνικών δεσμών και διευθετεί τις κοινωνικές υποθέσεις.

Η γέννηση του πρώτου παιδιού δίνει στην οικογένεια συνοχή. Θα ακολουθήσουν και άλλες γεννήσεις, ο καρπός των οποίων θα είναι πάντα καλοδεχούμενος. Η ανατροφή των παιδιών είναι συλλογική υπόθεση και υλοποιείται από όλα τα μέλη της οικογένειας. Το παιδί ζει και μεγαλώνει ανάμεσα σε τρεις ή τέσσερις γενεές και η κοινωνικοποίησή του πραγματοποιείται μέσα σε αυτό το σύνολο που εξασφαλίζει συνοχή, συνέχεια, συνέπεια και ασφάλεια.

Οι γενιές δεν έρχονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους αλλά αποτελούν ένα αρμονικό σύνολο, ενώ δεν υπάρχει διάκριση ανάμεσα στον κόσμο του παιδιού και των ενηλίκων. Βρίσκονται πάντα σε επαφή, φυσική και κοινωνική, προστατεύονται αμοιβαία από το εξωτερικό περιβάλλον, δεν είναι ποτέ μόνοι και περιβάλλονται πάντα από τους υπόλοιπους Τσιγγάνους.

⁷⁰ Η γυναίκα αποτελεί το στοιχείο της διατήρησης της κοινωνικής ομάδας, καθώς είναι σε θέση να αναπαράγει τις παραδόσεις, χωρίς ωστόσο αυτό να αποκλείει το γεγονός ότι -για τον ίδιο ακριβώς λόγο- δεν μπορεί να αποτελεί και στοιχείο αλλαγής.

Το παιδί μαθαίνει μέσα στους κόλπους της οικογένειας και γρήγορα γίνεται ικανό να αναπτύξει κοινωνικές σχέσεις, να είναι αυτόνομο και να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες. Υπάρχει αμοιβαίος σεβασμός ανάμεσα στο μικρό παιδί και τον ενήλικα. Η εμπειρία, η πρωτοβουλία και η υπευθυνότητα αξιοποιούνται σε ένα ευέλικτο πλαίσιο, χωρίς αυστηρά ωράρια και καταχρηστικούς εξαναγκασμούς. Όμως η ελευθερία στην ανάληψη πρωτοβουλιών δε σημαίνει ότι υπάρχει και ανεπάρκεια ελέγχου. Απλά δεν υπάρχει άμεσος και ατομικός έλεγχος, ούτε πληθώρα εντολών, που συνεπάγονται υποταγή. Ο έλεγχος είναι σφαιρικός και είναι ο έλεγχος της ομάδας. Πρόκειται για μια διαπαιδαγώγηση προς την ανεξαρτησία και όχι για ανεξέλεγκτη ελευθερία. Οι συμπεριφορές κατευθύνονται με σκοπό την απόκτηση της αυτονομίας μέσα από το σεβασμό της ομάδας.

Έτσι οι διάφορες πλευρές των κοινωνικών ρόλων μαθαίνονται σε όλες τις ηλικίες. Το μικρό αγόρι και ο νεαρός εργάζονται με τον πατέρα τους, ενώ το κορίτσι με τη μητέρα της. Ο καθένας έχει πραγματικές ευθύνες, π.χ. το αγόρι έχει εμπορικές ευθύνες, το κορίτσι φροντίζει τα μικρότερα παιδιά και προετοιμάζει το φαγητό, όταν λείπει η μητέρα, και σιγά σιγά αρχίζει να συνοδεύει τη μητέρα του στις εμπορικές της δραστηριότητες, μαθαίνει να συναναστρέφεται με τους όμοιούς του, με τα άτομα του αντίθετου φύλου, και αυτό πάντα σύμφωνα με τις προσδοκίες της ομάδας, με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του. Μετά τα δώδεκα χρόνια τους περίπου, τα παιδιά συνεισφέρουν σημαντικά στις δραστηριότητες των γονέων τους, οι οποίοι τελειοποιούν συνεχώς την επαγγελματική και κοινωνική τους κατάρτιση, πάντα σε ένα πλαίσιο σχέσεων αμοιβαίου σεβασμού ανάμεσα στα παιδιά και στους ενήλικες.

2.5. Η θέση της γυναίκας στην τσιγγάνικη οικογένεια και κοινωνία

Η θέση της γυναίκας στην τσιγγάνικη κοινωνία είναι αρκετά σημαντική, καθώς είναι το κλειδί της διατήρησης και επιβίωσης του τσιγγάνικου πολιτισμού. Μορφές με έντονη παρουσία σε όλους τους τομείς της τσιγγάνικης ζωής, την οικογένεια, την οικονομία, την κοινωνική ομάδα, είναι οι συνδεδετικοί κρίκοι του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον.

«Λιγότερο ευάλωτες στις εξωτερικές επιδράσεις, λόγω του ότι έρχονται σε μικρότερη επαφή με τους Γκατζέ (μη Τσιγγάνους), είναι οι θεματοφύλακες των εθίμων, τα ζωντανά κύτταρα που αναπαράγουν τον τσιγγάνικο πολιτισμό, διαγράφοντας ακούραστες τον κύκλο της ζωής τους»⁷¹.

Όμως οι ευθύνες των κοριτσιών-μελών της τσιγγάνικης κοινότητας, ξεκινούν από νεαρά ηλικία, καθώς είναι υπεύθυνες για το νοικοκυριό και την ανατροφή των μικρότερων αδελφών της οικογενείας.

Η αξία της Τσιγγάνας, διαφαίνεται έντονα κατά την περίοδο του γάμου, αλλά και μέσα από το έθιμο της «εξαγοράς της νύφης», κατά το οποίο ο γαμπρός με την οικογένειά του, καταβάλλουν χρήματα στον πατέρα της νύφης, ως αποζημίωση. Είναι δηλαδή ένα συμβολικό αντίτιμο για την απώλεια ενός μέλους της οικογένειας της νύφης και ταυτόχρονα αποτελεί συμβολική αναγνώριση της αξίας της τελευταίας, καθώς ο γάμος που θα ακολουθήσει, θα βοηθήσει στη διατήρηση της καθαρότητας του τσιγγάνικου λαού και την ενίσχυση της συνοχής του⁷².

Κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, η γυναίκα τυγχάνει ιδιαίτερης προσοχής, ενώ οι υπόλοιπες ομόφυλες τη βοηθούν και δεν την αφήνουν μόνη. Η προνομιακή αντιμετώπιση της εγκύου Τσιγγάνας, λήγει με τον τοκετό. Όμως η λεχώνα θεωρείται «βρώμικη».

⁷¹ Βλ. σχετ., Παυλή-Κορρέ Μαρία – Σπανούλη Ρίτα, *«Τσιγγάνες, μύθοι, έθιμα, παραδόσεις»*, Εκδ. Όλκος, Αθήνα 1999, σελ. 16.

Παλαιότερα, η γυναίκα έπρεπε να γεννήσει μακριά από τον οικισμό, ενώ μετά τις 40 μέρες που είναι λεχώνα, όλα τα ρούχα και αντικείμενα με τα οποία ήρθε σε επαφή καταστρέφονται και η ίδια και το νεογέννητο πλένονται στο ποτάμι⁷³.

Η Τσιγγάνα είναι υπεύθυνη για την ανατροφή των παιδιών της, προκειμένου να ενισχύσει τη συνοχή των μελών της κοινωνίας τους. Εάν δεν ακολουθήσουν τους άντρες στη δουλειά, μένουν στον οικισμό και ασχολούνται με το νοικοκυριό.

«Τα είδη που εμπορεύονται είναι πολλές φορές φτιαγμένα από τις ίδιες, ενώ άλλες φορές αγορασμένα. Πουλούν συνήθως είδη προικός, φρούτα, λαχανικά, καλάθια και καρέκλες. Άλλοτε δουλεύουν μαζί με άλλες γυναίκες και άλλοτε μαζί με τους άντρες τους και ολόκληρη την οικογένειά τους»⁷⁴, αναφέρουν οι Παυλή-Κορρέ και Σπανούλη.

Ο νομαδικός τρόπος ζωής των Τσιγγάνων, βοηθούσε την εφαρμογή των μαγικών-θεραπευτικών πρακτικών. Στις σύγχρονες εποχές όμως, οι γνώσεις και οι πρακτικές αυτές εξασκούνται με μειωμένη συνεχώς ένταση, λόγω της αστικοποίησης και της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης.

Η τέχνη των μαγικών αυτών πρακτικών, ασκείται από τις *«κεράβ λατσιπέϊ»* (= κάνω καλό). Συνήθως *«είναι γυναίκες προχωρημένης ηλικίας που αξιώθηκαν να πάρουν αυτή τη γνώση από παλαιότερες και κατά παράδοση τη μεταδίδουν σε επίλεκτες νεότερες για να διατηρηθεί η κληρονομιά των θεραπευτικών-μαγικών πρακτικών»*, αναφέρουν οι Παυλή-Κορρέ και Σπανούλη⁷⁵.

Μολονότι όμως, η Τσιγγάνα, είναι το κλειδί της διατήρησης του τσιγγάνικου πολιτισμού, αντιμετωπίζεται περιορισμένα από τους Τσιγγάνους. Για παράδειγμα, η συμμετοχή τους στο επίπεδο της οικογένειας είναι καθαρά συμβουλευτικό, αλλά και σε επίπεδο κοινότητας, παρά την ύπαρξη αρκετών

⁷² Βλ. σχετ., ό.π., σελ. 46-47.

⁷³ Το νερό έχει την έννοια του «εξαγνισμού» για την ψυχή και το σώμα.

⁷⁴ Βλ. σχετ., ό.π., σελ. 107.

Συλλόγων, η συμμετοχή Τσιγγάνων γυναικών σε αυτούς είναι περιορισμένη ή άκρως «απαγορευτική».

Ακόμη και σήμερα, οι Τσιγγάνες είναι αντικείμενο σημαντικών φυλετικών και κοινωνικών διακρίσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι το 15% αυτών, στη χώρας μας, στερείται πολιτικών δικαιωμάτων, καθώς παραμένουν απολιτογράφητες και δίχως υπηκοότητα⁷⁶.

Η Διεθνής Σύμβαση «Για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών»⁷⁷, προφανώς δεν έχει ισχύ για τις Τσιγγάνες, καθώς στην 1^η παράγραφο του άρθρου 7, αναφέρεται: «Να ψηφίζουν σε όλες τις εκλογές και όλα τα δημόσια δημοψηφίσματα και να είναι εκλέξιμες σε όλους τους οργανισμούς που εκλέγονται δημόσια».

Επιπρόσθετα, στην Ελλάδα, το ποσοστό των εργαζόμενων γυναικών, δεν ξεπερνά το 20% του τσιγγάνικου πληθυσμού, ενώ οι όποιες επαγγελματικές ενασχολήσεις των γυναικών αναλύσκονται στις αγροτικές εργασίες, το γυρολογικό εμπόριο και την επαιτεία ή τη «μαντεία», περιβάλλοντα εργασιακά άκρως ακατάλληλα⁷⁸.

Η κατάσταση αυτή εμφανίζεται, παρά το γεγονός ότι στο άρθρο 11, παρ. β', αναφέρεται ότι τα κράτη-μέλη έχουν αναλάβει την υποχρέωση εξασφάλισης του δικαιώματος «σε ίσες δυνατότητες απασχόλησης». Αποτέλεσμα της ανεργίας της Τσιγγάνας και της υποαπασχόλησης που αντιμετωπίζει, είναι η εξάρτησή της από τον άνδρα και κατ' επέκταση, η αποδοχή (από πλευράς της) όλων των ανισοτιμιών που εμφανίζονται μέχρι τις μέρες μας.

Τέλος, οι Τσιγγάνες συμμετέχουν σπάνια ή καθόλου στη διαμόρφωση των εργασιακών προγραμμάτων της οικογένειας, ενώ το δικαίωμα σύναψης σχέσεων

⁷⁵ Βλ. σχετ., ό.π., σελ. 98.

⁷⁶ Έως το 1978, το σύνολο σχεδόν των Τσιγγάνων της χώρας μας, χαρακτηριζόταν από τις Αρχές ως «ανιθαγενείς αγνώστου υπηκοότητας».

⁷⁷ Τέθηκε σε ισχύ το 1981 και επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 1342/83.

⁷⁸ Βλ. σχετ., Ντούσας Δημ., «Ρομ και Φυλετικές διακρίσεις στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1997, σελ. 189.

με διάφορους φορείς και άτομα, εκτός της τσιγγάνικης κοινότητας, το έχουν κατά κύριο λόγο μόνο οι Τσιγγάνοι.

2.6. Επαγγελματική δραστηριότητα και οικονομική ζωή των Τσιγγάνων

Οι Τσιγγάνοι, ανάλογα με την εποχή και τους τόπους εγκατάστασης, επιδόθηκαν σε διάφορα επαγγέλματα. Ωστόσο, τέχνες όπως η σιδηρουργία, το εμπόριο αλόγων, η καλαθοπλεκτική, η μουσική, ο χορός κ.α., υπήρξαν απόλυτα ταυτισμένες με τους Τσιγγάνους, ανεξαρτήτως τόπου και χρόνου.

«Μέχρι τη στιγμή του μετασχηματισμού της κοινωνίας και της οικονομίας σε κάθε χώρα και την εκβιομηχάνιση, που υποβίβασε τα χειρωνακτικά επαγγέλματα, οι Τσιγγάνοι ήσαν περιζήτητοι αυτοαπασχολούμενοι τεχνίτες, αφού εξυπηρετούσαν τις πρακτικές ανάγκες των οικιακών και γεωργικών δραστηριοτήτων του αγροτικού χώρου», αναφέρουν οι Τερζοπούλου και Γεωργίου⁷⁹.

Οι τέχνες και οι υπηρεσίες που παρείχαν στους κατοίκους των περιοχών όπου στάθμευαν, είχαν αξία, λόγω του αγροτικού χαρακτήρα της οικονομίας. Η άσκηση των τεχνών τους, τους βοηθούσε να συμμετέχουν ενεργά στη ζωή των κατοίκων των κλειστών, αγροτικών περιοχών. Υπήρχε συνεχής ζήτηση των επαγγελματιών τους, γεγονός που προσέφερε εργασία σε όλα τα μέλη της οικογένειας, ενώ οι συνεχείς μετακινήσεις τους, τους έδιναν τη δυνατότητα να εξυπηρετούν απομακρυσμένες περιοχές και μικρά χωριά, όπου δεν υπήρχαν άτομα που να ασκούν αυτά τα επαγγέλματα.

Αυτονόητο λοιπόν είναι ότι η άσκηση των επαγγελμάτων τους, ενίσχυε σημαντικά το νομαδισμό, καθώς μέσω του ταξιδιού έβρισκαν νέα πελατεία, ενώ

⁷⁹ Βλ. σχετ. Μιράντα Τερζοπούλου- Γιάννης Γεωργίου, «Οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα. Ιστορία – Πολιτισμός», Εκδ. Γ.Γ.Λ.Ε. – ΥΠ.Ε.Π.Θ., Αθήνα 1998, σελ. 20.

παράλληλα ενδυνάμωναν την κοινωνική τους συγκρότηση, αφού οι φάρες έχουν τη δυνατότητα σύσφιξης των κοινωνικών και πολιτιστικών τους δεσμών.

Σημαντικές αλλαγές στην οικονομική ζωή των Τσιγγάνων, πραγματοποιήθηκαν μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ένταση της αστυφιλίας και οι αλλαγές που επέρχονται στον αγροτικό χώρο, επιφέρουν αλλαγές και στην οικονομική ζωή και στον τρόπο ζωής των Τσιγγάνων⁸⁰. Έτσι αρχίζει η εγκατάσταση στα αστικά κέντρα, σε υποβαθμισμένες –κατά κύριο λόγο– περιοχές.

Σήμερα, ο νομαδισμός έχει μετατραπεί σε μετακίνηση γύρω από μια σταθερή αφετηρία, ενώ κύριες απασχολήσεις τους, εκτός από τα μουσικά επαγγέλματα και τις εξωπαραγωγικές δραστηριότητες (π.χ. επαιτεία) εμφανίζονται το εμπόριο και η συγκομιδή αγροτικών προϊόντων.

Ωστόσο τα προβλήματα δεν εξαλείφθηκαν, ακόμα και στις μέρες μας. Οι πλανόδιοι έμποροι αντιμετωπίζουν αρκετές πιέσεις και δυσκολίες. Η ύπαρξη μεγάλων εμπορικών κέντρων και πολυκαταστημάτων και η ευκολία πρόσβασης σε αυτά, τα ολοένα και αυστηρότερα μέτρα οικονομικού ελέγχου, έκδοσης αδειών κλπ και η εμφάνιση των οικονομικών προσφύγων και παλιννοστούντων ομογενών, που ασχολούνται επίσης με το εμπόριο, είναι μερικά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πλανόδιοι έμποροι Τσιγγάνοι.

Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, είναι η ώθηση στην έσχατη φτώχεια, ενώ παράλληλα, ελλοχεύουν κίνδυνοι και για την ενότητα της τσιγγάνικης κοινότητας.

2.7. Απασχόληση και υγεία

Όσον αφορά την απασχόληση και την υγεία των Τσιγγάνων στη χώρα μας, τα στοιχεία σχετικά με την απασχόληση και τη υγεία είναι αρκετά

⁸⁰ Βλ. σχετ. ό.π., σελ. 22.

λίγα, με κύρια πηγή πληροφοριών το Διαδίκτυο, και τα οποία παρατίθενται παρακάτω.

Στο Αντίρριο, οι Τσιγγάνοι ασχολούνται –κατά κύριο λόγο- με το εμπόριο, τη γεωργία και αρκετοί είναι επαγγελματίες μουσικοί.

Στην Αγία Αικατερίνη Πατρών, οι περισσότεροι από τους Τσιγγάνους της περιοχής, ασχολούνται με το εμπόριο, ενώ παράλληλα, μια μικρή μερίδα του ενεργά οικονομικού πληθυσμού, είναι εργάτες ή υπάλληλοι σε κρατικές ή ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Στα Βραχνέϊκα Αχαΐας, η πλειοψηφία τους, απασχολείται ως οικοδόμοι και ως εργάτες γης, ενώ υπάρχουν και κάποιοι εναπομείναντες –στο είδος- τεχνίτες καλαθοποιοί.

Στο Δενδροπόταμο, παρουσιάζεται πρόβλημα στη μείωση χορηγούμενων αδειών μικροπωλητών από τους Δήμους και τη Νομαρχία, με αποτέλεσμα πολλοί να δουλεύουν παράνομα και χωρίς άδεια.

Στο Δήμο Μενεμένης, σε ότι αφορά την απασχόληση στο δημόσιο, εργάζονταν 4 – 5 Τσιγγάνοι, ενώ στον Δενδροπόταμο, 2 από αυτούς είχαν εκλεγεί δημοτικοί σύμβουλοι. Παράλληλα, τα παιδιά ηλικίας 12 – 13 ετών, αρχίζουν να εργάζονται, ακολουθώντας κατά κανόνα το επάγγελμα των γονέων τους.

Στο Δροσερό Ξάνθης, η ανεργία συνιστά ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα των κατοίκων της περιοχής. Η μεγάλη πλειοψηφία, απασχολείται σε εποχιακές αγροτικές) εργασίες, π.χ. συγκομιδή ντομάτας και καπνού, ενώ δεν είναι λίγοι εκείνοι οι οποίοι, στην προσπάθειά εξεύρεσης εργασίας, μετακινούνται για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Στην περιοχή του Ηφαίστου (Καλκάντζα), οι δυνατότητες εξεύρεσης εργασίας μειώθηκαν ριζικά, αφού το ελληνικό κράτος, με νομοθετικές ρυθμίσεις, παρότρυνε τους επαναπατριζόμενους Έλληνες Πόντιους να εγκατασταθούν στην περιοχή, αποσκοπώντας στην αριθμητική αντιστάθμιση του τουρκικού/μουσουλμανικού στοιχείου.

Συγκεκριμένα, η απόφαση της πολιτείας να επιδοτηθούν τα ημερομίσθια των Ποντίων, αποτέλεσε πλήγμα για τους Τσιγγάνους της περιοχής που απασχολούνταν σε βιοτεχνίες, βιομηχανίες και αγροτικές εργασίες και περιόρισε σημαντικά τα περιθώρια εξεύρεσης ακόμη και εποχιακής εργασίας. Παράλληλα, η επιδότηση και παραχώρηση κατοικιών, αποτέλεσαν ένα ακόμη σημαντικό κίνητρο για την εγκατάσταση των Ποντίων στην περιοχή.

Ελάχιστοι από τους εργαζόμενους Τσιγγάνους, είναι ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ (50 στις 7.000)⁸¹, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις, οι αρμόδιοι υπάλληλοι του ΟΓΑ, δεν θεωρούσαν τα βιβλιάρια.

Κατά κύριο λόγο, οι Τσιγγάνοι της Θήβας, απασχολούνται με τη γεωργία. Παράλληλα, δεν είναι λίγοι εκείνοι που αντιμετωπίζουν προβλήματα, λόγω της πολιτικής περιορισμένης χορήγησης αδειών μικροπωλητών. Η ΔΕΚΚΑ-Ε⁸², προκειμένου να αντιμετωπισθεί η αυξημένη ανεργία, πρότεινε το 5% των εποχιακών εργατών στα όρια του Δήμου Θηβαίων να είναι Τσιγγάνοι. Παράλληλα, μετά από σύσταση της ΔΕΚΚΑ-Ε, αρκετοί Τσιγγάνοι γράφτηκαν στα αρχεία του ΟΑΕΔ, ως άνεργοι.

Στην Κάτω Αχαγιά, οι κάτοικοι στην πλειοψηφία τους, απασχολούνται με το εμπόριο, στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Στον οικισμό του Ριγανόκαμπου, που αριθμεί 35 οικογένειες (Μάιος 1998), οι άνδρες, απασχολούνται σε διάφορες αγροτικές εργασίες, ενώ οι γυναίκες και τα παιδιά ζητιανεύουν, συνεισφέροντας κατ' αυτό τον τρόπο, στο πενιχρό οικογενειακό ταμείο.

Και στον οικισμό Κιμμέρια της Θράκης, η εύρεση και η εξασφάλιση εργασίας, αποτελεί ζωτικό θέμα και μείζον πρόβλημα για τους Τσιγγάνους της περιοχής. Το γεγονός αυτό, οφείλεται –για μία ακόμη φορά– στην κρατική

⁸¹ Στοιχεία ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ – ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ, Σεπτέμβριος 1997 – Αύγουστος 1998.

⁸² ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ – ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ και ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

αναλγησία που παρατηρείται στο θέμα έκδοσης αδειών μικροπωλητών, αφού κατά παράδοση, οι περισσότεροι Τσιγγάνοι της περιοχής είναι έμποροι.

Οι Τσιγγάνοι της συνοικίας Μακρυγιάννη, απασχολούνται ως εργάτες γης και οικοδομών, ενώ ορισμένοι συλλέγουν και εμπορεύονται παλιοσίδερα. Και εκεί όμως υπάρχουν τα δύο συνήθη προβλήματα:

1. Η περιορισμένη έκδοση αδειών εργασίας και
2. Η αυξημένη ανεργία λόγω του ανταγωνισμού των μεταναστών.

Τέλος, στη Ραξά Τρικάλων, ασχολούνται με την πώληση παλιοσίδερων και τη μαναβική.

Όσον αφορά τη υγεία των Τσιγγάνων, η κατάσταση είναι αρκετά δυσμενής. Τα στοιχεία που μπορεί κανείς να αναφέρει, είναι τα ακόλουθα.

Στο Αργοστόλι διαπιστώθηκε η ανάγκη ένταξης των Τσιγγάνων και ιδίως των γυναικών, σε ειδικό πρόγραμμα προληπτικής υγείας, ανάγκη που καταδείχτηκε ακόμη περισσότερο από τις επιμειξίες που είχαν συμβεί⁸³ και τα διαφαινόμενα αποτελέσματά τους που κατεγράφησαν.

Στα Βραχνέϊκα Αχαΐας, τα περισσότερα παιδιά έχουν εμβολιαστεί, αλλά όχι με το εμβόλιο της ηπατίτιδας, λόγω του αυξημένου κόστους του.

Στον συνοικισμό Ηφαίστου στην Κομοτηνή, το Υπουργείο Υγείας προχώρησε σε εμβολιασμούς όλων των παιδιών της περιοχής, κατά της πολιομυελίτιδας (4-5-6 Μαΐου 1998).

Στην περιοχή Μακρυγιάννη του Δήμου Πατρών, με βάση δημοσίευμα της εφημερίδας «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ»⁸⁴, στον καταυλισμό των Τσιγγάνων, κατεγράφησαν 12 κρούσματα μηνιγγίτιδας, ενώ δημοσίευμα της εφημερίδας «ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ» στις 22/07/0997 ανέφερε 15 κρούσματα μηνιγγίτιδας. Τότε μόνο η Νομαρχία προέβη σε προληπτικούς εμβολιασμούς και απολύμανση του χώρου.

⁸³ Δύο από τις οικογένειες του καταυλισμού απαρτίζονται από ανάπηρα μέλη, γεγονός που αποδίδεται σε επιμειξίες.

⁸⁴ Φύλλο της 18^{ης} Ιουλίου 1997.

2.8. Η τσιγγάνικη γλώσσα (romani chib)

Η τσιγγάνικη γλώσσα, όπως άλλωστε και οι τσιγγάνοι ως μειονότητα, σπάνια έλαβε νομική αναγνώριση. Είναι μία πλούσια και ευέλικτη γλώσσα και αποτελεί κριτήριο εθνικής συγγένειας και ταυτότητας.

Η τσιγγάνικη γλώσσα (romani chib) είναι συνδεδεμένη με τις βόρειες ινδοϊρανικές και ομιλείται και στις πέντε ηπείρους από τους Τσιγγάνους, που γενικά θεωρούνται από τους ανθρωπολόγους, ινδικής καταγωγής. Συναντάται σε περίπου είκοσι (20) κύριες διαλέκτους και περισσότερες από εξήντα (60) υποδιαλέκτους (ιδιώματα). Οι κυριότεροι πυρήνες Τσιγγάνων ομιλητών βρίσκονται στην ανατολική Ευρώπη⁸⁵.

Είναι πιθανό, από τα στοιχεία που παρέχει η συγκριτική γλωσσολογία, ότι η τσιγγάνικη γλώσσα να αποσπάστηκε από τις συγγενείς βόρειες ινδικές γλώσσες, περίπου το 1000 μ.Χ.. Είναι νέο-ινδική γλώσσα, που ομιλείται εκτός Ινδίας και συνδέεται άμεσα με τις διαλέκτους Χιντί, Μπενγκαλί, Παντζαμπί, Κασμυρί και Νεπαλί της βόρειας Ινδίας, οι οποίες προέρχονται από τα σανσκριτικά.

Οι διαλεκτικές διαφορές γεννήθηκαν κατά την παραμονή των Τσιγγάνων στις περιοχές όπου ομιλούνταν αυτές οι γλώσσες. Ενώ διαβιούσαν σ' αυτές τις περιοχές, δέχθηκαν πολλές δάνειες λέξεις από τις τοπικές γλώσσες, καθώς και φωνητικά ή γραμματικά στοιχεία.

Η κατάσταση της διαλεκτικής ποικιλίας της γλώσσας των Τσιγγάνων, γίνεται συνήθως με κριτήριο τη γεωγραφική κατανομή των ομάδων, χωρίς ωστόσο αυτό να είναι απόλυτο, αφού οι διάλεκτοι «μεταφέρονται» από περιοχή σε περιοχή, δια μέσω των ομιλητών τους.

Έτσι, σύμφωνα με μία από τις θεωρίες κατάταξης, οι διάλεκτοι, κατατάσσονται ως εξής:

⁸⁵ Στο Παράρτημα, παρατίθεται Χάρτης που απεικονίζει την διάδοση της τσιγγάνικης γλώσσας στον ευρωπαϊκό χώρο και τις διαλέκτους που αναπτύχθηκαν.

1. Η γνήσια **χάσι**, ρομανί που ομιλείται από την πλειονότητα των Ρομ, διαιρείται σε τρεις κύριες ομάδες, που κι αυτές με τη σειρά τους χωρίζονται σε μικρότερες διαλεκτικές υποομάδες:

⊗ Βαλκανο-καρπαθο-βαλτική, που διακρίνεται στην *αρχαία βάλκανική (αρλί)*, την *καρπαθιακή* και την *βαλτική* διάλεκτο.

⊗ Κουρμπέτ-τσεργκάρ, που ομιλείται πολύ στα Βαλκάνια, κυρίως από τους νομάδες (φιτσίρια).

⊗ Καλντερασκανή, που είναι η πιο διαδεδομένη, αφού ομιλείται από τα Ουράλια μέχρι την Καλιφόρνια και από το Παρίσι μέχρι το Μπουένος Άϊρες.

2. Παράλληλα με την χάσι ρομανί, υπάρχει και η **σιντικανή-μανουσκανή** ομάδα, με λεξιλόγιο γερμανικής κυρίως προέλευσης.

3. Η τρίτη κατηγορία, περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό διαλέκτων που εμπεριέχουν ένα υπολειμματικό ρομανί λεξιλόγιο (κατά μέσο όρο 50 – 400 λέξεις), ενσωματωμένο στην τοπική *γκατσιγκανή*, δηλαδή μη-τσιγγάνικη γλώσσα. Τέτοιες διάλεκτοι ομιλούνται από ομάδες που απώλεσαν την προγονική τους γλώσσα κατόπιν διώξεων ή εξαναγκασμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η διάλεκτος *καλό* (ισπανοτσιγγανική) που συνδυάζει ρομανί λεξιλόγιο με ισπανική γραμματική. Στην Αγγλία τέτοιος τύπος μικτής γλώσσας είναι η *rogadi chib* (σπασμένη γλώσσα), ενώ στην Ελλάδα σ' αυτόν τον τύπο αντιστοιχεί η παραφθαρμένη συνθηματική γλώσσα των Γύφτων του Καρπενησιού.

Το λεξιλόγιο της τσιγγάνικης γλώσσας, αντικατοπτρίζει κατ' εξοχήν τις περιπλανήσεις των ομιλητών της. Οι κύριες πηγές (εκτός του ιθαγενούς ινδικού υλικού) είναι η ιρανική, η αρμένικη, η ελληνική, η ρουμάνικη, η ουγγρική και οι σλαβικές γλώσσες.

Παρά την πολυδιάσπαση και την πολυμορφία της, η ρομανί δεν εκφυλίστηκε, αλλά συνεχώς εξελίσσεται, όπως οι άλλες γλώσσες. Αποτελεί κριτήριο εθνικής συγγένειας και ταυτότητας και είναι η μόνη άμυνα που έχουν οι Τσιγγάνοι απέναντι στους Gadjé (μη Τσιγγάνους), γιατί τους δίνει τη δυνατότητα

να ξεχωρίζουν από του «εχθρικό» τους περιβάλλον και να μην γίνονται κατανοητοί.

Αξιοσημείωτο πάντως, είναι το γεγονός ότι, λόγω του προφορικού χαρακτήρα της γλώσσας τους, οι Τσιγγάνοι θεωρούνται αναλφάβητοι.

Μολονότι οι Τσιγγάνοι αντάλλαξαν πολιτισμικά και γλωσσικά στοιχεία, με όλους τους λαούς με τους οποίους ήρθαν σε επαφή, μεγάλη επιρροή δέχθηκε η γλώσσας τους από την ελληνική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι λέξεις «κλιντί» (=κλειδί), «χολή» (=θυμός), «καρφίν» (=καρφί) κοκ.

Μάλιστα δε, μετά από σχετική έρευνα που πραγματοποίησε ο Gordon Messing, υπογραμμίζει την επιρροή της ελληνικής πάνω στη ρομανί γλώσσα, σε τρία επίπεδα⁸⁶:

- 1) **Φωνολογικό**, ελληνική προφορά σε ρομανί λέξεις
- 2) **Μορφολογικό**, ελληνικές καταλήξεις σε ρομανί λέξεις και
- 3) **Δάνεια** λέξεων και ιδιωτισμών.

Δεν παραλείπει επίσης να αναφερθεί και στην αντίστροφη επίδραση της τσιγγάνικης γλώσσας, σε συντεχνιακά ιδιώματα -φαινόμενο που δεν το συναντά κανείς μόνο στην Ελλάδα- και ιδιαίτερα στο γλωσσάριο που χρησιμοποιούν οι ρεμπέτες καθώς και στην συνθηματική γλώσσα των ομοφυλοφίλων, τα *καλιαρντά*.

Δεν υπάρχει γραπτή, αλλά πλούσια προφορική παράδοση στην τσιγγάνικη γλώσσα. Ένας από τους λόγους για τους οποίους επιβίωσε η γλώσσα, είναι η χρησιμότητά της ως συνθηματική (αργκό), αφού ο τσιγγάνικος τρόπος ζωής, συχνά οδηγεί σε σύγκρουση με τις γειτνιάζουσες κοινότητες. Στον 20ο αιώνα, χώρες της ανατολικής Ευρώπης, εξέδωσαν ποιήματα και τσιγγάνικα παραμύθια, χρησιμοποιώντας τα εθνικά τους συστήματα γραφής.

2.9. Τσιγγάνικα ήθη και έθιμα⁸⁷

2.9.1. Η γέννηση

Η γέννηση ενός παιδιού σε μια οικογένεια είναι σπουδαίο γεγονός. Ένα νέο παιδί διασφαλίζει τη συνέχιση της φάρας και προσθέτει κύρος στην οικογένεια. Η ανακοίνωση της γέννησης ενός παιδιού, απαιτεί την εκτέλεση μίας ειδικής τελετουργίας, προκειμένου αυτό να γεννηθεί υγιές.

Αυστηροί κανόνες τίθενται σε εφαρμογή κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης. Οι περισσότεροι από τους κανόνες αυτούς βασίζονται στην αντίληψη ότι μία γυναίκα είναι «ακάθαρτη» (*marime*) κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, αλλά και αργότερα, έως τη βάπτισή. Η εγκυμοσύνη σηματοδοτεί αλλαγή στο status της γυναίκας ανάμεσα στη φυλή, ενώ η γυναίκα χαρακτηρίζεται ως «ακάθαρτη». Για το λόγο αυτό πρέπει να απομονωθεί από την κοινότητα, ενώ τη βοηθούν μόνον οι γυναίκες. Ο άντρας της, μπορεί να μείνει μικρό χρονικό διάστημα κοντά στη γυναίκα του.

Παραδοσιακά, η γέννηση δεν πρέπει να πραγματοποιηθεί στο χώρο της εγκυμονούσας (σκηνή, φορτηγό, σπίτι), γιατί τότε θα γίνει «ακάθαρτο». Για το λόγο αυτό, μεγάλος αριθμός τσιγγάνων-γυναικών, ιδίως τα τελευταία χρόνια, προτιμούν να γεννήσουν σε νοσοκομεία, παρά την περιφρόνηση στους μη-τσιγγάνικους τρόπους.

Υπάρχει μεγάλος αριθμός τελετουργιών που ακολουθούνται κατά τη γέννα. Μία τελετουργία σε μερικές φυλές, περιλαμβάνει το λύσιμο συγκεκριμένων κόμπων, έτσι ώστε ο ομφάλιος λώρος να μην κομπιάσει. Μερικές φορές όλοι οι κόμποι στα ρούχα της νέας μητέρας θα είναι άλυτοι ή κομμένοι.

⁸⁶ Αμερικανός γλωσσολόγος και φυλόλογος. Η αναφερθείσα έρευνα πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με τους Τσιγγάνους της περιοχής Αγίας Βαρβάρας Αιγάλεω.

⁸⁷ Τα περισσότερα από τα έθιμα αυτά αναφέρονται σε φυλές Τσιγγάνων ανά την Ευρώπη. Για περισσότερες πληροφορίες μπορεί κανείς να ανατρέξει στην ιστοσελίδα του Patrín Web Journal.

Κάποιες άλλες φορές πάλι, τα μαλλιά της γυναίκας που σε λίγο θα γίνει μητέρα, αφήνονται ελεύθερα (εάν ήταν πιασμένα ή δεμένα με κορδέλα).

Μια νέα μητέρα, επιτρέπεται να αγγίζει μόνον ορισμένα αντικείμενα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, λόγω της καραντίνας. Τα αντικείμενα που θα αγγίζει, όπως οικιακά σκεύη μαγειρέματος, φαγητού ή σεντόνια, πρέπει να καταστραφούν.

Άλλες συμβολικές τελετουργίες, περιλαμβάνουν (αφορούν) την επίσημη αναγνώριση του νεογνού από τον πατέρα του. Σε μερικές φυλές, το παιδί είναι τυλιγμένο σε φασκίες, στις οποίες ρίχνουν μερικές σταγόνες πατρικού αίματος.

Σε άλλες περιπτώσεις, το παιδί τυλίγεται με ένα κομμάτι ρούχου που ανήκει στον πατέρα του. Είναι παράδοση σε άλλες φυλές, η μητέρα να τοποθετεί το νεογέννητο στο έδαφος. Ο πατέρας παίρνει το παιδί στην αγκαλιά του και τοποθετεί στο λαιμό του ένα κόκκινο κορδόνι, θέλοντας μ' αυτό τον τρόπο να δείξει ότι το παιδί είναι δικό του.

Σε μερικές φυλές, η μητέρα δεν μπορεί να δει κανέναν άντρα –εκτός του συζύγου της- πριν τη βάπτισή. Αλλά και ο άντρας επιδέχεται περιορισμούς. Συχνά του απαγορεύεται η έξοδος από το σπίτι μεταξύ ηλιοβασιλέματος και ανατολής του ηλίου, προκειμένου να «κρατήσει» τα κακά πνεύματα (*tsinivari*) μακριά από το νεογέννητο παιδί. Τα πνεύματα αυτά μπορεί να επιτεθούν και στη μητέρα, την οποία μπορούν να προστατέψουν μόνο άλλες γυναίκες –ποτέ ο σύζυγος- λόγω του γεγονότος ότι είναι «ακάθαρτη».

Η βάπτισή πραγματοποιείται σε ένα διάστημα μεταξύ εβδομάδων και μηνών, κυρίως όμως μέσα σε δύο ή τρεις εβδομάδες⁸⁸. Κατά το ενδιάμεσο διάστημα, η μητέρα και το παιδί, είναι και οι δύο απομονωμένοι από την υπόλοιπη τσιγγάνικη κοινότητα. Πριν τη βάπτισή, το όνομα του παιδιού δεν πρέπει να αναφερθεί, απαγορεύονται οι φωτογραφίες, ενώ ορισμένες φορές,

⁸⁸ Αυτό ισχύει για τους Τσιγγάνους που ζουν σε νομαδική κατάσταση. Οι Τσιγγάνοι που αστικοποιήθηκαν, ακολουθούν σε μεγάλο ποσοστό τα ήθη και τα έθιμα του τόπου στον οποίο διαβιούν. Ωστόσο, εμφανίζεται και το φαινόμενο της καθυστέρησης της βαπτίσεως, που οφείλεται κυρίως σε οικονομικούς λόγους ή σε προβλήματα αστικοδημοτικής καταστάσεως (π.χ. μη δήλωση γεννήσεως).

απαγορεύεται η δημόσια εμφάνιση του προσώπου του νεογέννητου. Η περίοδος αυτή δεν τελειώνει, έως τη βάπτισμα, οπότε οι «ακαθαρσίες» απομακρύνονται με τη βύθιση στο εξαγνισμένο νερό.

Μετά το βάπτισμα, το παιδί περιλούζεται με λάδι, προκειμένου να δυναμώσει. Σε μερικές περιπτώσεις χρησιμοποιούνται φυλακτά για να απομακρύνουν τα κακά πνεύματα.

Μετά τον εξαγνισμό, το παιδί, γίνεται επίσημα ανθρώπινο ον και μπορεί να επικαλεσθεί με κάποιο όνομα. Αυτό το όνομα, είναι να από τα τρία τα οποία θα έχει στη ζωή του. Το πρώτο όνομα που του δίδεται, παραμένει για πάντα μυστικό. Παραδοσιακά, αυτό το όνομα ψιθυρίζεται από τη μητέρα, η οποία είναι και η μόνη που το γνωρίζει (κατά τη διάρκεια της γέννας) και ποτέ δεν αναφέρεται. Ο σκοπός της απόδοσης «κρυφού» ονόματος, είναι να μπερδέψει τα υπερφυσικά πνεύματα, αποκρύπτοντας απ' αυτά, την πραγματική ταυτότητα του παιδιού. Το δεύτερο όνομα είναι τσιγγάνικο και χρησιμοποιείται μόνο μεταξύ των Τσιγγάνων. Το τρίτο όνομα, δίδεται σε ένα δεύτερο βάπτισμα που πραγματοποιείται, σύμφωνα με τη θρησκεία της χώρας στην οποία γεννήθηκε. Έχει μικρή σημασία για τους Τσιγγάνους και είναι πρακτικό, μόνο για χρήση με τους μη Τσιγγάνους.

2.9.2. Ο γάμος

*«Βάλε την κόρη σου να καθίσει σε μία καρέκλα
και αν τα πόδια της φτάνουν στο πάτωμα,
είναι έτοιμη να παντρευτεί».*
(Τσιγγάνικη παροιμία)

Οι αρραβώνες και οι γάμοι , είναι χαροποιά στοιχεία για τους Τσιγγάνους, αφού σηματοδοτούν την επέκταση και τη συνέχιση της φάρας (φαμίλιας). Για το

λόγο αυτό, συνοδεύονται από λαμπρούς εορτασμούς. Ο γάμος σηματοδοτεί την αλλαγή θέσης του ζευγαριού στην τσιγγάνικη κοινωνία, ως πλήρες και παραγωγικό μέλος της κοινότητας. Τα έθιμα και οι τελετές για αρραβώνες και γάμους που περιγράφονται παρακάτω, είναι παραδοσιακά και διαφέρουν από φυλή σε φυλή.

Παρά τους μύθους για την ανηθικότητα των Τσιγγάνων, οι περισσότεροι από αυτούς, ακολουθούν αυστηρότατους κανόνες στη σεξουαλική συμπεριφορά. Ο Τσιγγάνος αναμένεται να παντρευτεί κάποια κοπέλα μέσα από τη φυλή και αντίστροφα. Εάν ένας Τσιγγάνος παντρευτεί μία μη Τσιγγάνα, η κοινωνία στην οποία αυτός ανήκει, μπορεί να την αποδεχθεί σταδιακά, αρκεί η κοπέλα να αποδεχθεί και να αφομοιώσει τον τρόπο ζωής των Τσιγγάνους. Όμως η χειρίστη παραβίαση του κώδικα τιμής των Τσιγγάνων, είναι μία Τσιγγάνα να παντρευτεί έναν μη Τσιγγάνο. Αυτό συμβαίνει επειδή οι Τσιγγάνες είναι οι εγγυητές της επιβίωσης του πληθυσμού. Σε περίπτωση μεικτού γάμου, πολλές φυλές θεωρούν το παιδί (καρπό του γάμου) Τσιγγάνο, εάν και μόνο αν, ο πατέρας του παιδιού είναι Τσιγγάνος.

Οι Τσιγγάνοι, περιμένουν οι γυναίκες τους να είναι παρθένες όταν παντρεύονται και να παραμείνουν πιστές στους συζύγους τους, έως το θάνατο. Παραδοσιακά, οι τσιγγάνικοι γάμοι, πραγματοποιούνται νωρίς, μετά τα 11 χρόνια, αλλά συνήθως πριν την ηλικία των 16.

Πολλές φυλές Τσιγγάνων ακόμη διατηρούν το θεσμό της τιμής της νύφης. Αυτός είναι η πληρωμή από τους γονείς του γαμπρού στους γονείς της νύφης. Ουσιαστικά τους αποζημιώνουν για την απώλεια μιας κόρης και εγγυώνται ότι θα της φέρονται καλά.

Σε αρκετές φυλές όμως, δεν είναι το ζευγάρι αλλά οι γονείς που κανονίζουν το γάμο. Η γνώμη του ζευγαριού ακούγεται, χωρίς ωστόσο να είναι δεδομένο ότι θα επηρεάσουν την τελική απόφαση. Σύμφωνα με τις παραδόσεις των φυλών αυτών, είναι ουσιώδες και βασικό καθήκον των γονέων να βρουν μια νύφη κατάλληλη για το γιο τους. Αυτοί λοιπόν, παρατηρούν όλες τις νέες,

ανύπαντρες γυναίκες της κοινωνίας τους, αξιολογώντας τα προσόντα της καθεμιάς ξεχωριστά.

Λόγω της ενσωμάτωσης στις κοινωνίες των μη Τσιγγάνων, αρκετά νεαρά ζευγάρια, αντιτίθενται στους συμφωνημένους γάμους και «κλέβονται». Το «κλέψιμο» του ζευγαριού, συνίσταται απλά στη φυγή αυτού για κάποιο χρονικό διάστημα. Όταν επιστρέφουν τιμωρούνται και μερικές φορές πληρώνουν ένα ονομαστικό πρόστιμο. Συνήθως το ζευγάρι γίνεται αποδεκτό, ως παντρεμένο, με το πέρασμα του χρόνου.

Η οικογένεια παίζει έναν ενεργό ρόλο στις γαμήλιες εθιμοτυπίες, που στα μάτια των μη Τσιγγάνων, φαίνεται περίπλοκος.

Καταρχήν, γίνονται παρατεταμένες συζητήσεις μεταξύ των γονέων, κυρίως για το ποσό της προίκας (*darro*).

Η εξωτερική (φυσική) εμφάνιση, είναι το λιγότερο σημαντική στην επιλογή της νύφης. Οι «υπό εξέταση» νύφες, αξιολογούνται με βάση τα χαρίσματά τους, όπως υγεία, δύναμη, τρόπους, αντοχή και οικιακά προσόντα. Ο χαρακτήρας της οικογένειας του κοριτσιού, δηλαδή το prestige της οικογένειας στην τσιγγάνικη κοινωνία, παίζει εξίσου σημαντικό ρόλο στην τελική επιλογή.

Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν υπάρχει καθόλου ερωτικό και συναισθηματικό παιχνίδι, ενώ είναι πιθανό, το μελλοντικό ζευγάρι να μην γνωρίζεται πριν το γάμο. Συνήθως αποστέλλεται μεσάζοντας, προκειμένου να ακούσει τη γνώμη των γονιών της κοπέλας για τον νεαρό άντρα και αν τον αποδέχονται ως γαμπρό. Απόρριψη επίσημης πρότασης αποτελεί προσβολή για την οικογένεια του υποψήφιου γαμπρού. Εάν ο γαμπρός εγκριθεί από τους γονείς της νύφης, καλείται ο πατέρας του από τον γαμπρό της νύφης. Είναι μια ευγενική και μάλλον σοβαρή συνάντηση, της οποίας ο σκοπός είναι η επίτευξη επίσημης συγκατάθεσης του πατέρα του κοριτσιού και ο καθορισμός του ποσού που θα πληρωθεί για τη νύφη. Τα λεφτά αυτά, είναι για να αναπληρώσουν την απώλεια μιας κόρης και όχι για την αγορά μιας νύφης.

Σε αυτές τις συναντήσεις, οι συζητήσεις μπορεί να γίνουν πολύ σοβαρές. Μερικές φορές, είναι αναγκαίο να καλούνται φίλοι ως μάρτυρες για τα προσόντα της νύφης. Οι γονείς μπορεί να τσακωθούν για μια υψηλότερη τιμή για τη νύφη ή να καλέσουν κι άλλους φίλους να μεσολαβήσουν. Δεν υπάρχει κάποιος σαφής κανόνας γάμου. Ισχύει γενικά η «εθνική ενδογαμία», δηλαδή ο γάμος ανάμεσα σε Τσιγγάνους και μόνο. Υπάρχει απαγόρευση των γάμων ανάμεσα στα πρώτα ξαδέλφια, όμως προκειμένου η κάθε φάρα να στεριώσει το status της και να θεμελιώσει τη δύναμή της, οδηγείται στην επιλογή ενδογαμικών πρακτικών, γεγονός που σημαίνει ότι γίνονται γάμοι ανάμεσα στα πρωτοξάδελφα. Γάμοι ανάμεσα στα δεύτερα ξαδέλφια προτιμώνται.

Ο γάμος (*biav*) είναι περισσότερο μια συμβολική πράξη, χωρίς καμιά θρησκευτική σημασία.

Παρόλο που ορισμένοι Τσιγγάνοι συμμορφώνονται με τους τοπικούς νόμους και ήθη και έθιμα, στις χώρες στις οποίες παντρεύονται, οι θρησκείες και οι μη τσιγγάνικες τελετές, είναι τυπικότητες γι' αυτούς.

Υπάρχουν απλές, παραδοσιακές, γαμήλιες τελετές, που πραγματοποιούνται από ορισμένες φυλές των Roma. Σε μερικούς γάμους, το ζευγάρι χειροπιασμένο, παρουσιάζεται μπροστά στον «αρχηγό» της φυλής ή σε κάποιον ηλικιωμένο και υπόσχονται αληθινή αγάπη ο ένας στον άλλον για πάντα.

Κάποιες άλλες τελετές βασίζονται στο ψωμί. Ο γαμπρός και η νύφη παίρνουν από ένα κομμάτι ψωμί και τοποθετούν πάνω σ' αυτό μια σταγόνα από το αίμα τους. Κατόπιν, ανταλλάσσουν τα κομμάτια ψωμιού και τα τρώνε. Σε άλλη τελετή, το νεαρό ζευγάρι κάθεται στο πάτωμα, περιτριγυρισμένο από συγγενείς και φίλους. Λίγο αλάτι και ψωμί τοποθετούνται στα πόδια της νύφης. Ο γαμπρός παίρνει λίγο ψωμί, ρίχνει αλάτι και το τρώει, ενώ το ίδιο καλείται να κάνει και νύφη. Η ένωση ψωμιού και αλάτος συμβολίζει ένα αρμονικό μέλλον για το γαμπρό και τη νύφη.

Οι άτυπες, εορταστικές γαμήλιες τελετές, μπορεί να διαρκέσουν μερικές μέρες. Τεράστια γεύματα προσφέρονται, ενώ μουσικοί παίζουν τραγούδια για να χορέψει ο κόσμος.

Τα γαμήλια δώρα, σχεδόν πάντοτε, είναι χρηματικά ποσά. Μερικές οικογένειες αποταμιεύουν χρήματα προκειμένου να τα χρησιμοποιήσουν ως δώρα σε γάμους. Τα χρήματα αυτά, θα βοηθήσουν το νέο ξεκίνημα της ζωής τους, με κάποια οικονομική ασφάλεια.

Όταν η γιορτή τελειώσει, είναι ώρα ο γαμπρός να πάει τη νύφη στο σπίτι του. Η οικογένεια του κοριτσιού ξεμπλέκει τα μαλλιά της, συμβολίζοντας μ' αυτόν τον τρόπο τη νέα, συζυγική της κατάσταση. Η πεθερά της νύφης τη βοηθά να πλέξει το καινούριο της μαντήλι (*diklo*) για το κεφάλι, σημάδι που υποδηλώνει ότι είναι παντρεμένη. Δεν πρόκειται να κυκλοφορήσει ποτέ, χωρίς αυτό το μαντήλι στο κεφάλι, δημόσια.

Από τη στιγμή που οι εορτασμοί τελειώνουν, μια νέα ζωή ξεκινά για το ζευγάρι. Τώρα πλέον έχουν τη θέση τους ως πλήρη μέλη μέσα στην κοινωνία τους. Η κυριότερη αλλαγή για τον άντρα, έγκειται στο γεγονός ότι είναι πλέον κοινωνικά αποδεκτός από τους άλλους παντρεμένους άντρες, αφού από αγόρι (*chavo*) γίνεται άντρας (*rom*). Οι αλλαγές για τη γυναίκα είναι πιο ριζικές, αφού από κορίτσι (*chai*) γίνεται γυναίκα (*romni*). Καθοδηγείται από την πεθερά της και παίρνει έναν αρκετά ενεργό ρόλο στο νοικοκυριό. Μετά τη γέννηση αρκετών παιδιών (σπάνια μόνο ενός), το ζευγάρι φεύγει για το δικό του σπίτι. Μόνον όταν αποκτήσουν παιδιά μπορούν να αναφέρονται ο ένας στον άλλον ως σύζυγοι. Έως τότε μιλούν ο ένας στον άλλον με το μικρό τους όνομα.

Οι γάμοι μεταξύ Τσιγγάνων είναι σοβαρές δεσμεύσεις και υπάρχουν αυστηρές υποχρεώσεις και για τις δυο πλευρές.

Εάν μια γυναίκα κατηγορηθεί για μοιχεία, τότε οι γονείς της πρέπει να την πάρουν πίσω, ενώ πρέπει να επιστρέψουν στον πατέρα του γαμπρού τα λεφτά που είχε πληρώσει ως αποζημίωση. Εάν ο πατέρας της νύφης νιώσει ότι αυτή

εξαπατείται από τον άντρα της ή την πεθερά της, αυτός έχει το δικαίωμα να την πάρει πίσω.

2.9.3. Ο θάνατος

Όλες οι φυλές των Τσιγγάνων έχουν έθιμα και τελετές σχετικά με το θάνατο. Η πίστη στο υπερφυσικό είναι θεμελιώδης, κοινή σε όλους τους Τσιγγάνους και ο βαθμός πίστης διαφέρει ελαφρά από φυλή σε φυλή. Για τους Τσιγγάνους ο θάνατος είναι ένα παράλογο, μη φυσικό συμβάν.

Όταν οι Roma αισθάνονται ότι ένας από την ομάδα τους είναι ετοιμοθάνατος, ειδοποιούν επειγόντως όλους τους συγγενείς, όσο μακριά κι αν βρίσκονται αυτοί. Όλοι οι συγγενείς που μπορούν να έρθουν, μαζεύονται γύρω από το κρεβάτι του ετοιμοθάνατου. Είναι αναγκαίο να δείξουν την οικογενειακή αλληλεγγύη και να συγχωρεθούν όσες πράξεις είχαν πληγώσει τον ετοιμοθάνατο.

Ο ετοιμοθάνατος Τσιγγάνος δεν πρέπει να μείνει μόνος στο σπίτι. Αυτό δεν γίνεται μόνο από συμπόνια για τον ετοιμοθάνατο, αλλά από φόβο πιθανού θυμού. Δεν πρέπει να πεθάνει στο σπίτι του. Οι νομάδες Τσιγγάνοι, παραδοσιακά, τραβούν το κρεβάτι του ετοιμοθάνατου στην είσοδο της τέντας. Οι συγγενείς και οι φίλοι μαζεύονται γύρω από το κρεβάτι μέρα και νύχτα. Άλλοι Τσιγγάνοι της κατασκήνωσης, ασχολούνται με θέματα όπως η σίτιση των επισκεπτών και ο εντοπισμός εκείνων που δεν μπόρεσαν να τους ειδοποιήσουν. Ο θρήνος και τα κλάματα φανερώνονται δημόσια.

Όταν ο θάνατος έρχεται, ο θρήνος μεγαλώνει. Από αυτή τη στιγμή έως την ταφή, συγκεκριμένα παραδοσιακά έθιμα παρατηρούνται. Πάνω απ' όλα, υπάρχει πλήρης απορρόφηση στο μοιρολόι, χωρίς να γίνονται άλλες δραστηριότητες. Δεν πλένεται, δεν ξυρίζεται ή δεν φτιάχνει τα μαλλιά του κανείς, ενώ ούτε φαγητό ετοιμάζεται. Μόνο να πει καφέ, λικέρ ή μπράντυ μπορεί να πει κάποιος. Οι καθρέπτες καλύπτονται με υφάσματα και δοχεία με νερό αδειάζονται.

Το να ακουμπήσουν το κορμί του αποθανόντα είναι αποθαρρυντικό, από φόβο ότι θα γίνουν «ακάθαρτοι». Για το λόγο αυτό ο αποθανόντας πλένεται και ντύνεται με τα καλύτερα ρούχα, αμέσως μετά το θάνατο. Εάν ο θάνατος ήταν απροσδόκητος, τότε κάποιος μη Τσιγγάνος, όπως ένας εργολάβος κηδειών, καλείται να διεκπεραιώσει αυτές τις εργασίες, αμέσως μετά το θάνατο.

Μερικές φυλές βουλώνουν τα ρουθούνια των νεκρών με κερί μέλισσας ή με πέρλες, προκειμένου να προστατέψουν το νεκρό σώμα από τα κακά πνεύματα.

Ένα σημαντικό βήμα, είναι το μάζεμα των αντικειμένων εκείνων που θα χρειασθεί ο αποθανόντας στο ταξίδι του, από τη ζωή στο θάνατο και που τοποθετούνται στο φέρετρο. Αυτά μπορεί να είναι ρούχα, εργαλεία, κοσμήματα, χρήματα κτλ.

Μια μικρή μπάντα κάποιες φορές προσλαμβάνεται να παίζει εμβατήρια μπροστά από το φέρετρο. Η μπάντα ακολουθείται από το χήρο ή τη χήρα, τους συγγενείς και εάν πρέπει να εφαρμοστούν τα τοπικά θρησκευτικά έθιμα, από έναν ιερέα.

Το χρώμα που φορούν οι πενθούντες Τσιγγάνοι στις κηδείες (μέχρι πρόσφατα), ήταν παραδοσιακά το άσπρο ή το κόκκινο. Σήμερα, το μαύρο είναι το χρώμα του πένθους. Το άσπρο θεωρείτο σύμβολο αγνότητας, προστασίας και καλής τύχης. Το κόκκινο επίσης συμβολίζει προστασία κατά των κακών πνευμάτων των νεκρών. Οι Τσιγγάνοι αισθάνονται ότι το κόκκινο χρώμα φέρνει καλή τύχη, πιθανότατα λόγω της αρχαίας αντίληψης ότι το αίμα είναι η πηγή της ζωής.

Μετά την κηδεία, όλα τα αντικείμενα του νεκρού πρέπει να καταστραφούν. Κάποια αντικείμενα καίγονται ενώ τα υπόλοιπα σπάζονται. Μερικές φορές θανατώνονται και τα ζώα του αποθανόντα, εκτός από το άλογό του.

Για όσους Τσιγγάνους είναι εγγεγραμμένοι στα Δημοτολόγια κάποιου Δήμου, η κηδεία πραγματοποιείται στα κοινά, τοπικά νεκροταφεία. Ωστόσο, το πρόβλημα αντιμετωπίζεται κυρίως στις οικογένειες εκείνες που δεν είναι

εγγεγραμμένες σε κάποιο Δήμο και συνεπώς αντιμετωπίζουν πρόβλημα ταφής των νεκρών. Κατά κύριο λόγο, αυτοί είναι οι νομάδες Τσιγγάνοι και στις περισσότερες περιπτώσεις η ταφή πραγματοποιείται σε ανοικτούς, διαθέσιμους χώρους (πχ δάση)

Τέλος, μία άλλη παράδοση που ακολουθείται από ορισμένες φυλές Τσιγγάνων, είναι ένα δείπνο (*romana*) μετά την κηδεία. Συνήθως πραγματοποιείται 9 ημέρες, 6 εβδομάδες ή 6 μήνες μετά το θάνατο. Σ' αυτά τα γεύματα, συγκεκριμένοι συγγενείς, αρχίζοντας από τον πιο μακρινό, ανακοινώνουν την πρόθεσή τους να σταματήσουν το θρήνο. Οι τελευταίοι που προβαίνουν σ' αυτή τη δήλωση, μετά από ένα χρόνο, είναι η άμεση οικογένεια του αποθανόντα.

2.10. Η τσιγγάνικη μουσική

Η τσιγγάνικη τέχνη και ιδίως η μουσική αναγνωρίστηκε από πολύ παλιά⁸⁹. Οι Τσιγγάνοι αρκετές φορές συναντώνται να ψυχαγωγούν βασιλείς και τοπικούς άρχοντες των παλαιότερων χρόνων, κατά κύριο λόγο με τη μουσική τους, παράδοση η οποία κρατάει μέχρι τις μέρες μας. Ακόμη, χαρακτηριστικές εκφράσεις τσιγγάνικης τέχνης, είναι το τσιγγάνικο παραμύθι, η ποίηση και η ζωγραφική.

Οι Τσιγγάνοι χρησιμοποιούν διάφορα όργανα, όπως βιολί και τσέμπαλο στις ανατολικές χώρες, το κλαρίνο στα Βαλκάνια, τη γκάιντα στη Σκοτία, το ακορντεόν στους λαϊκούς χορούς.

Στη χώρα μας, οι νομάδες Τσιγγάνοι δανείστηκαν στοιχεία από την ελληνική μουσική και συνέθεσαν τα τραγούδια τους, ενώ οι μόνιμα εγκατεστημένοι φέρονται να έχουν καταβολές από την Τουρκία όπου πέρασαν.

⁸⁹ Βλ. σχετ. Κεφάλαιο 1, σελ. 4.

«Σ' ωρισμένες πόλεις όπως στο Καρπενήσι, στην Κατερίνη (λεγόταν παλαιότερα Γυφτοκατερίνη), στα Γιάννενα, στην Χαλκίδα, στην Κόνιτσα, Ναύπακτο (Επαχτο), υπήρχε ολόκληρος μαχαλάς από γύφτους μουζικάντηδες. Οι γύφτοι εκείνοι, γίνονταν παρέες, ονομαζόμενες ζυγιές, και γύριζαν στους γάμους, είτε από πανηγύρι σε πανηγύρι», αναφέρει ο Τάκης Γιαννακόπουλος⁹⁰.

Ο Samuel Baud-Bovy⁹¹, αναφέρει ότι στην αυλή του Αλή Πασά, στα Γιάννενα, έπαιζαν μουσική Γύφτοι που διέμεναν στην περιοχή, κάνοντας ειδική μνεία στο ταλέντο τους, τόσο ως μουσικοί, όσο και ως τραγουδιστές⁹² και επισημαίνοντας ότι έφεραν το δίστιχο «στιχοπλάκι» στη περιοχή των Ιωαννίνων.

Η Δέσποινα Μαζαράκη υποστηρίζει ότι το κλαρίνο έφτασε στον ελλαδικό χώρο από την Τουρκία, μέσω των Τουρκόγυφτων⁹³.

«Είναι αναμφισβήτητο γεγονός πλέον ότι, χωρίς τους Γύφτους μουσικούς και οργανοπαίχτες, η δημοτική μας παράδοση θα ήταν πάμπτωχη αν όχι ασήμαντη. Ο ελληνικός λαός γνωρίζοντας την προσφορά τους ταυτοποίησε όλους σχεδόν τους λαϊκούς οργανοπαίχτες με τους Γύφτους, και θα λέγαμε όχι αδικαιολογήτως.», αναφέρει ο Γιώργης Έξαρχος⁹⁴.

Αλλά και στον ευρωπαϊκό χώρο, επικρατούν ανάλογες απόψεις. Στη Ρουμανία για παράδειγμα, οι Τσιγγάνοι ήταν αυτοί που μετέφεραν από περιοχή σε περιοχή τα παραδοσιακά τραγούδια της χώρας και που τα διατηρούν μέχρι σήμερα. Κάτι ανάλογο ισχυρίζεται εντόνως και για την Ουγγαρία και την περιοχή της Ανδαλουσίας⁹⁵.

Ωστόσο στις μέρες μας, η τσιγγάνικη τέχνη γενικότερα, υφίσταται αλλαγές τριών κατηγοριών:

⁹⁰ Βλ. σχετ. έργο του ιδίου, «Οι Γύφτοι και το Δημοτικό μας Τραγούδι», Εκδ. Θουκυδίδη, Αθήνα 1981, Β' Έκδοση, σελ. 14.

⁹¹ Φιλέλληνας Ελβετός εθνομουσικολόγος.

⁹² Βλ. σχετ. Γιώργης Έξαρχος, «Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι», Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 1996, σελ. 81.

⁹³ Βλ. σχετ., ό.π., σελ. 83-84.

⁹⁴ Βλ. σχετ., ό.π., σελ. 86.

⁹⁵ Βλ. σχετ., ό.π., σελ. 89-90.

8. Η ισοπεδωτική ομοιομορφία της πολιτιστικής κατανάλωσης, που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην τηλεόραση, δεν επιτρέπει στην τσιγγάνικη παράδοση που διασώθηκε με προφορικό τρόπο, να αξιοποιηθεί και να αποκτήσει λειτουργικότητα.
9. Η εδραίωση νέων και ασυνήθιστων τρόπων καλλιτεχνικής έκφρασης στους τομείς της ζωγραφικής, της διάδοσης γραπτών τραγουδιών, συλλογών παραμυθιών και αυτοβιογραφικών βιβλίων και
10. Η μη ύπαρξη κοινά αποδεκτής γραφής, η οποία να εξασφαλίζει τσιγγάνικο κοινό αναγνωστών⁹⁶.

2.11. Η θρησκεία

Η ινδουιστική και βεδική κληρονομιά που «κουβαλούσαν στις πλάτες τους» οι Τσιγγάνοι από τα βάθη της Ινδίας, «παντρεύτηκε» με τον καιρό, μέσω των ταξιδιών, με τις θρησκείες των περιοχών που διέσχιζαν.

Έτσι, οι Τσιγγάνοι της δυτικής Ευρώπης εμφανίζονται ρωμαιοκαθολικοί ή προτεστάντες, ενώ αυτοί της ανατολικής Ευρώπης είναι χριστιανοί ή μουσουλμάνοι⁹⁷.

Η θρησκεία λειτουργεί πολλαπλά στη ζωή των Τσιγγάνων, καθώς πέρα απ' την λατρευτική πρακτική, είναι παράλληλα εκδήλωση προσαρμογής των ίδιων στην περιβάλλουσα εχθρική κοινωνία και ταυτόχρονα συμβάλλει σε ψυχολογική ισορροπία και πολιτιστική και κοινωνική αναδιοργάνωση της τσιγγάνικης κοινότητας⁹⁸.

⁹⁶ Βλ. σχετ., Jean Pierre Liegeois, «Ρομά, Τσιγγάνοι, Ταξιδευτές. Οι Τσιγγάνοι της Ευρώπης», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999.

⁹⁷ Οι μουσουλμάνοι Τσιγγάνοι, απορρίπτουν το βάπτισμα (boldo), θεωρώντας το μη-τσιγγάνικη πρακτική.

⁹⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα του πολλαπλού ρόλου, αποτελεί η τσιγγάνικη Ευαγγελική Εκκλησία, που καλούσε τους Τσιγγάνους να ξεσηκωθούν (Opere Roma) απέναντι στα φαινόμενα του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και της περιθωριοποίησης, μέσω μιας συγκεκριμένης θρησκευτικής νοοτροπίας και συμπεριφοράς.

Στοιχείο έκφρασης της τσιγγάνικης θρησκευτικότητας, είναι η μαζική προσκύνηση. Η τάση αυτή στην Ελλάδα, εκφράζεται κυρίως τον δεκαπενταύγουστο στην Τήνο και ακολουθούν το προσκύνημα στον Άγιο Ιωάννη το Ρώσο, τον Άγιο Συμεών (Άη Σύμιο) στο Μεσολόγγι κ.ο.κ.

Αναπόσπαστο στοιχείο της ελληνικής τσιγγάνικης ταυτότητας, είναι η ορθόδοξη πίστη. Αρκετοί είναι παλαιοημερολογίτες και χιλιαστές, ενώ τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στροφή προς τον προτεσταντισμό, ιδίως στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Στην περιοχή της Θράκης κυρίως, ζουν μουσουλμάνοι (χοραχανέ) Τσιγγάνοι και διακρίνονται σε σουνίτες και μουσουλμοφανείς⁹⁹.

Οι Τσιγγάνοι πιστεύουν σε μία ανώτερη δύναμη που ονομάζουν *“Devel”*¹⁰⁰. Πολυλατρεμένη επίσης είναι η μορφή της Παναγιάς, την οποία χαρακτηρίζουν ως «βασίλισσα των Τσιγγάνων», ενώ ξεχωριστή θέση κατέχει ο Άγιος Γεώργιος, που γιορτάζεται με μεγάλη λαμπρότητα. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι τον Άη Γιώργη τον γιορτάζουν και οι μουσουλμάνοι Τσιγγάνοι. Η ημέρα της γιορτής του, *Hidirezzel* (6 Μαΐου με το παλαιό ημερολόγιο), αποτελεί την απαρχή του εορτολογίου και γιορτάζεται με διάφορες εκδηλώσεις¹⁰¹.

⁹⁹ Βλ. σχετ. Μιράντα Τερζοπούλου – Γιάννης Γεωργίου, ό.π., σελ. 29.

¹⁰⁰ Στη ρομανές, η λέξη *“devel”*, σημαίνει «Θεός» και «ουρανός».

¹⁰¹ Βλ. σχετ. Μιράντα Τερζοπούλου – Γιάννης Γεωργίου, ό.π., σελ. 30-31.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ-ΔΙΑΜΟΝΗ

3.1. Ιστορική εξέλιξη της τσιγγάνικης κατοικίας και των οικισμών

Από την αρχή της εμφάνισής τους στην ιστορία, οι Τσιγγάνοι φέρονται να εμφανίζονται διαμένοντες σε σκηνές. Σκηνές, ο τύπος των οποίων μεταλλάσσεται ανάλογα με το κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο διέμεναν και φυσικά ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στις περιοχές εγκατάστασης.

«Το караβάνι, η ομαδική μετακίνηση πεζή ή με τα άλογα και αρκετούς αιώνες αργότερα με τα κάρα, με όλα τα υπάρχοντα και τα κατοικίδια ζώα, η ομαδική παραμονή λιγότερο ή περισσότερο προσωρινή, σε ένα τόπο, η ομαδική εδραιοποίηση μικρής ή μεγάλης διάρκειας, σε κελύφη διαμονής, που η κατασκευή τους ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις ανάγκες της προσωρινής παραμονής ή της εδραιοποίησης και είχαν μία ομοιογενή μορφή, προξένησαν το ενδιαφέρον των χρονικογράφων, των ιστορικών και των μυθιστοριογράφων, που μάλιστα με βάση τα παραπάνω έκαναν ιδιαίτερη μνεία, όταν οι Τσιγγάνοι έμεναν σε σπίτια.»¹⁰².

Το 1758, η Μαρία Θηρεσία, εκδίδει διάταγμα, βάσει του οποίου, οι Τσιγγάνοι που υπήρχαν στις χώρες των Αψβούργων, θα έπρεπε να εγκατασταθούν σε κάποιο φέουδο και να υποβάλλουν φόρους και τις υπηρεσίες τους στον άρχοντα του φέουδου εγκατάστασης¹⁰³, ενώ ακολούθησε σειρά μέτρων.

¹⁰² Βλ. σχετ. Καραθανάση Έφη, *«Το κατοικείν των Τσιγγάνων στην Ελλάδα. Η περίπτωση της Θήβας»*, Διδακτορική διατριβή, Απρίλιος 1996, σελ.56.

¹⁰³ Βλ. σχετ. Fraser Angus, *«Οι Τσιγγάνοι»*, Εκδ. Οδυσσέας, σελ. 167.

Ο πρώτος τσιγγάνικος οικισμός, ιδρύεται στη Friedrichslöhra, κοντά στο Νορτχάουζεν της Σαξονίας, το 1775, ύστερα από εντολή του Φρειδερίκου του Μέγα της Πρωσίας. Ωστόσο, η κίνηση αυτή «το μόνο που πέτυχε ήταν να καταστήσει τους Τσιγγάνους ακατάλληλους για οτιδήποτε, μέχρι τη δεκαετία του 1830 οπότε και οι ενήλικες που είχαν απομείνει κλείστηκαν σε πτωχοκομεία και τα παιδιά σε άσυλα.», αναφέρει ο Angus Fraser.

Την ίδια εποχή (1830), οι προτεσταντικές εκκλησίες -κατά κύριο λόγο- εκδηλώνουν ενδιαφέρον για την χειραγωγή των Τσιγγάνων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ιερέας της Εκκλησίας της Σκοτίας John Baird, ο οποίος επιδόθηκε στη βελτίωση του τσιγγάνικου οικισμού στο Κερκ Γιέθλομ, μία περιοχή κοντά στα σύνορα με την Αγγλία. Αποτέλεσμα της προσπάθειας του ήταν να ιδρυθεί η Εταιρεία για την Αναμόρφωση των Τσιγγάνων της Σκοτίας. Το παράδειγμα του Baird, ακολούθησαν και άλλοι ιεροκήρυκες και κληρικοί, όπως ο James Crabb¹⁰⁴.

Οι Τσιγγάνοι λοιπόν, διαμένουν -στην πλειοψηφία τους- σε τσαντίρια¹⁰⁵, τα οποία φυσικά διαφέρουν από χώρα σε χώρα και από ομάδα σε ομάδα και αναδεικνύονται στο επικρατέστερο κέλυφος διαμονής.

«Στις περισσότερες περιοχές οι Ρομά προτιμούσαν να στήνουν τις σκηνές τους έξω από τις πόλεις, συχνά σε ερημικούς τόπους, ή να δημιουργούν γειτονιές δικές τους («μπάριος» στην Ισπανία, περιφερειακές περιοχές, δηλαδή), διατηρώντας κάποιο βαθμό αμιγούς πληθυσμιακής σύνθεσης. Υπήρχαν ακόμα και ομάδες Ρομά που διατηρούσαν τις παραδοσιακές κατοικίες τους (σκηνές), αλλά ήταν μόνιμα εγκατεστημένοι στους οικισμούς τους, όλον τον χρόνο, ή μετακινούνταν ελάχιστες φορές.», αναφέρει η Γρηγοριάδου Αναστασία¹⁰⁶.

Τη δεκαετία του '60, εμφανίζεται το τροχόσπιτο στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, το οποίο όμως άργησε να αντικαταστήσει το τσαντίρι.

¹⁰⁴ Ο.π. Angus Fraser, σελ. 209.

¹⁰⁵ Η λέξη «τσαντίρι», έχει τις ρίζες της στην περσική γλώσσα και ανάγεται στη λέξη «τσαντόρ» που σημαίνει «κάλυψη».

¹⁰⁶ Βλ. σχετ. Γρηγοριάδου Αναστασία, «Διαχείριση αναγκών κατοικίας των Ρομά. Η περίπτωση του καταυλισμού Καρυδιάς Καλαμάτας», Πτυχιακή εργασία, Καλαμάτα 2000, σελ. 55.

Στις αρχές του 19ου αιώνα χρησιμοποιείται εντόνως το κάρο (vardos), το οποίο αποτελεί νεωτερισμό και η μορφή του διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα. Βασικά υλικά συγκρότησής του είναι το ξύλο και το δέρμα ή τα πανιά, ενώ οι καιρικές συνθήκες ήταν και ο κυριότερος λόγος τροποποίησής τους. Έτσι το χειμώνα εμφανίζονταν ερμητικά κλειστά, ενώ κατά τους θερινούς μήνες ήταν ανοικτά και δεν αποκλειόταν και η χρήση σκηνής.

Για τους μόνιμα εγκατεστημένους Τσιγγάνους, οι καλύβες-παράγκες και τα σπίτια αποτελούν την κύρια μορφή κατοικίας, μέχρι και τις μέρες μας. Στην πλειοψηφία τους, τα σπίτια, είναι απλά κτίσματα, που αποτελούνται από δωμάτιο μικτής χρήσης (κουζίνα, καθιστικό και υπνοδωμάτιο) ενώ υπάρχουν -εντός του οικήματος- μόνο τα άκρως απαιτούμενα αντικείμενα-. Οι παράγκες από την άλλη, είναι κατασκευές από σκληρά και ανθεκτικά όπως σίδηρο, ξύλο, ελλενίτι κ.α. και «στήνονται» κατά κύριο λόγο από τους Τσιγγάνους που χαρακτηρίζονται από ημινομαδισμό, ενώ για τους νομάδες Τσιγγάνους, η σκηνή και το αυτοκίνητο εξακολουθούν να είναι η κύρια μορφή καταλύματος.

3.2. Παράγοντες διαμόρφωσης της τσιγγάνικης κατοικίας

Οι παράγοντες διαμόρφωσης της τσιγγάνικης κατοικίας¹⁰⁷, μπορούν να καταταχθούν σε δύο βασικές κατηγορίες: τους *εσωτερικούς* και τους *εξωτερικούς*.

Στην πρώτη κατηγορία, μπορούν να καταταχθούν οι εξής παράγοντες:

- Η ανάγκη προστασίας από τις καιρικές συνθήκες που συναντούν στις περιοχές μετακίνησης,
- Οι εργασιακές ανάγκες και ο τρόπος ικανοποίησής τους, που δεν είναι άλλος από τις συνεχείς μετακινήσεις,

¹⁰⁷ Για περισσότερες πληροφορίες, μπορεί κανείς να ανατρέξει στην πτυχιακή εργασία της Γρηγοριάδου Α., ό.π. σελ.57-60.

- Η μη εύρωστη οικονομική κατάσταση τους και
- Το μορφωτικό και πολιτισμικό τους επίπεδο, που διαιώνίζονται με τρόπο κληρονομικό.

Η δεύτερη κατηγορία (εξωτερικοί παράγοντες) θα μπορούσε να διαιρεθεί σε δύο υποομάδες παραγόντων, τους **κοινωνικούς** και τους **τεχνολογικούς**.

Στην πρώτη υποκατηγορία εντάσσονται:

- ⇒ Η στάση απόρριψης των Τσιγγάνων από τους μπαλαμέ,
- ⇒ Η διατήρηση απόστασης -από την πλευρά των Τσιγγάνων- των μπαλαμέ, θεωρώντας τους «ακάθαρτους» και στοιχείο αλλοτρίωσης του πολιτισμού τους,
- ⇒ Το εκάστοτε κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο των περιοχών εγκατάστασης και
- ⇒ Το φαινόμενο της έντονης αστικοποίησης και της εγκατάλειψης της υπαίθρου.

Στη δεύτερη υποκατηγορία (τεχνολογικοί παράγοντες) εντάσσονται:

- Η μερική χρήση ηλεκτρικής ενέργειας και η εκτεταμένη χρήση υγραερίου και
- Η έντονη χρήση οικιακών συσκευών, ψυχαγωγικού χαρακτήρα (τηλεόραση, ραδιόφωνο) και η μειωμένη χρήση λοιπών οικιακών συσκευών, λόγω της δυσκολίας μετακίνησης κατά την περίοδο των μετακινήσεων.

3.3. Χώροι διαμονής

Η διάκριση των χώρων διαμονής των Τσιγγάνων, πραγματοποιείται με κύριο συστατικό στοιχείο τις μετακινήσεις. Δηλαδή, εάν οι Τσιγγάνοι είναι νομάδες, ημινομάδες ή μόνιμα εγκατεστημένοι. Εμφανίζονται λοιπόν οι ακόλουθοι τύποι καταυλισμών:

1. Εποχιακοί καταυλισμοί

Συστήνονται από τους συνεχώς μετακινούμενους πληθυσμούς και αποτελούνται από σκηνές και παραπήγματα, που τοποθετούνται λαθραία σε ιδιόκτητους ή δημόσιους χώρους. Κατά κύριο λόγο είναι περιοχές οι οποίες κατοικούνται από Τσιγγάνους σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους (π.χ. θερινούς μήνες) και στις οποίες δεν υπάρχουν τα βασικά και απαιτούμενα στοιχεία για μία υγιεινή εγκατάσταση (ύδρευση, αποχέτευση, φωτισμός).

2. Αμιγείς μόνιμοι καταυλισμοί

Είναι μόνιμοι καταυλισμοί, που διαθέτουν μία συγκρότηση. Αποτελούνται κατά κύριο λόγο από παράγκες και κατασκευές από ανθεκτικά υλικά ενώ δεν είναι δεδομένο ότι διαθέτουν τις αναγκαίες υποδομές, όπως ύδρευση, φωτισμό κ.ο.κ.

3. Μικτοί μόνιμοι καταυλισμοί

Είναι μόνιμοι καταυλισμοί που αποτελούνται αποκλειστικά ή στην πλειοψηφία τους από τσιγγάνικα νοικοκυριά. Στους καταυλισμούς αυτού του είδους συναντά κανείς σπίτια (αυθαίρετα στην πλειοψηφία τους) ή αρκετές αυθεντικές κατασκευές που εξυπηρετούν τις ανάγκες της μόνιμης διαβίωσης. Συνήθως τα σπίτια ή οι κατασκευές είναι διάσπαρτα εντός του οικισμού, ενώ ελλείψεις υποδομής, εμφανίζονται κυρίως στις κατασκευές και όχι στα σπίτια.

4. Τσιγγάνικες γειτονιές

Είναι γειτονιές που απαρτίζονται μόνο από κατοικίες, ενώ οι κατασκευές σπάνια εμφανίζονται. Στις γειτονιές αυτές κατοικούν Τσιγγάνοι, που διακρίνονται για τη σχετική οικονομική ευρωστία τους, χωρίς βέβαια αυτό να είναι δεδομένο, καθώς υπάρχουν και τσιγγάνικες γειτονιές, που υπάρχει μερική υποδομή.

3.4. Τσιγγάνικοι οικισμοί

3.4.1. Τσιγγάνικοι οικισμοί στην Ελλάδα

Ένα από τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Τσιγγάνοι στη χώρα μας, είναι το πρόβλημα της στέγασης. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1998, από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σχετικά με την οικονομικο-κοινωνικο-πολιτισμική κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα, παρατηρείται ότι το 26,5% του τσιγγάνικου πληθυσμού, είναι μόνιμα εγκατεστημένοι σε καταυλισμούς και αυτό επιβεβαιώνεται και από τη Δ.Ε.Π.Ο.Σ. που καταγράφει 62 καταυλισμούς, ενώ μόλις το 1996, στη χαρτογράφηση της Γ.Γ.Λ.Ε., μετρήθηκαν 22 καταυλισμοί.

Ωστόσο, στη χώρα μας, συναντά κανείς Τσιγγάνους σε όλες σχεδόν τις περιοχές. Οι τσιγγάνικες εστίες στον ελλαδικό χώρο, καταγράφονται στον ακόλουθο πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΕΣ ΕΣΤΙΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

ΝΟΜΟΣ	ΣΚΗΝΙΤΕΣ	ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ
Αττικής	Αγία Βαρβάρα, Άνω Λιόσια, Αγ. Φανούριος, Κορυδαλλός, Ρέντης, Μέγαρα, Βοτανικός Μπραχάμι	Κάτω Κηφισιά, Καπανδρίτι Μαραθώνας, Χαλάνδρι, Γέρακας, Γλυκά Νερά, Μαγούλα, Αεροδρόμιο Ν. Παλάτια, Άγιοι Θεόδωροι
Σαλαμίνας	Χώρα Σαλαμίνας, Φανερωμένη	-
Βοιωτίας	Άγιος Θωμάς, Τάχι	Πυρί Θηβών, Λιβάδι, Ορχομενός
Φωκίδας	Άμφισσα, Γαλαξίδι	-
Αιτωλνίας	Ναύπακτος, Αεροδρόμιο Αγρινίου Αστακός, Αμφιλοχία	Ναύπακτος, Μεσολόγγι, Αγρίνιο
Φθιώτιδας	Αταλάντη, Καμ. Βούρλα, Στυλίδα, Δομοκός, Ν. Μοναστήρι, Λαμία	Σιδ. Σταθμός Λαμίας
Μαγνησίας	Τσαγκαράδα, Βελεστίνο, Νέα Ιωνία	Νέα Ιωνία, Αγία Παρασκευή
Καρδίτσας	Καμποχώρια, Σοφάδες	Καρδίτσα, Σοφάδες
Άρτας	Πορτοκαλεώνες	Δυσκιά
Πρέβεζας	-	Πρέβεζα, Πάργα
Θεσπρωτίας	-	Ηγουμενίτσα, Παραμυθιά, Φιλιάτες
Ιωαννίνων	Αεροδρόμιο, Γήπεδο	Ιωάννινα, Παρακάλαμος

Τρικήλων	Αγ. Απόστολοι, Λεπτοκαρυά, Ράξα Καλαμπάκα, Πύργος, Κηπάκι	-
Λάρισας	Φάρσαλα, Τύρναβος, Ελασσόνα	Ν. Σμύρνη, Φάρσαλα
Πέλλης	Καμποχώρια	Έδεσσα, Εξαπλάτανος, Γιαννιτσά, Σκύδρα
Πιερίας	Πλαταμώνας, Κατερίνη, Λιτόχωρο	-
Ημαθίας	Κουλούρα, Καλοχώρι, Αγγελοχώρι, Νησί, Καβάσιλα	Βέροια, Νάουσα, Αλεξάνδρεια
Φλώρινας	-	Οικισμός Νεοφώτιστων
Θεσσαλ/κης	Γαλλικός, Καλοχώρι Ν. Μαγνησία, Εύοσμος, Σίνδος	Δενδροπόταμος, Εύοσμος, Φοίνικας
Μεσσηνίας	Κυπαρισσία, Γαργαλιάνοι Φιλιππιάδα, Μεσσήνη	Μεσσήνη, Νησί, Πόλος
Σερρών	Σέρρες	Σέρρες, Φυτόκι, Ν. Ηράκλεια Φλάμπουρο, Αγ. Ελένη, Ποντισμένο, Γεφυρούδι, Νεοχώρι, Ν. Σκοπός, Βαλτοτόπι, Παραλίμνη, Ανθή, Μαυροθάλασσα, Αραβίσκος
Καβάλας	Μεσορόπι, Καβάλα	Καβάλα, Μεσορόπι, Χρυσόχορι, Κεραμωτή, Προάστιο Χρυσόπολεως
Ξάνθης	-	Ξάνθη, Κιμμέρια, Άβατο, Ορφανό, Κύρνος, Σέλερο, Δροσερό, Ζηλωτή, Εράσμιο, Εύλαλο, Συδίνη, Μικροχώρι, Αθιγγανοχώρι, Γενίσεας
Ροδόπης	-	Κομοτηνή, Σάπες, Νεύρα, Βέλκιο, Άρατος, Βέννα, Πολύανθος, Ίσαλος, Αμαξάδες, Σάλπη, Ίασμος
Έβρου	-	Διδυμότειχο, Αλεξανδρούπολη Ορεστιάδα, Αγριανή, Φωλιά, Κόρυβος, Κυανή, Χειμώνιο, Φέρρες
Αχαΐας	Ρίο, Ροδίνη	Πάτρα, Αίγιο, Ελίκη, Ακράτα, Κάτω Αχαγιά, Σαγείκα
Ηλείας	Βάρδα, Μανωλάδα Κρέστενα, Ζαχάρω	Αμαλιάδα, Γαστούνη, Τραγανό, Πύργος, Βαρθολομιό
Λακωνίας	-	Σπάρτη, Αμύαλες
Αρκαδίας	Αγ. Χαράλαμπος, Μεγαλόπολη, Χωματερή	Τρίπολη
Αργολίδας	Κοφίνι, Ανυφί, Χώνικας, Πουλακίδα, Αγ. Τριάς, Νέα Κίος	Άργος, Ναύπλιο
Κορινθίας	Εξαμίλια, Βοχατικό	Εξαμίλια, Κιάτο, Ζευγολατιό
Γρεβενών	-	Γρεβενά, Κρανιά, Κνείδι, Κέντρο Πειστικό, Ιτέα
Ευβοίας	Ερέτρια, Καλλιθέα, Αλιβέρι	Χαλκίδα, Καστέλα, Ψαχνά
Ηρακλείου	Αλικαρνασός	Ηράκλειο
Χανίων	Τσικολαριά	Χανιά
Ρεθύμνου	Ρέθυμνο	-
Λασιθίου	-	Σητεία, Ιεράπετρα, Αγ. Νικόλαος
Κέρκυρας	Λιβάδι της Ρόπας	Αγ. Ιωάννης
Ζακύνθου	Ζάκυνθος	-

Οι Νομοί *Λέσβου, Χίου, Σάμου, Κυκλάδων και Δωδεκανήσων*, έχουν σκηνίτες Τσιγγάνους.

ΠΗΓΗ: Δημήτρης Ντούσας, «ROM και φυλετικές διακρίσεις».

3.4.2. Οικιστικά προβλήματα

Ωστόσο, η εγκατάσταση των Τσιγγάνων σε διάφορες περιοχές, δημιουργεί αρκετά προβλήματα, ιδίως από την πλευρά των Γκατζέ κατοίκων των περιοχών αυτών, αλλά και φορείς και εκπροσώπους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Χαρακτηριστικό δείγμα των διώξεων που πραγματοποιούνται είναι τα ακόλουθα περιστατικά.

Οι 3.500 Τσιγγάνοι του Εύοσμου Θεσσαλονίκης, έπειτα από 30 χρόνια παραμονής στην περιοχή, εκδιώκονται το 1997 και τον Αύγουστο του 1998 εγκαθίστανται στην αποξηραμένη κοίτη του Γαλλικού ποταμού¹⁰⁸. Αφορμή της μετεγκατάστασης, στάθηκαν οι εξαγγελίες για τη μεταφορά τους σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο, στο πρώην στρατόπεδο Γκόνου.

Τον Οκτώβριο του 1996, η φημολογία περί διακίνησης ναρκωτικών στον τσιγγάνικο καταυλισμό της περιοχής των Άνω Λιοσίων Αττικής, ώθησε τις τοπικές αρχές στην εκδίωξη των Τσιγγάνων. Σε σύνολο 70 οικογενειών, οι 25 μετεγκαταστάθηκαν σε γειτονική περιοχή¹⁰⁹, άκρως ακατάλληλη, καθώς τα σπίτια ήταν μεταλλικά προκατασκευασμένα, το οικόπεδο ήταν απομονωμένο και περιφραγμένο με συρματοπλέγμα και τα σπίτια αυτά ποτέ δεν συνδέθηκαν με ύδρευση και αποχέτευση.

Στα Ιωάννινα, «τον Αύγουστο του 1999 οι τοπικές αρχές προέβησαν σε εκδίωξη 30 οικογενειών Τσιγγάνων (Ελλήνων και Αλβανών) από χώρο χωρίς υποδομή, όπου διέμεναν για 7 χρόνια. Οι πρώτες απειλές έξωσης άρχισαν το Μάιο

¹⁰⁸ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι παρακείμενοι (του Εύοσμου) Δήμοι, δήλωσαν ότι θα εμπόδιζαν την εγκατάσταση των σκηνιτών στα εδαφικά τους όρια, ακόμα και με τη χρήση βίας.

¹⁰⁹ Με το πρόσχημα ότι ήταν μόνιμοι κάτοικοι και Δημότες.

1999. Με παρέμβαση ερευνητών του προγράμματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων για τους Τσιγγάνους, στο οποίο είχε ενταχθεί ο καταυλισμός, οι αρχές αναδιπλώθηκαν και δεσμεύτηκαν να εξετάσουν τη μετεγκατάσταση σε άλλη περιοχή, υπόσχεση που φυσικά δεν τηρήθηκε»¹¹⁰.

Τέλη Μαΐου του 1997, οι δημοτικές αρχές, παρουσία και της αστυνομίας, εκδιώκουν 20 τσιγγάνικες οικογένειες από τις περιοχές Πύργος και Αγροβίζ (περιοχή Τρικάλων)¹¹¹. Στα Τρίκαλα επίσης, στην περιοχή Κόκκινος Πύργος, σκηνίτες Τσιγγάνοι εγκαθίστανται δίπλα σε οικισμό Ρουντάρηδων¹¹². Δημοτικό συνεργείο κατέστρεψε αρχικά τις παράγκες τους, τις οποίες και έστησαν πάλι, ενώ το Μάιο του 1998 απειλούνται για δεύτερη φορά από τη Δημοτική αρχή με εκδίωξη, χωρίς να υπάρχει καμία δικαστική απόφαση έξωσης.

Το Μάιο του 1997, οι τοπικές αρχές του Φοίνικα Θεσσαλονίκης προέβησαν στην κατεδάφιση παραγκών, που άνηκαν σε μία 30μελή οικογένεια, καθώς χαρακτηρίστηκαν παράνομες, αφήνοντας παράλληλα ανέπαφες πολυτελείς κατοικίες μη Τσιγγάνων, στην ίδια περιοχή.

Τον Ιούλιο του 1997, ο Δήμος Αγίας Παρασκευής Αττικής, προέβη στην κατεδάφιση 10 από τις 28 παράγκες Τσιγγάνων που διέμεναν στη περιοχή περισσότερο από 30 χρόνια, με το αιτιολογικό της «καταπάτησης ιδιωτικής περιουσίας» και της «αυθαίρετης δόμησης».

Το Μάρτιο του 1999, επιδίδονται από τη Δημοτική αρχή, 102 εξωστικά σε τσιγγάνικες οικογένειες που διαμένουν στα εδαφικά όρια του Δήμου Νέας Αλικαρνασσοῦ Κρήτης, υλοποιώντας έτσι απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, που εκκρεμούσε από το 1997. Η όποια πρόταση μετεγκατάστασης, συναντά τη σθεναρή αντίδραση του Δημάρχου της περιοχής, ο οποίος σε καμιά περίπτωση δεν επιθυμεί την ύπαρξη Τσιγγάνων στο Δήμο. Το θέμα παραμένει εκκρεμές, όπως και τα χρόνια αιτήματα των Τσιγγάνων για παροχή στοιχειώδους υποδομής στον καταυλισμό.

¹¹⁰ Βλ. ηλεκτρονική διεύθυνση www.greekhelsinki.gr/greek/reports/osce-roma-sept-99.html.

¹¹¹ Αιτία για την εκδίωξη αυτή, στάθηκαν οι συνεχείς διαμαρτυρίες ιδιοκτητών παρακείμενων νυκτερινών κέντρων.

Στα Σπάτα Αττικής, γίνεται απόπειρα εκδίωξης 100 Τσιγγάνων, με το αιτιολογικό της «αυθαίρετης δόμησης» και με βάση δικαστική απόφαση που εκδόθηκε ερήμην των διωκόμενων. Η απόπειρα βρίσκει σύμφωνους και τους κατοίκους της περιοχής. Η κινητοποίηση ματαιώθηκε, με τις παράλληλες υποσχέσεις για μετεγκατάσταση σε άλλη περιοχή. Ωστόσο και η μετεγκατάσταση αλλά και η έξωση εκκρεμούν μέχρι σήμερα.

Στο Χαλάνδρι Αττικής, 13 από τις 30 οικογένειες που διαμένουν στην περιοχή για περίπου 20 χρόνια, καταδικάζονται ερήμην σε έξωση, με το αιτιολογικό της «καταπάτησης ιδιωτικής περιουσίας». Μετά από παρεμβάσεις μη κυβερνητικών οργανώσεων αποφασίζεται να ενοικιαστεί ο χώρος από τους Τσιγγάνους, για χρονικό διάστημα 6-12 μηνών, έως ότου βρεθεί χώρος μετεγκατάστασης. Ακόμα και σήμερα, ο Δήμος δεν έχει βρει σχετικούς χώρους.

Στον Ασπρόπυργο Αττικής, «το Φεβρουάριο 1999 οι δημοτικές αρχές με η συνοδεία αστυνομίας έβαλαν φωτιά σε 5 καταλύματα Τσιγγάνων του καταυλισμού Νέας Ζώνης Ασπροπύργου, όπου 100 περίπου οικογένειες έχουν εγκατασταθεί από το 1990. Η ενέργεια έγινε χωρίς παρουσία εισαγγελέα και χωρίς δικαστική απόφαση έξωσης, παρά μόνο με επιλεκτική σε βάρος των Τσιγγάνων απόφαση κατεδάφισης της πολεοδομίας, μολονότι ολόκληρη η κατοικημένη -από Τσιγγάνους και μη Τσιγγάνους- περιοχή βρίσκεται εκτός σχεδίου πόλεως... Για τους Τσιγγάνους Ασπροπύργου η εν λόγω επιχείρηση αποτέλεσε τη δεύτερη τραυματική εμπειρία μετά τη βίαιη αστυνομική επέμβαση του 1996...»¹¹³.

Στη Νεάπολη Λάρισας, 50 οικογένειες Τσιγγάνων που διαμένουν στον καταυλισμό περίπου 30 χρόνια και είναι στην πλειοψηφία τους δημότες, απειλήθηκαν με διωγμό -το Μάιο του 1998- από την αστυνομία, με εντολή του Δημάρχου της περιοχής. Παράλληλα, στην περιοχή του Τυρνάβου, 400 οικογένειες Τσιγγάνων, παραμένουν σε σκηνές, σε ιδιόκτητα οικοπέδα, λόγω της άρνησης του Δήμου να τους εντάξει στο σχέδιο πόλης. Μία άρνηση που

¹¹² Οι Ρουντάρηδες είναι ρουμανόφωνοι που συγχέονται με τους Τσιγγάνους.

¹¹³ Βλ. ηλεκτρονική διεύθυνση ο.π..

υποδηλώνει την προσπάθεια αποθάρρυνσης μόνιμης εγκατάστασης. Το ίδιο ακριβώς φαινόμενο παρατηρείται και στην περιοχή Ταρσινά Κορινθίας.

Στο Αιτωλικό Στερεάς Ελλάδας, σε 2 από τους 3 καταυλισμούς όπου διαμένουν 600 άτομα, δεν υπάρχει υδροδότηση, ενώ στην περιοχή Κάτω Σούλι Πατρών, 30 τσιγγάνικες οικογένειες ζουν για περισσότερο από 20 χρόνια, χωρίς καμία υποδομή, ενώ η Δημοτική Αρχή της περιοχής αρνείται να προβεί σε αποκομιδή των απορριμμάτων (μετ' αμοιβής) και να παράσχει νερό.

Στην περιοχή Νταμάρια της Λαμίας, διαμένουν 100 περίπου οικογένειες, εκ των οποίων οι 60 περίπου διαμένουν σε παραπήγματα χωρίς υποδομή (πλην της ύδρευσης).

Στην Κομοτηνή, στην περιοχή Τενεκέ Μαχαλά, ζουν 350 οικογένειες μουσουλμάνων Τσιγγάνων (για περισσότερο από 70 χρόνια) σε τσίγκινες παράγκες, ενώ στη Χαλάστρα Θεσσαλονίκης, 38 οικογένειες Τσιγγάνων, οι οποίες έχουν καταλύσει στην περιοχή πριν από 35-40 χρόνια, ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες.

3.5. Στεγαστική πολιτική των Τσιγγάνων στην Ευρώπη

3.5.1. Το παράδειγμα της Αγγλίας

Το Δεκέμβριο του 1966, ιδρύεται στην Αγγλία, το πρώτο «Τσιγγάνικο Συμβούλιο», το οποίο συμπεριέλαβε στους κόλπους του όλους τους travellers¹¹⁴ και απαιτούσε:

1. Ανοικτούς τους χώρους κατασκηνώσεων, για όλους τους ταξιδευτές.
2. Ισότητα δικαιωμάτων στη μόρφωση, την εργασία και την κατοικία

¹¹⁴ Όρος με τον οποίον εννοούνται όλοι οι περιπλανώμενοι Τσιγγάνοι.

3. Ισοτιμία, που θα πηγάζει από τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των Τσιγγάνων και των γειτόνων.

Το 1968, προωθείται μία νομοθετική ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία, οι ΟΤΑ θα έπρεπε να παράσχουν τοποθεσίες για όλους τους Τσιγγάνους που θα έμπαιναν στα εδαφικά τους όρια. Αποτέλεσμα αυτής της ρύθμισης, ήταν οι Τσιγγάνοι να βρεθούν νόμιμα εγκατεστημένοι σε καταυλισμούς, σε ποσοστό 62% έναντι 10%, πριν την εφαρμογή της ρύθμισης.

Το 1990 αποφασίζεται η κάλυψη του κόστους αυτών των τσιγγάνικων κατασκηνώσεων από τον κρατικό προϋπολογισμό και όχι από τους πόρους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Μέχρι το 1997, οι περιοχές που ήταν νόμιμα αναγνωρισμένες και μπορούσαν να υποδεχθούν νομάδες, ανέρχονταν περίπου στις 50 και εντοπίζονταν κυρίως στην Ουαλία, τη Σκοτία, και τη Βόρειο Ιρλανδία, ενώ είχαν τη δυνατότητα υποδοχής 10.000 τροχόσπιτων.

3.5.2. Το παράδειγμα της Ισπανίας

Η αυτόνομη κοινότητα της Μαδρίτης, σε συνεργασία με τη δημοτική αρχή της πόλης, αναλαμβάνουν το 1997 την πρωτοβουλία εφαρμογής ενός σχεδίου (επιχείρηση) στεγαστικής πολιτικής για τους Τσιγγάνους, στο πλαίσιο ενός προγράμματος στέγασης για τους Ισπανούς αλλά και για όσες ομάδες ζουν νόμιμα στην Ισπανία, π.χ. πρόσφυγες.

Αρχικά λοιπόν αποφασίσθηκε η μετεγκατάσταση του πληθυσμού από τους καταυλισμούς σε σπίτια. Το έργο αυτό, ανετέθη σε ένα τοπικό κοινωνικό φορέα¹¹⁵, τον CPM, που χρηματοδοτείται από την αυτόνομη κοινότητα της Μαδρίτης και την Τοπική Αυτοδιοίκηση, ενώ παράλληλα, αντλεί

¹¹⁵ Πρόκειται για τον φορέα Consorcio Pablication Marginada, CPM.

χρηματοδοτικούς πόρους από ευρωπαϊκά προγράμματα, για την κάλυψη των υπολοίπων υποστηρικτικών δραστηριοτήτων του¹¹⁶.

Το CPM, στα πλαίσια της στέγασης των Τσιγγάνων, προέβη στην αγορά κατοικιών, τα οποία στη συνέχεια προσέφερε έναντι συμβολικού ενοικίου σε τσιγγάνικες οικογένειες. Αυτός ο τρόπος αποτέλεσε την κύρια επιλογή στο στεγαστικό πρόγραμμα¹¹⁷.

Κατά το 1987 μόνο, επιθεωρήθηκαν 810 υποψήφιες για αγορά κατοικίες, από τις οποίες αποκτήθηκαν τελικά 108, απευθείας από το CPM, ενώ το σύνολο των κατοικιών που διατέθηκαν στους Τσιγγάνους, έφτασαν τις 259 κατοικίες, καθώς κάποιες αποκτήθηκαν από προσφορές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Το CPM, χρηματοδοτείται για τη στεγαστική πολιτική από την Τοπική Αυτοδιοίκηση και την αυτόνομη κοινότητα της Μαδρίτης, ενώ για τις υπόλοιπες υποστηρικτικές δραστηριότητες που αναπτύσσει, αξιοποιεί κονδύλια και προγράμματα από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

3.5.3. Το παράδειγμα της Ολλανδίας

Η Ολλανδική Κυβέρνηση, από το 1918, δημιούργησε ένα νομικό πλαίσιο σχετικά με την πολιτική για τους Τσιγγάνους και τους «ταξιδιώτες».

Το 1968, το ολλανδικό Κοινοβούλιο, αποφασίζει τη δημιουργία 54 μεγάλων campings για τους Τσιγγάνους (τα 50 από αυτά να διαθέτουν χώρο για πάνω από 100 θέσεις-κτίσματα). Βάση της αποφάσεως αυτής μάλιστα, δόθηκε εντολή στις τοπικές αρχές να συστήσουν επιτροπές για τον έλεγχο και την

¹¹⁶ Οι λοιπές υποστηρικτικές δραστηριότητες είναι: (1) Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και γονέων με σκοπό τη βελτίωση των εκπαιδευτικών συνθηκών, (2) Αλφαριθμητισμός του τσιγγάνικου πληθυσμού, (3) Αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών, (4) Επαγγελματική κατάρτιση των άνεργων Τσιγγάνων και (5) Αντιμετώπιση προβλημάτων εργασίας.

οργάνωση αυτών των campings, καθώς αυτές (οι τοπικές αρχές) θα ήταν υπεύθυνες για τη δημιουργία τους.

Το 1976, το ολλανδικό Κοινοβούλιο, αναθεωρεί τον προαναφερθέντα νόμο και κρίνει απαραίτητη τη δημιουργία μικρότερων campings (μέγιστης χωρητικότητας 15 θέσεων το καθένα). Κάθε κοινότητα έπρεπε να δημιουργήσει τουλάχιστον ένα μικρό camping, ενώ οι περιφερειακές αρχές θα είχαν τον έλεγχο και την εποπτεία τους¹¹⁸.

Κατά δεκαετία του '80, δημιουργούνται αρκετά campings, με τη συνεργασία Κυβέρνησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά και πάλι απουσιάζουν οι Τσιγγάνοι, οι οποίοι σε όλες τις προηγούμενες προσπάθειες - ακούσια- δεν συμμετείχαν καθόλου.

Η επιλογή των χώρων έγινε με δύο τρόπους:

1. Αρκετά από τα campings δημιουργήθηκαν σε περιοχές όπου οι Τσιγγάνοι διέμεναν αρκετό καιρό και η κοινωνική τους συνοχή, τους έδινε τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους και τις επαγγελματικές τους ανάγκες.
2. Με κριτήρια που εξυπηρετούσαν τις τοπικές αρχές και όχι τους Τσιγγάνους. Στην περίπτωση αυτή, όπως είναι φανερό, δημιουργήθηκαν προβλήματα που επηρέασαν αρνητικά την ένταξη και την προσαρμογή των Τσιγγάνων στους νέους χώρους κατοικίας, αφού οι ανάγκες τους, για ακόμη μία φορά, δεν συνυπολογίστηκαν κατά τις διαδικασίες σχεδιασμού.

Αποτέλεσμα αυτών των προβλημάτων, ήταν η συμμετοχή των Τσιγγάνων δημιουργίας των campings.

Τέλος, οι ειδικοί νόμοι που εφαρμόστηκαν για την προστασία των Τσιγγάνων, είχαν ισχύ μέχρι την 1^η Μαρτίου του 1999.

¹¹⁷ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι υποψήφιος οικογένειες έπρεπε να υποβληθούν σε μία ή και περισσότερες συνεντεύξεις, προκειμένου να εντοπιστούν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο ζωής τους, αλλά και τις προοπτικές των μελών της οικογένειας.

¹¹⁸ Η απόφαση αυτή, η αναίρεση δηλαδή του νόμου του 1968, οφείλεται -εν μέρει- στην αντίδραση της τσιγγάνικης κοινότητας.

οργάνωση αυτών των campings, καθώς αυτές (οι τοπικές αρχές) θα ήταν υπεύθυνες για τη δημιουργία τους.

Το 1976, το ολλανδικό Κοινοβούλιο, αναθεωρεί τον προαναφερθέντα νόμο και κρίνει απαραίτητη τη δημιουργία μικρότερων campings (μέγιστης χωρητικότητας 15 θέσεων το καθένα). Κάθε κοινότητα έπρεπε να δημιουργήσει τουλάχιστον ένα μικρό camping, ενώ οι περιφερειακές αρχές θα είχαν τον έλεγχο και την εποπτεία τους¹¹⁸.

Κατά δεκαετία του '80, δημιουργούνται αρκετά campings, με τη συνεργασία Κυβέρνησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά και πάλι απουσιάζουν οι Τσιγγάνοι, οι οποίοι σε όλες τις προηγούμενες προσπάθειες - ακούσια- δεν συμμετείχαν καθόλου.

Η επιλογή των χώρων έγινε με δύο τρόπους:

1. Αρκετά από τα campings δημιουργήθηκαν σε περιοχές όπου οι Τσιγγάνοι διέμεναν αρκετό καιρό και η κοινωνική τους συνοχή, τους έδινε τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους και τις επαγγελματικές τους ανάγκες.
2. Με κριτήρια που εξυπηρετούσαν τις τοπικές αρχές και όχι τους Τσιγγάνους. Στην περίπτωση αυτή, όπως είναι φανερό, δημιουργήθηκαν προβλήματα που επηρέασαν αρνητικά την ένταξη και την προσαρμογή των Τσιγγάνων στους νέους χώρους κατοικίας, αφού οι ανάγκες τους, για ακόμη μία φορά, δεν συνυπολογίστηκαν κατά τις διαδικασίες σχεδιασμού.

Αποτέλεσμα αυτών των προβλημάτων, ήταν η συμμετοχή των Τσιγγάνων δημιουργίας των campings.

Τέλος, οι ειδικοί νόμοι που εφαρμόστηκαν για την προστασία των Τσιγγάνων, είχαν ισχύ μέχρι την 1^η Μαρτίου του 1999.

¹¹⁷ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι υποψήφιες οικογένειες έπρεπε να υποβληθούν σε μία ή και περισσότερες συνεντεύξεις, προκειμένου να εντοπιστούν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο ζωής τους, αλλά και τις προοπτικές των μελών της οικογένειας.

¹¹⁸ Η απόφαση αυτή, η αναίρεση δηλαδή του νόμου του 1968, οφείλεται -εν μέρει- στην αντίδραση της τσιγγάνικης κοινότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

4.1. Εισαγωγικά

Είναι βέβαιο ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός των Τσιγγάνων, ξεκινάει πρώτα και κύρια από την εκπαίδευση. Και όταν λέμε εκπαίδευση, εννοούμε το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα που ακολουθούμε οι μη Τσιγγάνοι και που ως κύριο στόχο έχει τη μετάδοση γνώσεων και τη διαμόρφωση χαρακτήρων.

Όμως στις μέρες μας, οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις είναι ραγδαίες και, όπως είναι φυσικό, η τυχόν καθυστερημένη παρακολούθηση και συμμετοχή σε αυτές (τις εξελίξεις), αποτελεί το εναρκτήριο λάκτισμα περιθωριοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την κοινωνική ομάδα των Τσιγγάνων, οι οποίοι στον τομέα της εκπαίδευσης, φανερώνουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Έλλειψη προσχολικής αγωγής.
- Μικρό ποσοστό των τσιγγανόπαιδων, παρακολουθεί κανονικά μαθήματα στο σχολείο, ενώ μεγάλο είναι και το ποσοστό που δεν παρακολουθεί καθόλου ή εμφανίζει διαρροές, λόγω της ελλιπούς παρακολούθησης.
- Υπάρχει έντονη δυσκολία προσαρμογής στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς η παρακολούθηση και ιδίως η αφομοίωση των παρεχόμενων μαθητικών γνώσεων αντίκειται στους κανόνες λειτουργίας της τσιγγάνικης κοινωνίας.
- Ο κοινωνικός περίγυρος των τσιγγανόπαιδων, στην πλειοψηφία του, αντιμετωπίζει αρνητικά και ουσιαστικά απορρίπτει το σχολικό σύστημα και τη χρησιμότητά του.

- Το εκπαιδευτικό σύστημα δεν συνυπολογίζει τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των Τσιγγάνων, κατά την κατάρτιση των αναλυτικών προγραμμάτων, την παραγωγή του εκπαιδευτικού υλικού και το γενικά κατά το σχεδιασμό του.

4.2. Εξέλιξη, δομή και λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος

Πραγματοποιώντας μία αναδρομή στην εξελικτική πορεία του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα, από την απελευθέρωση του ελληνικού έθνους από τον τούρκικο ζυγό και την εγκαθίδρυση του ελληνικού κράτους έως και τις μέρες μας, αναδεικνύονται τρία χαρακτηριστικά στοιχεία της νεοελληνικής εκπαίδευσης¹¹⁹:

1. Η καθυστερημένη υλοποίηση των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, που στην Ευρώπη, συντελούνται από τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20ου αιώνα¹²⁰.
2. Ο μονοδιάστατος χαρακτήρας και
3. Ο φιλελεύθερος χαρακτήρας του εκπαιδευτικού μας συστήματος.

Πέρα όμως από τα όποια προβλήματα παρουσιάζονται, η εκπαίδευση είναι ένας από τους βασικότερους θεσμούς μετασχηματισμού και αναπαραγωγής των σύγχρονων κοινωνιών, γεγονός που επιτυγχάνεται μέσα από 3 βασικές λειτουργίες:

- (α) τη λειτουργία *απόκτησης ικανοτήτων* (*qualification function*)
- (β) τη λειτουργία της *κοινωνικοποίησης/νομιμοποίησης* (*socialization / justification function*) και
- (γ) τη λειτουργία *επιλογής*¹²¹ (*choice function*).

¹¹⁹ Βλ. Μαρία Βασιλειάδου - Μαρία Παυλή-Κορρέ, «"KON 3ANEL BUT, BUT CRDEL" AMA EM "KON CRDEL BUT, BUT 3ANEL"», ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ, Β' Έκδοση, ΑΘΗΝΑ 1998, σελ. 8-10.

¹²⁰ Οι μεταρρυθμίσεις αυτές στη χώρα μας ξεκινούν τα έτη 1913, 1917, 1929 και 1964, αλλά καταλήγουν σε αποτυχία λόγω σθεναρών αντιδράσεων και συνεχίζονται το 1976/77.

¹²¹ Βλ. Μαρία Βασιλειάδου - Μαρία Παυλή-Κορρέ, ο.π., σελ. 12.

Νόμιμος οργανωτής και εγγυητής της εκπαίδευσης στις σύγχρονες κοινωνίες, εμφανίζεται το κράτος, γεγονός που στερεί από τις παραδοσιακές κοινωνίες τη δυνατότητα μετάδοσης γνώσεων στα νεώτερα μέλη τους, χωρίς παράλληλα να εξασφαλίζει την ισότιμη παροχή παιδείας σε όλους τους πολίτες¹²².

Ωστόσο, η δωρεάν φοίτηση σε όλες τις βαθμίδες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, προσδίδει την εντύπωση παροχής ίσων ευκαιριών στους μαθητές, ανεξαρτήτως κοινωνικής προελεύσεως, συγκριτικά πάντα με τα εκπαιδευτικά συστήματα άλλων χωρών. Όμως, αυτή η «ομοιομορφία», αναιρεί παράλληλα και το φιλελεύθερο χαρακτήρα του ελληνικού σχολείου, αφού δε λαμβάνει υπόψη του τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των μαθητών.

4.3. Η εκπαίδευση των τσιγγανόπαιδων

Στις μη τσιγγάνικες κοινωνίες, η εκπαίδευση πραγματοποιείται μέσα στο πλαίσιο του σχολείου, με αποτέλεσμα η οικογένεια και ο ενεργός της ρόλος στην εκπαιδευτική διαδικασία, να καταστούν συμπλήρωμα της εκπαίδευσης που παρέχεται στο σχολείο.

Για τους Τσιγγάνους όμως, το σχολείο είναι ένας ξένος θεσμός που δεν αντιπροσωπεύει τη δική τους κουλτούρα και τις παραδόσεις τους, με αποτέλεσμα να αποτελεί κεντρικό στοιχείο της «εχθρικής» περιβάλλουσας κοινωνίας. Αντιπροσωπεύει ρόλους και πρότυπα που αντιτίθενται στην τσιγγάνικη ταυτότητα και κουλτούρα και γι' αυτό αποτελεί για τους Τσιγγάνους έναν αφομοιωτικό θεσμό.

¹²² Είναι εμφανές ότι ακόμα και τα ίδια τα σχολεία διαφοροποιούνται μεταξύ τους, έχοντας μάλιστα, η διαφοροποίηση αυτή, πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα. Για παράδειγμα, στα «προνομιούχα» σχολεία καλλιεργείται η κριτική σκέψη, ενώ ο «παπαγαλισμός» αποτελεί κανόνα στα υπόλοιπα σχολεία.

«Στην πρώτη του επαφή με το σχολείο, το τσιγγανόπαιδο έχει να αντιμετωπίσει ένα νέο κόσμο εντελώς διαφορετικό από αυτόν που μέχρι σήμερα ήξερε και γι' αυτό πολύ συχνά διακόπτει την παρακολούθησή του.

Ο Τσιγγάνος γονιός στέλνοντας το παιδί του στο σχολείο διακινδυνεύει τη διατήρηση της κουλτούρας του, καθώς το τσιγγανόπαιδο εκτίθεται σε ένα σύστημα αξιών που δεν είναι δικές του και έτσι, το σχολείο αποτελεί μια απειλή αφομοίωσης.

Επιπρόσθετα, στην τσιγγάνικη κοινωνία δεν υπάρχει σχέση μεταξύ σχολικής και οικονομικής επιτυχίας, ούτε σχολικής και κοινωνικής επιτυχίας.», αναφέρουν οι Μαρία Βασιλειάδου και Μαρία Παυλή-Κορρέ¹²³ και συνεχίζουν: «Η σχολική επιτυχία ενός παιδιού με τα κριτήρια της περιβάλλουσας κοινωνίας ενέχει πολλούς κινδύνους για την τσιγγάνικη κοινότητα, καθώς σημαίνει ως ένα βαθμό απομάκρυνση από την οικογένεια και ως εκ τούτου αποδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, η οποία αποτελεί μια από τις προϋποθέσεις για την ύπαρξη και διατήρηση της τσιγγάνικης κοινωνίας. Έτσι, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις τσιγγανόπαιδων τα οποία, ενώ είχαν πολύ καλές σχολικές επιδόσεις, διέκοψαν την εκπαίδευσή τους κάτω από την οικογενειακή ή την κοινωνική πίεση.», χωρίς ωστόσο να εκλείπουν περιπτώσεις κατά τις οποίες, Τσιγγάνοι που φοίτησαν επιτυχώς στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, να αναγκάζονται να στραφούν στο γυρολογικό εμπόριο, εξαιτίας της ανεργίας.

Από όλα τα προαναφερθέντα, γίνεται αντιληπτό ότι στην τσιγγάνικη κοινωνία, η οικογένεια αναλαμβάνει την εκπαίδευση και την κοινωνικοποίηση των παιδιών. Για τους Τσιγγάνους η σχολική εκπαίδευση είναι σπατάλη χρόνου αρκετές φορές, καθώς θεωρούν ότι το τσιγγανόπαιδο, ακολουθώντας τους γονείς του στη δουλειά, μαθαίνουν όσα απαιτούνται για την επιτυχή μελλοντική τους ενασχόληση¹²⁴. Καθώς το παιδί μεγαλώνει ανάμεσα σε τρεις ή τέσσερις γενιές, η

¹²³ Ο.π. σελ. 25.

¹²⁴ Από αυτή την αντιμετώπιση άλλωστε διαφαίνεται και το γεγονός ότι τα παιδιά ακολουθούν κατά κύριο λόγο τις επαγγελματικές ενασχολήσεις των γονέων τους.

κοινωνικοποίηση του εξασφαλίζει συνοχή, σταθερότητα και ασφάλεια και η εκπαίδευση μετατρέπεται σε ομαδική και συλλογική διαδικασία.

Για το λόγο αυτό άλλωστε, οι Τσιγγάνοι στην πλειοψηφία τους, θεωρούν ότι το σχολείο είναι χρήσιμο μόνο σε ότι αφορά την παροχή γνώσεως γραφής, ανάγνωσης και αριθμητικής και οτιδήποτε άλλο είναι πλεονασμός και άχρηστο, καθώς αυτά είναι που απαιτούνται στην καθημερινή τους ζωή.

Δυστυχώς, οι παραδοσιακές σχολικές μέθοδοι που εφαρμόζονται, δεν προσφέρονται για την εκπαίδευση των τσιγγανόπαιδων, καθώς το σχολείο, με το σημερινό τρόπο λειτουργίας του τα αρνείται και τα απορρίπτει. Αυτό τουλάχιστον εξάγεται ως συμπέρασμα από τα συχνά παράπονα των Τσιγγάνων σχετικά με την έλλειψη σεβασμού της κουλτούρας τους από το επίσημο σχολικό σύστημα.

Ακόμη, η ρομανές είναι ένα από τα στοιχεία που διαφοροποιούν άμεσα τους Τσιγγάνους από τους Γκατζέ και όταν δεν γίνεται αποδεκτή από το εκπαιδευτικό σύστημα, αυτό κρίνεται αυτομάτως ως απορριπτέο.

Συμπερασματικά λοιπόν, αναφέρουμε ότι η εκπαίδευση και η κοινωνικοποίηση των τσιγγανόπαιδων βρίσκονται στα χέρια της οικογένειας. Το σχολείο, με τη σημερινή μορφή λειτουργίας του, δεν είναι ελκυστικό για τους Τσιγγάνους, καθώς δεν λαμβάνει υπόψη του τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες και τις μετακινήσεις τους, κατά την κατάρτισή του, ενώ οι μέθοδοι διδασκαλίας και ο στόχος τους «εγκλωβίζουν» τα τσιγγανόπαιδα ανάμεσα στα δύο διαφορετικά συστήματα αξιών, το «δικό τους» και το «ξένο».

4.4. Εκπαιδευτική κατάσταση των τσιγγανόπαιδων

Παρά τις μεταρρυθμίσεις που έχουν πραγματοποιηθεί στο χώρο της βασικής εκπαίδευσης, το ποσοστό αναλφαβητισμού στη χώρα μας, οργανικού και λειτουργικού, εξακολουθεί να παραμένει υψηλό.

Το ποσοστό αυτό, αυξάνεται δραματικά όταν αναφερόμαστε στους Τσιγγάνους, στους οποίους αγγίζει και το 80% στις μεγαλύτερες ηλικίες.

Ύστερα από σχετική έρευνα¹²⁵ που πραγματοποιήθηκε σε ηλικίες από 18 έως 47 ετών, το ποσοστό του οργανικού αναλφαβητισμού αγγίζει το 69,7% και αντίστοιχα, το ποσοστό του λειτουργικού αναλφαβητισμού το 14,9%, στους τσιγγάνικους πληθυσμούς.

Μολονότι το Ελληνικό Σύνταγμα αναφέρεται ρητά στην ισότητα όλων των πολιτών στο δικαίωμα της εκπαίδευσης, δημιουργείται μία σοβαρή αντίφαση. Καθώς δεν υπάρχουν ουσιαστικές ρυθμίσεις ενίσχυσης όσων στερούνται αυτό το δικαίωμα (τόσο στην πρόσβαση όσο και στην παρακολούθηση του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος), δημιουργούνται ανισότητες και έτσι, η τυπική ισότητα ευκαιριών ουσιαστικά ακυρώνεται, αφού δεν συνοδεύεται από ουσιαστική ισότητα προϋποθέσεων.

Παράλληλα, η ανυπαρξία συγκεκριμένης πολιτικής¹²⁶ συνεπιφέρει είτε τον αποκλεισμό των Τσιγγάνων από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είτε την υπαγωγή τους σε μία διαδικασία συγχώνευσης και πλήρους αφομοίωσης, αφού (οι Τσιγγάνοι και ο τρόπος ζωής τους) δεν συνυπολογίζονται κατά τις διαδικασίες δόμησης και προσδιορισμού του περιεχομένου του εκπαιδευτικού μας συστήματος.

Άρα, χωρίς να ληφθεί μέριμνα για την κοινωνική ενσωμάτωση των Τσιγγάνων, είναι αδύνατο να χαραχθεί μία εκπαιδευτική πολιτική.

¹²⁵ Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στο πλαίσιο του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανόπαιδων» (Γ. Παπακωνσταντίνου, Μ. Βασιλειάδου, Μ. Παυλή-Κορρέ, 1997-98).

¹²⁶ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι θεσμικό πλαίσιο που να αναφέρεται συγκεκριμένα στους Τσιγγάνους, δεν υπήρχε μέχρι το 1989.

4.5. Στατιστικά στοιχεία

4.5.1. Ανατολική και Δυτική Ευρώπη

Στην Ευρώπη ο συνολικός αριθμός των τσιγγανόπαιδων ξεπερνά τα 3.500.000. αριθμός που μεγαλώνει με γεωμετρική πρόοδο, λόγω του αυξανόμενου ρυθμού ανάπτυξης του τσιγγάνικου πληθυσμού.

Στη Βουλγαρία, το πρώτο τσιγγάνικο σχολείο χτίζεται στη Σόφια το 1944 και σταδιακά άρχισαν έντονες προσπάθειες για την εκπαιδευτική αποκατάσταση των τσιγγανόπαιδων, που τελικά καρποφόρησαν¹²⁷.

Στη Γαλλία, το 35% των μικρών Τσιγγάνων εγγράφεται στο Δημοτικό (το 1985), μεγάλο μέρος του οποίου αποχώρησε κατά τη διάρκεια της φοίτησης. Μεγαλύτερο ποσοστό αποχώρησης εμφανίστηκε στη Β'βάθμια εκπαίδευση ενώ το 65% των Τσιγγάνων της χώρας θεωρούνται αναλφάβητοι.

Στην Ισπανία, το 80% των ενήλικων Τσιγγάνων είναι αναλφάβητοι, καθώς η ισπανική κυβέρνηση δεν έχει θεσπίσει εκπαιδευτική πολιτική και υπάρχει έντονος ρατσισμός στο πρόσωπο των Τσιγγάνων.

Στην Ιταλία (και συγκεκριμένα στην περιοχή το Μιλάνο) το 1990 μόνο το 35% των τσιγγανόπαιδων ήταν εγγεγραμμένο στο Δημοτικό, ενώ το 83% αυτών αποχώρησε κατά τη φοίτησή τους.

Αντίστοιχα, στη Μεγάλη Βρετανία 5.000 νομάδες τσιγγανόπαιδα δεν παρακολούθησαν σχολείο, ενώ 20.000 κατόρθωσαν δύσκολα να αποκτήσουν κάποιο (ανεπαρκές) επίπεδο μόρφωσης.

Στην Ουγγαρία, με στοιχεία του 1991, «το 50% των τσιγγανόπαιδων δεν συμπλήρωσαν της στοιχειώδη εκπαίδευση, και το 75% δεν έχει τελειώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση», αναφέρει ο Δ. Ντούσας.

¹²⁷ Βλ. σχετ. Ντούσας Δ., «*Rom και φυλετικές διακρίσεις στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα*», Εκδ. GUTENBERG, Αθήνα 1997, σελ. 125-126.

Στην πρώην Τσεχοσλοβακία μεταξύ των ετών 1970 και 1980 μόνο το 35% των τσιγγανόπουλων σχολικής ηλικίας κατάφεραν να ολοκληρώσουν τη φοίτηση στην Α'βάθμια εκπαίδευση, ενώ στην Τσεχία το ελάχιστο παιδιά πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο και το 40% δεν πηγαίνει σχολείο¹²⁸

Καταληκτικά, αναφέρουμε ότι στη Δυτική Ευρώπη, μόνο το 10-30% των τσιγγανόπαιδων φοιτούν στο Δημοτικό σχολείο τακτικά, ενώ το 70-90% δεν έχουν φοιτήσει καθόλου ή φοιτούν ελλιπώς. Παράλληλα, στην Ανατολική Ευρώπη, πριν το 1989, η εκπαιδευτική κατάσταση των μικρών Τσιγγάνων ήταν καλύτερη, ενώ μετά, οι Τσιγγάνοι αυτών των χωρών οδηγούνται στο περιθώριο (πογκρόμ).

4.5.2. Εκπαιδευτικές διακρίσεις στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία που να αναφέρονται στην εκπαιδευτική κατάσταση των Τσιγγάνων, παρά μόνο αποτελέσματα επιμέρους ερευνών και καταγραφών, μερικά από τα οποία καταγράφονται παρακάτω:

- Το 81,1% σε σύνολο 211 νοικοκυριών της περιοχής των Άνω Λιοσίων Αττικής, ήταν αναλφάβητοι, μετά από σχετική έρευνα¹²⁹ που πραγματοποιήθηκε το 1980.
- Το 1984, οι Μαρσέλος και Παυλή-Κορρέ αναφέρουν μία γενική εκτίμηση και ανεβάζουν το ποσοστό των αναλφάβητων Τσιγγάνων στο 65% του συνολικού τους πληθυσμού. Ισχυρίζονται ακόμη ότι το ποσοστό αυτό στους ημινομάδες αγγίζει το 85% «σχεδόν το 100% στα άτομα ηλικίας άνω των 40 ετών και σχεδόν το 100% για τις γυναίκες άνω των 25 ετών», και σημειώνουν

¹²⁸ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το 1980 το 17% του τσιγγάνικου σχολικού πληθυσμού παρακολούθησε «ειδικά σχολεία» καθώς ήταν «διανοητικά ανάπηρα» παιδιά. Ο.π. σελ. 125.

¹²⁹ Βλ. σχετ. Κοκκινάκη Σ., «Κοινωνικά χαρακτηριστικά των Τσιγγάνων της περιοχής Άνω Λιοσίων Αττικής», 1983, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 48.

επιπρόσθετα ότι «άσχετα από την ηλικιακή ομάδα το ποσοστό των εγγραμμάτων δεν ξεπερνά το 40%»¹³⁰.

- Σε σχετική έρευνα της Γ.Γ.Λ.Ε., που πραγματοποιήθηκε το 1986-87 στις περιοχές Αγίας Βαρβάρας Αττικής και Κάτω Αχαΐας Αχαΐας, εξήχθησαν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΜΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

	<i>Αγία Βαρβάρα</i>	<i>Κάτω Αχαΐα</i>
<i>Άντρες</i>	33,33%	36,86%
<i>Γυναίκες</i>	37,90%	53,13%

ΠΗΓΗ: Μαρία Παυλή-Αθηνά Σιδέρη, «Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας και της Κάτω Αχαΐας».

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

	<i>Αγία Βαρβάρα</i>	<i>Κάτω Αχαΐα</i>
<i>Άντρες</i>	13,34% έφτασαν μέχρι την Γ' Γυμνασίου	Δεν παρακολούθησε κανείς
<i>Γυναίκες</i>	4,83% έφτασαν μέχρι τη Β' Γυμνασίου	»

ΠΗΓΗ: Μαρία Παυλή-Αθηνά Σιδέρη, «Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας και της Κάτω Αχαΐας».

- Σε 301 νοικοκυριά του Αλιβερίου Βόλου, το 1990, μόνο το 1% των τσιγγανόπαιδων σχολικής ηλικίας φοιτούσε στο σχολείο και μόνο το 5% των ατόμων μέχρι 20 ετών γνώριζαν γραφή και ανάγνωση¹³¹.
- Από 1.141 Τσιγγάνους που διαμένουν στην περιοχή του Δενδροποτάμου Θεσσαλονίκης το 1990, το 48,68% είναι οργανικά αναλφάβητοι και το

¹³⁰ Βλ. σχετ. Μαρσέλος Β. - Παυλή-Κορρέ Μ., 1985-1986, «Τσιγγάνοι και σχολική εκπαίδευση», ανέκδοτη μονογραφία για τη μελέτη της ΕΟΚ "Scolarisation des enfants Tsiganes et voyageurs", συνθ. Jean Pierre Liegeois.

¹³¹ Η σχετική έρευνα πραγματοποιήθηκε από τη Ν.Ε.Λ.Ε. Μαγνησίας.

15,13% γνωρίζει ανάγνωση και γραφή¹³². Παράλληλα, ποσοστό 67,78% τσιγγανόπαιδων είναι εγγεγραμμένα στο Δημοτικό και φοιτεί μόνο το 50% από αυτά.

- Στην Αλικαρνασσό και στα Χανιά της Κρήτης, πάνω από 750 τσιγγανόπαιδα δεν πηγαίνουν σχολείο, ενώ στη Νέα Κίο, στο Ναύπλιο, περίπου 300 παιδιά είναι αγράμματα και δεν φοιτούν σε σχολεία.
- Στα Εξαμίλια Κορινθίας εμφανίζονται τα ακόλουθα αποτελέσματα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 8
ΦΟΙΤΗΣΗ ΣΤΙΣ Α' ΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ Β' ΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΕΞΑΜΙΛΙΩΝ

ΗΛΙΚΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΟΜΩΝ	ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΣΧΟΛΕΙΟ Ν.Ε.Λ.Ε.
0-6	60	0	-	-	-
6-12	60	25	-	-	16
12-20	39	-	1	0	4
20-60	66	-	-	-	0
60-70	8	-	-	-	-
70 +	0	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	232	25	1	0	20

ΠΗΓΗ: Έρευνα δασκάλου περιοχής σε συνεργασία με το σχολικό σύμβουλο κ. Μιχάλη Βερβενιώτη το 1988.

- Στους Σοφάδες Καρδίτσας, ο μισός πληθυσμός των τσιγγανόπαιδων δεν εγγράφηκε στο Δημοτικό, ενώ στη Πύργο Τρικάλων όλα τα παιδιά παρακολούθησαν το Δημοτικό και λίγα συνέχισαν και στο Γυμνάσιο, σε αντίθεση με τη Ράξα Τρικάλων όπου και οι 65 οικογένειες είναι αγράμματα.
- Στο Δροσερό Ξάνθης δεν υπάρχει σχολείο για να εξυπηρετήσει τα περισσότερα από 400 τσιγγανόπαιδα σε αντίθεση με την περιοχή της

¹³² Βάσει στοιχείων έρευνας που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος ΦΤΩΧΕΙΑ3.

Γενισέας, όπου υπάρχει 4θέσιο μειονοτικό σχολείο και στο οποίο φοιτούν (σε ποσοστό 90%) τσιγγανόπουλα.

4.6. Δραστηριοποίηση ΥΠ.Ε.Π.Θ. και λοιπών φορέων

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ., από το 1985, συγκροτεί ομάδες εργασίας για τη μελέτη μαθητικά θεμάτων τα οποία σχετίζονται με παιδιά (προ)σχολικής ηλικίας τα οποία προέρχονται από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Με βάση τα πορίσματα τους, η Διεύθυνση Σπουδών Α'βάθμιας Εκπαίδευσης δίνει κατευθύνσεις στις Διευθύνσεις όλης της χώρας, οι οποίες σαν κύριο στόχο έχουν την εξεύρεση τρόπων για την ευκολότερη πρόσβαση αυτών των παιδιών στα σχολεία.

Το 1987, εκπονείται μελέτη (με πρωτοβουλία του ΥΠ.Ε.Π.Θ.) για την «αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Τσιγγάνων», στην οποία διατυπώνονται προτάσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος, με τη συνεργασία τριών φορέων:

1. του ΥΠ.Ε.Π.Θ.
2. του ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.
3. του Υπουργείου Υγείας και
4. της Γ.Γ.Λ.Ε.

Παράλληλα, το ίδιο έτος, το Υπουργείο Παιδείας διατυπώνει αίτημα στη Γ.Γ.Λ.Ε., να παρέμβει για την επίλυση του προβλήματος αυτού¹³³, ενώ η Δ/ση Σπουδών Α'βάθμιας Εκπαίδευσης αποστέλλει εγκύκλιο προς τους Σχολικούς Συμβούλους και τα Γραφεία της Α'βάθμιας και Β'βάθμιας Εκπαίδευσης και όλες τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες, που αναφέρεται στην εκπαίδευση των τσιγγανόπαιδων¹³⁴.

¹³³ Αριθμ. Πρωτ. Φ1/206, 14-04-1987.

¹³⁴ Αριθμ. Πρωτ. Γ1/206, 14-04-1987.

Το 1993, το Υπουργείο στρέφεται προς τη Γ.Γ.Λ.Ε. και ζητάει τη συνδρομή της, για την αντιμετώπιση του προβλήματος της εκπαίδευσης των Τσιγγάνων¹³⁵, ενώ με εγκύκλιο προς όλες τις Δ/νσεις και Γραφεία Α'βάθμιας Εκπαίδευσης, ζητάει από το διδακτικό προσωπικό να συνεργαστεί με τις Ν.Ε.Λ.Ε., για την πραγματοποίηση ειδικών προγραμμάτων που προορίζονται για την ένταξη των τσιγγανόπαιδων στο επίσημο σχολικό σύστημα.

Με το Ν. 2413/1996, προωθείται από του Υπουργείου Παιδείας μία διαπολιτισμική, εκπαιδευτική πολιτική και αρχίζει να υλοποιείται το 3ετές πρόγραμμα «Εκπαίδευση Τσιγγανόπαιδων», η υλοποίηση του οποίου ανατίθεται στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και περιλαμβάνει τέσσερις δράσεις¹³⁶.

Παράλληλα, «η ομάδα σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων εκπαιδευτικών παρεμβάσεων του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δημιούργησε ειδικό διδακτικό υλικό σχεδιασμένο για την ομάδα των Τσιγγάνων. Η «ΓΕΝΕΣΙΣ» είναι ένα πρόγραμμα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στις τάξεις υποδοχής των Τσιγγάνων και ενδείκνυται τόσο για παιδιά σχολικής ηλικίας όσο και μεγαλύτερα παιδιά που δεν έχουν ποτέ παρακολουθήσει μαθήματα στο σχολείο ή το έχουν εγκαταλείψει πρόωρα ή δεν παρακολουθούν τακτικά τα σχολικά μαθήματα.»¹³⁷.

Επίσης, ένας δάσκαλος, δημιούργησε μία μέθοδο για τον αλφαριθμητισμό των Τσιγγάνων, που ονομάζεται «ΓΟΡΓΟΝΑ»¹³⁸, ενώ η οργάνωση «ΣΩΣΤΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ» έχει δημιουργήσει τμήματα δημιουργικής απασχόλησης για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας¹³⁹.

¹³⁵ Σύμφωνα με το Ψήφισμα των Υπουργών Παιδείας των κρατών-μελών της ΕΟΚ, της 22ας Μαΐου 1989 (βλ. Παράρτημα).

¹³⁶ Βλ. σχετ. Βασιλειάδου Μ. - Παυλή-Κορρέ Μ., ο.π. σελ. 48-49.

¹³⁷ Βλ. σχετ. Βασιλειάδου Μ. - Παυλή-Κορρέ Μ., ο.π. σελ. 49-50.

¹³⁸ Πρόκειται για το δάσκαλο Α. Νικολαΐδη, ο οποίος έχει συνεργαστεί με αρκετούς φορείς και έχει εκπονήσει την προαναφερθείσα μέθοδο, από τις αρχές της δεκαετίας του '80.

¹³⁹ Τα τμήματα αυτά λειτουργούν στις περιοχές των Άνω Λιοσίων και των Μεγάρων.

4.7. Τα αίτια του φυλετικού διαχωρισμού στην εκπαίδευση

1. Κρατική αναληψία και αδιαφορία

Έως το 1978, οι Τσιγγάνοι δεν είχαν δικαίωμα συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ο λόγος αυτής της στέρησης είναι η μέχρι τότε στέρηση της δυνατότητας πολιτογράφησης και κατ' επέκταση και όλων των απαιτούμενων δικαιολογητικών για την εγγραφή τους στο σχολείο (πιστοποιητικά κοκ).

Με αυτό τον τρόπο όμως, η πολιτεία απέκλειε –επί δεκαετίες– τα τσιγγανόπουλα από τη μάθηση, θέτοντας έτσι τις βάσεις του φυλετικού διαχωρισμού στην εκπαίδευση.

Κατά το σχολικό έτος 1993-94, φοιτούσαν σε δημοτικά σχολεία 2.422 τσιγγανόπαιδα, ενώ ο αριθμός των παιδιών που δεν φοιτούσαν, σε όλη την Ελλάδα¹⁴⁰, ανήρχετο στις 30.000 παιδιά.

2. Φυλετικές και κοινωνικές διακρίσεις σε βάρος των Τσιγγάνων

Οι ρατσιστικές προδιαθέσεις των «άλλων» σε βάρος των Τσιγγάνων, εκδηλώνονται συνεχώς και ασταμάτητα, γεγονός που οδηγεί τους μικρούς Τσιγγάνους σε εκούσια ή ακούσια (κατόπιν αποφάσεως των γονέων τους) απομάκρυνση (αποσπασματικά ή μόνιμα) από το σχολείο. Ουκ ολίγες φορές η ελληνική κοινωνία έχει γίνει μάρτυρας τέτοιων γεγονότων.

Στα Εξαμίλια Κορινθίας, το 1986 (16 Ιανουαρίου), οι ντόπιοι κάτοικοι απέσυραν τα παιδιά τους από το Δημοτικό Σχολείο της περιοχής, στο οποίο φοιτούσαν και 23 τσιγγανόπαιδα, απειλώντας ότι η απομάκρυνση των παιδιών δεν θα αρθεί εάν δεν διωχθούν τα προαναφερθέντα τσιγγανόπαιδα από το σχολείο. Στο πρόβλημα παρενέβη ο τότε Νομάρχης. Το αποτέλεσμα αυτής της παρέμβασης ήταν τα τσιγγανόπαιδα να αποτελέσουν ξεχωριστό τμήμα της Α΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου, για το σχολικό έτος 1985-1986.

¹⁴⁰ Στοιχεία του Τμήματος Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ.

Το 1995, στο 6θέσιο πλέον Δημοτικό Σχολείο Εξαμιλίων, λειτούργησε «ειδική τάξη» για τα τσιγγανόπαιδα, η οποία όμως δεν ήταν μκτική.

Στη Λεπτοκαρυά το 1983, οι ντόπιοι, όπως αναφέρεται και σε δημοσιεύματα του τοπικού τύπου¹⁴¹, δεν επέτρεπαν την είσοδο των τσιγγανόπαιδων στο σχολείο. Αποτέλεσμα αυτής της ακραίας αντιμετώπισης ήταν να παρέμβει ο εισαγγελέας και η αστυνομία προκειμένου να επιτευχθεί η είσοδος των τσιγγανόπαιδων στο χώρο του σχολείου. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δάσκαλος του σχολείου υπήρξε ο «αποδιοπομπαίος τράγος» των ρατσιστικών προδιαθέσεων και προκαταλήψεων των κατοίκων της περιοχής.

Στην Καλαμάτα και πιο συγκεκριμένα στην Κοινότητα Καλαμακίου, το Μάρτιο του 1995, τρία τσιγγανόπουλα που παρακολουθούσαν μαθήματα στο μονοθέσιο Δημοτικό Σχολείο, εκδιώχθηκαν με το αιτιολογικό ότι δεν ήταν εμβολιασμένα και δεν είχαν προσκομίσει τα απαιτούμενα δικαιολογητικά¹⁴².

Στην υπόθεση παρενέβη ο Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού και με έξοδα του ΥΠΕΠΘ, τα τριάντα και πλέον παιδιά του καταυλισμού, μεταφέρονταν καθημερινά σε τρία σχολεία της Καλαμάτας.

Στον Δενδροπόταμο Θεσσαλονίκης, στα πλαίσια του Κοινοτικού Προγράμματος «ΦΤΩΧΕΙΑ-3», τα τσιγγανόπαιδα της περιοχής παρακολούθησαν μαθήματα σε ειδικά τμήματα που είχαν δημιουργηθεί κατά το σχολικό έτος 1993-94, ενώ το επόμενο σχολικό έτος, όταν η χρηματοδότηση από την Ε.Ε. σταμάτησε, το ΥΠΕΠΘ δε συνέχισε την προσπάθεια, με αποτέλεσμα να πάψει η εφαρμογή του προγράμματος.

Τέλος, η ρατσιστική αντιμετώπιση των τσιγγανόπαιδων, εμφανίζεται και εντός των σχολικών αιθουσών. Σε σχετική μελέτη¹⁴³ σε σχολεία των περιοχών Νίκαιας, Αμαρουσίου, Μενιδίου, Κηφισιάς και Καλλιθέας, το 63% των μαθητών

¹⁴¹ Βλ. εφημερίδα *"Πρωινός Λόγος"* των Τρικάλων, φύλλο της 28^{ης} Απριλίου 1983.

¹⁴² Βλ. εφημερίδα *"ΤΑ ΝΕΑ"*, φύλλο της 22^{ης} Μαρτίου 1995.

¹⁴³ Βλ. Δημήτρης Ντούσας, Πέτρος Σπανός, Φωτεινή Αργυράκη, Κώστας Μιχαλάς, Φάνης Παπαϊωάννου, *«Η στάση των παιδιών των Ε' και ΣΤ' Δημοτικού απέναντι στο "Διαφορετικό": Χρώμα, Έθνος, Θρησκεία»*.

της Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού, δεν θα ήθελαν τσιγγανόπουλα στην τάξη τους.

3. Η ανάγκη εργασίας των τσιγγανόπαιδων

Ως γνωστόν, η φτώχεια –κατά κύριο λόγο- ωθεί τα τσιγγανόπαιδα στην άσκηση διάφορων επαγγελμάτων, σε εποχική ή μόνιμη βάση, παραγκωνίζοντας έτσι το ρόλο του σχολείου από τη ζωή τους.

Δουλεύουν σε οκτάωρη βάση (ίσως και περισσότερο) κάτω από αντίξοες συνθήκες πολλές φορές, προκειμένου να συνεισφέρουν στο πενιχρό οικογενειακό εισόδημα.

Φυσικά, τα τσιγγανόπαιδα και οι γονείς τους αγνοούν τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού¹⁴⁴. Το παράδοξο όμως είναι ότι, ακόμα και οι γνώστες του περιεχομένου της Σύμβασης αυτής (π.χ. Κράτος) σιωπούν, ωθώντας με τον τρόπο αυτό τα τσιγγανόπαιδα σε μορφές ακραίας εργασιακής και οικονομικής εκμετάλλευσης, παρεμποδίζοντας με τον τρόπο αυτό το αναφαίρετο δικαίωμα τους στην εκπαίδευση.

4. Συνθήκες διαβίωσης στους καταυλισμούς

Οι συνθήκες διαβίωσης στους καταυλισμούς των Τσιγγάνων -ιδίως των σκηνιτών- δεν βοηθούν τα παιδιά στην προσπάθεια παρακολούθησης μαθημάτων στα πλησιέστερα δημοτικά σχολεία.

Συνήθως οι ελλείψεις είναι πολλές. Δεν υπάρχει ηλεκτροφωτισμός, υδροδότηση ή ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι, ενώ τα ευτελή υλικά των κατασκευών-κατοικιών δεν συγκρατούν τις χαμηλές θερμοκρασίες του χειμώνα.

¹⁴⁴ Στο άρθρο 32, παρ. 1 και 2, της αναφερομένης Σύμβασης, που υιοθετήθηκε την 20^η Νοεμβρίου 1989, αναφέρεται: «Τα κράτη-μέρη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να προστατεύεται από την οικονομική εκμετάλλευση και από το να εκτελεί οποιαδήποτε εργασία, η οποία είναι πιθανό να είναι επικίνδυνη ή να επεμβαίνει στην εκπαίδευση του παιδιού ή να είναι επιβλαβής για την υγεία ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού...Επίσης, θα προβλέψουν ένα ελάχιστο όριο ηλικίας ή ηλικιών για είσοδο στην εργασία.»

Συνεπώς, η ακαταλληλότητα των καταυλισμών αποτελεί έναν ακόμη βασικό παράγοντα απομάκρυνσης των τσιγγανόπαιδων από τις εκπαιδευτικές διαδικασίες.

Επιπρόσθετα, το άθλιο περιβάλλον που επικρατεί σε πολλούς καταυλισμούς, δημιουργεί έντονα συναισθήματα αυτοσυντήρησης και η επιβίωση γίνεται αυτοσκοπός. Δεν υπάρχει χώρος για επιθυμίες απόκτησης γνώσεων μέσα σε αντίξοες καιρικές συνθήκες, οι οποίες αντιμετωπίζονται με πενιχρά μέσα.

Παράλληλα, όταν οι καταυλισμοί απέχουν σημαντικά από τα σχολικά εκπαιδευτήρια, η καθημερινή μετακίνηση μαθητών, ανάγεται σε μείζον πρόβλημα.

5. Αντίθεση τσιγγάνικου τρόπου ζωής και λειτουργίας του σχολείου

Το εκπαιδευτικό σύστημα δεν συνυπολογίζει τα χαρακτηριστικά των εργασιακών αναγκών των Τσιγγάνων, καθώς τα τσιγγανόπαιδα ακολουθούν τους γονείς τους στα ταξίδια που πραγματοποιούν για την εξεύρεση εργασίας. Τα ταξίδια αυτά αποτελούν και το πρώτο «σχολείο» για τα παιδιά. Για το λόγο αυτό άλλωστε και πολλοί Τσιγγάνοι ζητούν τα σχολικά εκπαιδευτικά προγράμματα να είναι συμβατά με το εργασιακό τους αντικείμενο, το οποίο τα παιδιά τους –πιθανότατα- θα ακολουθήσουν στο μέλλον.

Σε συνδυασμό μάλιστα με το γεγονός ότι, το αποτέλεσμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας υπολογίζεται με βάση το βαθμό ενσωμάτωσης των τσιγγανόπαιδων στην εκάστοτε τοπική κοινωνία, ο ρόλος του σχολείου φαντάζει άκρως απαλλοτροιωτικός και καταστροφικός για την τσιγγάνικη κουλτούρα και κοινωνία, φαινόμενο που οδηγεί τους Τσιγγάνους στην απομάκρυνση των παιδιών τους από το σχολείο.

6. Ο πρώιμος γάμος και ο αναλφαβητισμός των γονέων

Ο πρώιμος γάμος των Τσιγγάνων γυναικών και η ανάληψη συζυγικών καθηκόντων από αρκετά νεαρή ηλικία, στέκονται εμπόδιο στην επιθυμία¹⁴⁵ τους να τελειώσουν το σχολείο. Άμεσο αποτέλεσμα αυτών των πρώιμων γάμων, είναι, οι γυναίκες που μένουν στο σπίτι και ασχολούνται με τη φροντίδα των παιδιών τους, να είναι αναλφάβητες και να μην είναι σε θέση να παρέχουν τον αναγκαίο σχολικό προσανατολισμό στα παιδιά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Την ευθύνη προώθησης και εφαρμογής νεωτεριστικών μορφών άσκησης κοινωνικής πολιτικής για τους Τσιγγάνους και λοιπές ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, την έχουν ουσιαστικά οι Διεθνείς Οργανισμοί, καθώς οι σχέσεις των Τσιγγάνων με την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τις δημόσιες αρχές γενικότερα, χαρακτηρίζονται από έντονες διενέξεις. Παράλληλα, διέπονται από της βασική αρχή της προδιάθεσης, καθώς, ο χαρακτήρας τους, ως διεθνείς οργανισμούς, τους επιτρέπει να ανταποκρίνονται στο διεθνισμό των τσιγγάνικων κοινοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ιστορίας.

5.1. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Στα κείμενα του Οργανισμού ηνωμένων Εθνών, οι Τσιγγάνοι, αναφέρονται για πρώτη φορά, το 1997.

Στα πλαίσια της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών, η Υποεπιτροπή για την καταπολέμηση των μέτρων διάκρισης και την προστασία των μειονοτήτων «*παροτρύνει τις χώρες που έχουν Τσιγγάνους (Romanis) στο εσωτερικό των συνόρων τους να τους παρέχουν, αν δεν το έχουν κάνει μέχρι σήμερα, το σύνολο των δικαιωμάτων που απολαμβάνει ο υπόλοιπος πληθυσμός*»¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Με βάση έρευνα που πραγματοποιήθηκε στους Τσιγγάνους των Άνω Λιουσίων (το 1980), το ποσοστό των αναλφάβητων Τσιγγάνων που επιθυμεί να μορφωθεί, αγγίζει το 58%.

¹⁴⁶ Απόφαση που εγκρίθηκε στις 31 Αυγούστου 1977, έγγρ. E/CN4/Sub. 2/399, σ. 47).

Το σχέδιο της απόφασης περιελάμβανε ένα εδάφιο το οποίο απορρίφθηκε: «Αναγνωρίζοντας ότι οι Τσιγγάνοι ή *Romanis* έχουν ιστορικούς, πολιτιστικούς και γλωσσικούς δεσμούς ινδικής καταγωγής»¹⁴⁷. Στη Σύνοδο του Αυγούστου του 1977, η Υποεπιτροπή τονίζει ότι «η αναγνώριση μιας μειονότητας προϋποθέτει πάνω απ' όλα τη διατήρηση της πολιτιστικής της ταυτότητας», υπογραμμίζει ότι «οι Τσιγγάνοι παραμένουν η πιο κακομεταχειρισμένη μειονότητα σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη» και ότι «είναι σημαντικό να εξεταστούν οι ψυχολογικές ρίζες των εθνοκεντρικών προδιαθέσεων και των προκαταλήψεων που αφορούν στις μειονοτικές ομάδες»¹⁴⁸.

Για πρώτη φορά, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ως όργανο των Ηνωμένων Εθνών, ασχολείται με την κατάσταση των Τσιγγάνων -στη Σύνοδο της 4^{ης} Μαρτίου του 1992-, υιοθετώντας μετά από συζήτηση και ψηφοφορία την Απόφαση 1992/65, που φέρει τον τίτλο «*Προστασία των Ρομ (Τσιγγάνων)*».

Επίσης, το Μάρτιο του 1979, το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών αναγνωρίζει τη *Διεθνή Ένωση Ρομανί*, ως μια μη κυβερνητική οργάνωση που εκπροσωπεί τους Τσιγγάνους, γεγονός που αποτελεί πολύ σημαντική πράξη.

Τέλος, τα προβλήματα των Τσιγγάνων, αναφέρονται και στις δραστηριότητες των ειδικευμένων οργανισμών του ΟΗΕ, όπως είναι η ΟΥΝΕΣΚΟ (UNESCO), η UNICEF και το Διεθνές Γραφείο Εργασίας¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Σχέδιο της 26^{ης} Αυγούστου 1977, έγρ. E/CN4/Sub. 2/L. 670, απόρριψη με τέσσερις ψήφους έναντι τριών και δεκατέσσερις αποχές.

¹⁴⁸ Έγγρ. E/C4/Sub. 2/399).

¹⁴⁹ Βλ. σχετ. Jean Pierre Liegeois, «*Ρομά, Τσιγγάνοι, Ταξιδευτές*», Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1999, σελ. 296.

5.2. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα

Το ενδιαφέρον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, για τη βελτίωση της κατάστασης των τσιγγάνικων κοινοτήτων, στον ευρωπαϊκό χώρο, υπήρξε αμείωτο.

Από το 1984 κυρίως, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αρχίζει και λαμβάνει περισσότερο υπόψη της τα θέματα που αφορούν τους Τσιγγάνους. Στις 16 Μαρτίου 1984, υιοθετείται μια απόφαση από το Ευρωκοινοβούλιο, που αναφερόταν στην εκπαίδευση των παιδιών, οι γονείς των οποίων δεν έχουν μόνιμη κατοικία. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κλήθηκε να συνεργαστεί με τα κράτη-μέλη και να προβεί στη διαμόρφωση μέτρων που θα εγγυούνταν μια εκπαίδευση προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες των παιδιών αυτών. Δύο μήνες αργότερα, στις 24 Μαΐου 1984, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο λαμβάνει μία ακόμη απόφαση που αφορά στη θέση των Τσιγγάνων μέσα στην Κοινότητα. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, συστήνει, κυρίως στις κυβερνήσεις των κρατών-μελών, να εναρμονίσουν τη συμπεριφορά τους και δεσμεύει την Επιτροπή να επεξεργαστεί επιδοτούμενα προγράμματα με κοινοτικές πιστώσεις, προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση των Τσιγγάνων, χωρίς ωστόσο να προσβληθούν οι πολιτιστικές τους αξίες.

Μετά την εμφάνιση των προβλημάτων, που πραγματοποίησε το Κοινοβούλιο, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κατανοώντας τη σπουδαιότητα τους, αποφάσισε να πραγματοποιήσει, όσο το δυνατόν ταχύτερα, έναν απολογισμό της σχολικής φοίτησης και ανέθεσε τη σχετική έρευνα στο Κέντρο Τσιγγάνικων Ερευνών του Παρισιού του Πανεπιστημίου Rene Descartes στο Παρίσι.

Η μελέτη αυτή, που τιτλοφορείται «*Η σχολική φοίτηση των παιδιών των Τσιγγάνων και των Ταξιδευτών*» («*La scolarisation des enfants Tsiganes et Voyageurs*»), εκδόθηκε το 1986 σε πέντε γλώσσες και παρουσιάζει την

υποβαθμισμένη κατάσταση των Τσιγγάνων, ενώ κάνει και προτάσεις αναβάθμισης σε εκατό σημεία.

Λίγο αργότερα, το 1987, διανεμήθηκε ευρέως ένα έντυπο, που είχε τον τίτλο «Τεκμήριο προσανατολισμού για τη σκέψη και τη δράση» (*“Document d’orientation pour la reflection et pour l’action”*).

Στις 22 Μαΐου 1989, υιοθετείται μία απόφαση, στα πλαίσια του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας, που αναφέρεται στη σχολική φοίτηση των τσιγγανόπαιδων. Πρόκειται για ένα αξιοσημείωτο κείμενο και αποτελεί μία από τις βασικότερες κατακτήσεις των τσιγγάνικων κοινοτήτων.

Σε μία από τις πρώτες παραγράφους αναγνωρίζεται και τονίζεται ότι «ο πολιτισμός και η γλώσσα τους αποτελούν μέρος της πολιτιστικής και της γλωσσικής κληρονομιάς της Κοινότητας για περισσότερο από μισή χιλιετηρίδα». Ουσιαστικά το κείμενο αυτό αποκτά συμβολικό χαρακτήρα, καθώς αναγνωρίζει τον τσιγγάνικο πολιτισμό και την ανάγκη επίδειξης σεβασμού προς αυτόν.

Σταδιακά λοιπόν, από το 1984, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προσδίδει ιδιαίτερη προσοχή και έμφαση στις εργασίες της Κοινότητας.

Το 1990, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ύστερα από κινητοποίηση ενός σημαντικού αριθμού ευρωβουλευτών, που αφορούσε σε θέματα σχετικά με την σχολική φοίτηση των τσιγγανόπαιδων και την διαπολιτισμική εκπαίδευση (με την ευρύτερη έννοια), συμπεριλαμβάνει ανάμεσα στις πρωταρχικές προτάσεις του, το «άνοιγμα» του προϋπολογισμού προκειμένου να παροχετευτούν τα απαιτούμενα μέσα για την υλοποίηση των απαραίτητων δραστηριοτήτων. Το «άνοιγμα» αυτό, υιοθετήθηκε για το 1991, κατά τη συζήτηση του προϋπολογισμού του Ευρωκοινοβουλίου, ανανεώθηκε το 1992 και αυξήθηκε για το 1993, επιτρέποντας έτσι την ενίσχυση και τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων¹⁵⁰.

¹⁵⁰ Βλ. σχετ. Jean Pierre Liegeois, ο.π., σελ. 284-286.

5.3. Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Η επιδεικνύουσα προσοχή του Συμβουλίου της Ευρώπης, για το ζήτημα της κατάστασης των τσιγγάνικων κοινοτήτων είναι παλιά. Με τη Σύσταση 563 (1969) σχετικά με την κατάσταση των Τσιγγάνων και των νομάδων της Ευρώπης, καθώς και τα πολυάριθμα ερωτήματα που έθεσε στην Επιτροπή των Υπουργών, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, που ονομαζόταν τότε «Συμβουλευτική Συνέλευση», προσανατολίζει το ενδιαφέρον της στην κατάσταση των τσιγγάνικων κοινοτήτων και συγκεκριμένα στους ακόλουθους τομείς: διάκριση, στέγη, σχολική φοίτηση, συμβουλευτικά όργανα, κοινωνική ασφάλιση και ιατρική περίθαλψη.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1975, στην Απόφαση 13 , *«Συμβουλευτική της κοινωνικής κατάστασης των νομαδικών πληθυσμών της Ευρώπης»*, που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή των Υπουργών στις 22 Μαΐου 1975, θίχτηκαν θέματα γενικής πολιτικής, μέγιστης σημασίας για τους Τσιγγάνους, όπως το θέμα της στάθμευσης και της στέγης, της εκπαίδευσης, του επαγγελματικού προσανατολισμού και της κατάρτισης, της υγειονομικής και κοινωνικής δράσης και το θέμα της κοινωνικής ασφάλισης. Έτσι λοιπόν, η Επιτροπή των Υπουργών *«καλεί τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών να πληροφωρήσουν εν καιρώ το γενικό γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τα μέτρα που πάρθηκαν, ώστε να δοθεί συνέχεια στις συστάσεις που περιέχονται στην παρούσα απόφαση»*.

Η Απόφαση 125 (1981) της Διαρκούς Σύσκεψης των Τοπικών και των Περιφερειακών Αρχών της Ευρώπης *«σχετικά με το ρόλο και την ευθύνη της τοπικής και της περιφερειακής αυτοδιοίκησης στα πολιτιστικά και κοινωνικών προβλήματα των πληθυσμών νομαδικής καταγωγής»*, θίγει λεπτομερώς τη γενική κατάσταση των τσιγγάνικων κοινοτήτων και κάνει μια σειρά συστάσεων. Ως άμεση απάντηση στο τμήμα αυτής της απόφασης, το οποίο αφορά στην

εκπαίδευση, το Συμβούλιο Πολιτιστικής Συνεργασίας αποφασίζει να οργανώσει το 1983 το πρώτο διεθνές σεμινάριο, το οποίο ακολούθησαν κι άλλα¹⁵¹.

Στις 25 Νοεμβρίου 1992, η Επιτροπή των Υπουργών αποφασίζει την υπογραφή από τα κράτη-μέλη του Ευρωπαϊκού Χάρτη των τοπικών και μειονοτικών γλωσσών.

Το Φεβρουάριο του 1993, υιοθετείται από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση, η Σύσταση 1203, η οποία αναφέρεται στην κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ευρώπη. Η Συνέλευση υπενθυμίζει:

- ◆ τη δύσκολη κατάσταση των τσιγγάνικων μειονοτήτων,
- ◆ τη σημασία της εφαρμογής των κειμένων που έχουν ήδη υιοθετηθεί και
- ◆ συστήνει στην Επιτροπή των Υπουργών να πάρει -ενδεχομένως με τη μορφή προτάσεων προς τις κυβερνήσεις ή τις αρμόδιες τοπικές και περιφερειακές αρχές των κρατών-μελών- πρωτοβουλίες στους τομείς του πολιτισμού, της εκπαίδευσης, της πληροφόρησης, της ισότητας των δικαιωμάτων και της καθημερινής ζωής.

Ένα χρόνο νωρίτερα, το Φεβρουάριο του 1992, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση είχε υιοθετήσει τη Σύσταση 1177 (1992) σχετικά με τα δικαιώματα των μειονοτήτων.

5.4. Η Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΣΑΣΕ)

Από την πρώτη συνεδρίασή της στο Ελσίνκι το 1975, η ΣΑΣΕ έλαβε υπόψη το θέμα της στρατιωτικής ασφάλειας, της πολιτικής συνεργασίας ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η πρώτη συνεδρίαση της Συνδιάσκεψης με θέμα την ανθρώπινη διάσταση της ΣΑΣΕ έγινε στο Παρίσι τον

¹⁵¹ Βλ. σχετ. Jean Pierre Liegeois, ο.π., σελ. 287-288.

Ιούνιο του 1989. Η δεύτερη Συνεδρίαση έγινε στην Κοπεγχάγη τον Ιούνιο του 1990.

Με τη λήξη της συνεδρίασης αυτής, υιοθετήθηκε ένα σημαντικό κείμενο, στο οποίο, ολόκληρο το 4^ο κεφάλαιο, είναι αφιερωμένο στο θέμα των εθνικών μειονοτήτων. Το 40^ο άρθρο αφορά ουσιαστικά στο προβλήματα του ρατσισμού.

Εδώ είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι Τσιγγάνοι αναφέρονται ρητά ανάμεσα στο σύνολο των μειονοτήτων: *«Τα συμμετέχοντα κράτη καταδικάζουν σαφώς και απερίφραστα τον ολοκληρωτισμό, το φυλετικό και εθνικό μίσος, τον αντισημιτισμό...αναγνωρίζουν επίσης τα ιδιαίτερα προβλήματα των Τσιγγάνων. Δηλώνουν ότι είναι απόλυτα αποφασισμένοι να εντατικοποιήσουν τις προσπάθειές τους για να καταπολεμήσουν αυτά τα φαινόμενα κάτω από όλες τους τις μορφές».*

Μετά από τη συνεδρίαση της Κοπεγχάγης, από την 1^η έως τη 19^η Ιουλίου 1991, έγινε στη Γενεύη μια συνεδρίαση ειδικών της ΣΑΣΕ για τις εθνικές μειονότητες, στην οποία συμμετείχε ανάμεσα στις μη κυβερνητικές οργανώσεις, μια αντιπροσωπεία της *Διεθνούς Ένωση Ρομανί*. Στην τελική έκθεση αυτής της συνεδρίασης (6^ο κεφάλαιο), τα συμμετέχοντα κράτη εξέφρασαν την ανησυχία τους για την αύξηση των πράξεων βίας εξαιτίας φυλετικών, εθνικών ή θρησκευτικών λόγων και *«μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, επαναλαμβάνουν ότι αναγνωρίζουν τα ιδιαίτερα προβλήματα των Ρομ (Τσιγγάνων). Δηλώνουν ότι είναι έτοιμα να πάρουν τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό να πετύχουν την πλήρη ισότητα ευκαιριών ανάμεσα στα άτομα που ανήκουν στις ρομανικές κοινότητες, οι οποίες διαμένουν κανονικά στα κράτη τους, και στον υπόλοιπο πληθυσμό των κρατών τους. Ενθαρρύνουν επίσης την έρευνα και τη μελέτη σχετικά με τους Ρομ και τα ιδιαίτερα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπίσουν».*

Κατά τη συνεδρίαση της Συνδιάσκεψης με θέμα την ανθρώπινη διάσταση της ΣΑΣΕ, η οποία έγινε στη Μόσχα από τις 10 Σεπτεμβρίου ως τις 4 Οκτωβρίου 1991, οι εκπρόσωποι των κρατών που συμμετείχαν επέστησαν εκ νέου την προσοχή στην κατάσταση των Τσιγγάνων. Το ίδιο συνέβη και στη συνεδρίαση

της ΣΑΣΕ η οποία έλαβε χώρα από το Μάρτιο ως τον Ιούνιο του 1992 στο Ελσίνκι.

Το Μάιο του 1993, πραγματοποιείται τη Βαρσοβία σεμινάριο, υπό την αιγίδα της ΣΑΣΕ, με θέμα τις μειονότητες, όπου, μέσα από τις εργασίες μιας υποομάδας με θέμα τις «διασκορπισμένες μειονότητες» επανήλθαν δυναμικά στο προσκήνιο, τα θέματα που αφορούν τους Τσιγγάνους

5.5. Κοινωφελείς-μη κερδοσκοπικές οργανώσεις

Πέρα από τα μέτρα που λαμβάνονται και τα έργα που υλοποιούνται από τους Κοινοτικούς και κρατικούς φορείς, υπάρχουν και αρκετές οργανώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που εργάζονται για την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος των Τσιγγάνων ανά τον κόσμο και την κοινωνική τους ένταξη.

Μερικές από αυτές τις οργανώσεις είναι:

1. Το **“Pavee Point”** (Ιρλανδία), που είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός, αφιερωμένος στα ανθρώπινα δικαιώματα των Travellers¹⁵², ο οποίος αποτελείται από τους ίδιους και μέλη του τοπικού πληθυσμού, που δουλεύουν αρμονικά και συνεταιριστικά, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες των πρώτων, που είναι μία μειονεκτική ομάδα που αντιμετωπίζει καθημερινά τον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση.

Ο ρόλος του Pavee Point είναι:

- Η αναγνώριση, η έρευνα, η ανάλυση και η δημιουργία ανταποκρίσεων σχετικά με τις φιλοδοξίες των Travellers, ως μία μειονοτικά περιθωριοποιημένη ομάδα.
- Η υποστήριξη στην αποτελεσματική συμμετοχή και πρωτοβουλία των Travellers, μέσα από την ενθάρρυνση, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την ένταξη σε ένα ευρύ φάσμα οικονομικό-κοινωνικών δραστηριοτήτων.

¹⁵² Με τον όρο «Travellers» απαντώνται σε πολλές χώρες της Ευρώπης οι νομάδες Τσιγγάνοι.

- Η ανάπτυξη και παγίωση καινοτόμων πρωτοβουλιών και πιλοτικών προγραμμάτων.
- Η δημιουργία βάσεως δράσεων και σκέψεων που καταπολεμούν τον κοινωνικό αποκλεισμό των Τσιγγάνων και άλλων μειονεκτικών ομάδων.
- Ο σχεδιασμός και η παροχή ενδο-υπηρεσιακής εκπαίδευσης για την ανάπτυξη ικανοτήτων σε ομάδες της κοινότητας, εθελοντικούς οργανισμούς κ.α...
- Η υποβολή προτάσεων και πολιτικών σε σχέση με συγκεκριμένους τομείς που αφορούν τους Τσιγγάνους.

Όλοι αυτοί οι στόχοι στηρίζονται στις ακόλουθες αξίες-κλειδιά:

- ⇒ Ισότητα ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- ⇒ Κοινωνική αλληλεγγύη
- ⇒ Σεβασμός της διαφοροποιημένης κουλτούρας
- ⇒ Κοινοτική συμμετοχή και ανάπτυξη
- ⇒ Πολυδιάσταση των προβλημάτων και συνεπώς και των προσεγγίσεών τους
- ⇒ Συνεργασία με Τσιγγάνους και λοιπούς φορείς¹⁵³.

2. Το **“Instituto Das Comunicades Educativas” (ICE)**, που εδρεύει στο Setubal της Πορτογαλίας και είναι ένα μη κερδοσκοπικό σωματείο εθνικής εμβέλειας, που ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1992 και έχει σαν στόχο την οργάνωση, τη διοίκηση, τη στήριξη και την ανάπτυξη διαφόρων προγραμμάτων στην Πορτογαλία με εκπαιδευτικό, πολιτισμικό, κοινωνικό και οικονομικό χαρακτήρα.

Οι δραστηριότητες του ICE αποτελούνται από πρωτοβουλίες, προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης και παροχή υπηρεσιών¹⁵⁴.

¹⁵³ Για περισσότερες πληροφορίες, μπορεί κανείς να ανατρέξει στην έκδοση της Οργάνωσης «ΣΩΣΤΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ», «*Asoun man, Άκουσέ με. Προωθώντας την κοινωνική ένταξη των Roma/Travellers*», Αθήνα 2000, σελ. 32-33.

¹⁵⁴ Βλ. σχετ., ό.π. σελ. 34-36.

Στα πλαίσια του προγράμματος “*NOMAD*”, το ICE στόχευε στην στήριξη των Τσιγγάνων και άλλων μειονεκτούντων ομάδων, σε θέματα αναλφαβητισμού και ευαισθητοποίησης μέσα από ένα δίκτυο συνεργασιών το οποίο βασίζεται στην ανταλλαγή εμπειριών και αποφάσεων.

3. Η “**Union Nationale Des Institutions Sociales D’ Action Pour Les Tsiganes**” (UNISAT), που εδρεύει στη Γαλλία και διενεργεί μελέτες σχετικά με τους Τσιγγάνους στην αποστολή του ως Εθνικό Παρατηρητήριο – Κέντρο Ενημέρωσης και Πληροφόρησης¹⁵⁵.

Η UNISAT είναι ομοσπονδία, όπου συνενώνονται 70 Σωματεία και Υπηρεσίες και συνεργάζεται με κοινωνικές οργανώσεις για τη εφαρμογή αποτελεσματικής κοινωνικής πολιτικής, με σεβασμό των διαπολιτισμικών κεκτημένων. Τέλος, συνεργάζεται για την ανάπτυξη ενός κέντρου πληροφόρησης (*Documentation and Mediatheque Centre*) και συμμετέχει στην σύνταξη και διάχυση του περιοδικού *Magazine Etudes Tsiganes*.

4. Η Οργάνωση «**Σώστε τα παιδιά**», που είναι ένα ανεξάρτητο, μη κυβερνητικό και μη κερδοσκοπικό Σωματείο, που ως κύριο σκοπό έχει της βελτίωση της ζωής των παιδιών που μεγαλώνουν σε αντίξοες συνθήκες και την προώθηση των δικαιωμάτων των παιδιών.

Είναι μέλος της διεθνούς Ένωσης *Save the Children (International Save the Children Alliance)*, η οποία αποτελεί μία παγκόσμια και διεθνή γνωστή κίνηση για καλύτερες συνθήκες για τα παιδιά.

Ξεκίνησε στην Ελλάδα το 1947 ως Πρόγραμμα της Αμερικάνικης Οργάνωσης *Save the Children Federation* και από το 1974, λειτουργεί ως ανεξάρτητο ελληνικό Σωματείο

Ένα από τα προγράμματα που έχει αναλάβει η Οργάνωση, αναφέρεται στους Τσιγγάνους. Συγκεκριμένα, από το 1980 και 1985, υλοποιούνται

¹⁵⁵ Βλ. σχετ., ό. π., σελ. 37-38.

προγράμματα κοινοτικής ανάπτυξης στα Άνω Λιόσια και στα Μέγαρα αντίστοιχα και αναπτύσσονται οι ακόλουθες δραστηριότητες:

- Παιδαγωγικές διαδικασίες και προετοιμασία των τσιγγανόπαιδων, προκειμένου η ένταξη τους στο σχολικό χώρο να είναι όσο το δυνατόν ομαλότερη.
- Συμβουλευτική, στα πλαίσια της οποίας, το προσωπικό του «Σώστε τα παιδιά» ενημερώνει και υποστηρίζει τις τσιγγάνικες οικογένειες.
- Ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης κατά των προκαταλήψεων.

Εντός των καταυλισμών, η Οργάνωση έχει ιδρύσει Κοινωνικά Κέντρα, τα οποία δέχονται καθημερινά περί τα 60 παιδιά και φιλοξενούν παιδαγωγικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

Παράλληλα, το «Σώστε τα Παιδιά», από το 1996, λειτουργεί προγράμματα προώθησης της βασικής εκπαίδευσης των τσιγγανόπαιδων, στο πλαίσιο των οποίων (προγραμμάτων) δημιουργήθηκε και διαπολιτισμικό υλικό, το οποίο λειτουργεί με επιτυχία¹⁵⁶.

Επιπρόσθετα, πραγματοποιήθηκε και πρόγραμμα εμβολιασμού το οποίο κάλυψε έναν αριθμό 110 παιδιών και στις δύο περιοχές.

Τέλος, η Οργάνωση συνεργάζεται και με τη Γ.Γ.Ν.Γ..

5. Το Δίκτυο DROM για τα Κοινωνικά Δικαιώματα των Τσιγγάνων ιδρύθηκε το 1995. Πρόκειται για μη κυβερνητική οργάνωση που λειτουργεί σε αποκλειστικά εθελοντική βάση, για την παρακολούθηση, υπεράσπιση και προώθηση των δικαιωμάτων των Τσιγγάνων. Με άξονα τα παραπάνω, το DROM εστιάζει κυρίως το ενδιαφέρον και τη λειτουργία του σε τρεις κατευθύνσεις:

I. ακτιβιστική δράση στους καταυλισμούς με εκπαιδευτικά και άλλα προγράμματα

¹⁵⁶ Το πρόγραμμα βασικής εκπαίδευσης, παρακολούθησαν 73 παιδιά 11-15 ετών για το έτος 1997. Το δε πρόγραμμα Φροντιστηριακής Ενίσχυσης, εφαρμόστηκε μόνο στην περιοχή των Άνω Λιοσίων και συμμετείχαν 40 παιδιά (2 ομάδες των 20 ατόμων).

- II.** παρακολούθηση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Τσιγγάνων και
- III.** αναπτυξιακές προτάσεις.

6. Η **Ελληνική Αντιπροσωπεία των Γιατρών του Κόσμου**, που ιδρύθηκε το 1990 και είναι μια μη κυβερνητική οργάνωση, που ως σκοπό έχει την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας σε πληθυσμούς που πλήττονται από μαζικές καταστροφές ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας ή οποιασδήποτε άλλης διάκρισης. Έχουν στείλει αποστολές στον Καύκασο, τα Βαλκάνια, τη Λατινική Αμερική και, φυσικά, την Ελλάδα με προγράμματα πρωτοβάθμιας περίθαλψης (εμβολιασμούς, επιδημιολογικές μελέτες για ηπατίτιδες) των σκηνιτών Τσιγγάνων, των μεταναστών (πολυιατρείο Αθηνών) και των Κούρδων προσφύγων. Το 1999 δημοσίευσαν τα πορίσματα συγκριτικής διεθνούς έρευνας που διεξήγαγαν σε διάφορες χώρες της Ευρώπης για τους σκηνίτες Τσιγγάνους, (Πρόγραμμα ROMEUROPE), με καταγραφή και συγκριτική παρουσίαση δεδομένων για τις συνθήκες διαβίωσης και την υγειονομική περίθαλψη των σκηνιτών Τσιγγάνων σε Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία και Πορτογαλία.

7. Η **Ελληνική Ομάδα για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων (ΕΟΔΜ)**, δημιουργήθηκε το 1992 ως ελληνικό τμήμα της Διεθνούς Ομάδας για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων (*Minority Rights Group International*). Ασχολείται με τη μελέτη των μειονοτήτων σε Ελλάδα και Βαλκάνια και παράλληλα έχει συντάξει λεπτομερείς εκθέσεις για εθνικές, εθνογλωσσικές, θρησκευτικές και μεταναστευτικές κοινότητες στην Ελλάδα καθώς και τις ελληνικές μειονότητες σε Αλβανία και Τουρκία. Το 1998, η ΕΟΔΜ υπήρξε μια από τις οργανώσεις που ίδρυσαν το «Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφοριών για τις Μειονότητες στην Ευρώπη - Νοτιοανατολική Ευρώπη» [*Center of Documentation and Information on Minorities in Europe -*

Southeast Europe (CEDIME - SE)], με μια ιστοσελίδα που καλύπτει θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και αναλυτικές και συγκριτικές παρουσιάσεις όλων των μειονοτήτων στην περιοχή.

8. Το **Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ)** που, από το 1993, αποτελεί το ελληνικό μέλος της *Διεθνούς Ομοσπονδίας Ελσίνκι* (International Helsinki Federation) και από το 1998 του *Διεθνούς Δικτύου ανταλλαγής Πληροφοριών για Ζητήματα Ελευθερίας της Έκφρασης* (International Freedom of Expression Exchange). Το ΕΠΣΕ παρακολουθεί, καταγράφει, δημοσιοποιεί και προωθεί ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα και μερικές φορές, στα Βαλκάνια. Έχει συμμετάσχει και συχνά συντονίζει την παρακολούθηση ελληνικών και βαλκανικών ΜΜΕ με σκοπό την ανίχνευση και καταγραφή στερεοτύπων και ρητορικής του μίσους. Είναι συνεκδότης των βιβλίων «Ρητορική του Μίσους στα Βαλκάνια» (ΕΤΕΠΕ 1998) και «Ελλάδα κατά Μακεδονικής Μειονότητας : Η Δίκη του Ουρανίου Τόξου» (ΕΤΕΠΕ 1998). Από το 1997, σε συνεργασία με το *Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά* (European Roma Rights Center), η οργάνωση λειτουργεί Γραφείο Τσιγγάνων για την Ελλάδα.
9. Το **Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC)** είναι μια διεθνής οργάνωση, με καθεστώς νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, η οποία παρακολουθεί τα ανθρώπινα δικαιώματα των Τσιγγάνων και εξασφαλίζει νομική υπεράσπιση σε περιπτώσεις παραβίασής τους. Το ERRC αποτελεί συνεργαζόμενο μέλος της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

5.6. Τοπική Αυτοδιοίκηση και Ευρωπαϊκή Ένωση: Κοινή Δράση

Δυστυχώς, η Τοπική Αυτοδιοίκηση στη χώρα μας άργησε αρκετά να συνειδητοποιήσει την οξύτητα του προβλήματος των Τσιγγάνων. Αυτό είναι εμφανές από τα λόγια των Τσιγγάνων αφενός και αφετέρου από τα έργα των Δήμων για την εξομάλυνση της προβληματικής εγκατάστασης των Τσιγγάνων στα διοικητικά τους όρια. Κρατική παρουσία υπήρχε –σπάνια- τις περιόδους των Χριστουγέννων και του Πάσχα, προκειμένου να δοθούν στα παιδιά κάποια δώρα και να καταλάβουν κι αυτά «θείες ημέρες», Παράλληλα, οποιαδήποτε παρέμβαση μετεγκατάστασης γινόταν, ουσιαστικά δεν έλυνε τα προβλήματα, αφού οι χώροι στους οποίους οι Τσιγγάνοι θα έπρεπε να μεταβούν, σχεδόν πάντα, ήταν άκρως ακατάλληλοι για διαμονή.

Ουδέποτε λοιπόν, η Πολιτεία δεν «έσκυψε» σοβαρά πάνω στο πρόβλημα των Τσιγγάνων, με αιτιολογικά διάφορα, όπως το υψηλό κόστος. Αιτιολογικά, τα οποία δεν θα έπρεπε ούτε καν να περνούν από το μυαλό του ανθρώπου, όταν πρόκειται μία κίνηση τέτοια να ανακουφίσει δεκάδες ανθρώπινες ψυχές.

Έτσι λοιπόν, μέσω της Ε.Ε. και των Κ.Π.Σ., άρχισε να διαφαίνεται στον ορίζοντα ένα μέλλον περισσότερο ευοίωνο για τους Τσιγγάνους, αλλά και άλλες, κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες.

Στο πλαίσιο του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης της χώρας (1994-1999), είχε εγκριθεί το Ε.Π. «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας»¹⁵⁷. Το Επιχειρησιακό αυτό Πρόγραμμα, απευθύνεται αποκλειστικά στις

¹⁵⁷ Υπάρχει και η Κοινοτική Πρωτοβουλία «ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ» – Άξονες HORIZON και INTEGRA.

Το «ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ – HORIZON», αποτελούσε συνέχεια της προηγούμενης πρωτοβουλίας HORIZON. Ο νέος άξονας στόχευε στην ενίσχυση των ατόμων που ανήκουν σε μειονεκτούντες και κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες και στη βελτίωση της δυνατότητας πρόσβασής τους στην αγορά εργασίας και στην προώθηση σταθερών προοπτικών απασχόλησής τους.

Το INTEGRA, είχε ως στόχο την προώθηση μέτρων για τη βελτίωση της πρόσβασής τους στην αγορά εργασίας και στη δυνατότητα απασχόλησης όσων θεωρούν τους εαυτούς τους ως αποκλεισμένου. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε σε δράσεις, οι οποίες εστιάζονταν στις ιδιαίτερες ανάγκες των ευάλωτων ομάδων, οι οποίες αντιμετώπιζαν περισσότερες διακρίσεις

ομάδες εκείνες του πληθυσμού, που για αντικειμενικούς ή υποκειμενικούς λόγους, είναι ήδη αποκλεισμένες ή απειλούνται σοβαρά με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας.

Στο Υποπρόγραμμα 3, πέρα από τους φυλακισμένους, αποφυλακισθέντες, εξαρτώμενα άτομα, αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών, συμπεριλαμβάνονται και άτομα με γλωσσικές, θρησκευτικές, πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (συνολικά 4.394 άτομα), όπως Τσιγγάνοι, Πομάκοι κτλ.

Η οριζόντια και συμπληρωματική στήριξη των ομάδων στόχου, για να καταστεί αποδοτικότερη η υλοποίηση των ολοκληρωμένων προγραμμάτων και να συμβάλλει στη δημιουργία υπεραξίας, συντελείται:

1. Με την υλοποίηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης και Συνεχιζόμενης Κατάρτισης Εκπαιδευτών και Επιστημονικού Προσωπικού.
2. Με την υλοποίηση Καινοτομικών Ενεργειών.
3. Με τη βελτίωση, ενίσχυση, ανάπτυξη υπαρχουσών δομών για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των αποκλεισμένων προσώπων.
4. Με ενέργειες δημοσιότητας, ευαισθητοποίησης και πρόληψης.

Έτσι, το Μέτρο 4 διέθετε 6.689.737.000 δρχ, εκ των οποίων τα 594. 920.000 δρχ, διατέθηκαν για τους Τσιγγάνους.

Στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, πραγματοποιήθηκαν:

- Στο νομό Ημαθίας 2 προγράμματα που απασχολούσαν 20 άτομα.
- Στο νομό Θεσσαλονίκης 5 προγράμματα που απασχολούσαν 75 άτομα.
- Στο νομό Κιλκίς 2 προγράμματα που απασχολούσαν 20 άτομα.

στην αγορά εργασίας, ως συνέπεια της επιδείνωσης των κοινωνικών εντάσεων και του ρατσισμού. Σημειωτέον, ότι μόλις το 4% των στόχων του INTEGRA, απευθύνεται στους Τσιγγάνους.

Στα πλαίσια του Α΄ Κ.Π.Σ., το Κ.Ε.Κ. της Ν.Ε.Λ.Ε., είχε υλοποιήσει προγράμματα αναλφαριθμητισμού, προκατάρτισης, κοινωνικής υποστήριξης, απόκτησης κοινωνικών δεξιοτήτων και πληροφόρησης για τους Τσιγγάνους.

Στα πλαίσια του Β΄ Κ.Π.Σ., συμμετείχε στο Ε.Π. «Καταπολέμηση αποκλεισμού από την αγορά εργασίας», που χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Ταμείο σε ποσοστό 75% και από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων σε ποσοστό 25%.

Στο Βόλο, πραγματοποιήθηκε πρόγραμμα κατασκευής ψευδοκοσμημάτων, που αφορούσε 15 Τσιγγάνους της περιοχής. Το πρόγραμμα σημείωσε μεγάλη επιτυχία, η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι το ψευδοκόσμημα αποτελεί παραδοσιακή ασχολία αρκετών μελών της κοινωνικής ομάδας των Τσιγγάνων.

Το 1997, η Ν.Ε.Λ.Ε., εκτόνησε πρόγραμμα κοινωνικού αποκλεισμού για τους Τσιγγάνους της ευρύτερης περιοχής του νομού Μαγνησίας, με αντικείμενο την κηπουρική, ενώ ανάλογο πρόγραμμα τιτλοφορούμενο ως «Εκσυγχρονισμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων», πραγματοποίησε και η Ν.Ε.Λ.Ε. Μεσσηνίας το ίδιο έτος.

Στα πλαίσια του Β΄ Κ.Π.Σ., το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων πραγματοποίησε πρόγραμμα εκπαίδευσης τσιγγανόπαιδων, κατά το οποίο:

- ✓ Μελετήθηκε ο τρόπος εκπαίδευσης των τσιγγανόπαιδων.
- ✓ Επιμορφώθηκαν 2.000 εκπαιδευτικοί και
- ✓ Συστάθηκαν 38 επιμορφωτικά εργαστήρια σε περιοχές ενεργοποίησης του προγράμματος (Κομοτηνή, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Κέρκυρα, Πάτρα, Κόρινθος, Καρδίτσα, Αγία Βαρβάρα Αττικής, δράμα, Σέρρες, Ημαθία, Λάρισα, Λιβαδειά, Αιτωλοακαρνανία, Εύβοια, Ρόδος, Χανιά).

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ Β΄ ΜΕΡΟΥΣ

Τρόπος άντλησης πληροφοριών και στοιχείων, ήταν η επιτόπια έρευνα και συμμετοχή, ενώ κύριο μέσο συλλογής πληροφοριών ήταν η συμπλήρωση δομημένου ερωτηματολογίου και οι προσωπικές συνεντεύξεις με τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας της Ερέτριας.

Στην προσπάθεια της ποιοτικής ανάλυσης, πρέπει να αναφερθεί η καλοπροαίρετη αμφισβήτηση της πιστότητας των απαντήσεων που εδόθησαν, καθώς η πλασματική απάντηση είναι πιθανή αντίδραση φόβου απέναντι στην ελληνική δικαιοσύνη και σε ενδεχόμενη ποινική δίωξη, για παρανομίες, που αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της καθημερινότητάς τους.

1. Ο Δήμος Ερέτριας – Αναγνώριση της περιοχής

1.1. Ιστορικά στοιχεία

Πρώτη φορά η Ερέτρια αναφέρεται από τον Όμηρο ως «Ειρέτρια», εξαιτίας της συμμετοχής της στον Τρωϊκό Πόλεμο (1200 π.Χ.).

Ιδρυτές της θεωρούνται οι Αβάντες¹, αλλά κι οι Ίωνες². Κατά τη διάρκεια του 8^{ου} αιώνα, ο ανταγωνισμός της με τη Χαλκίδα, την οδήγησε στον καταστροφικό Ληλάντιο Πόλεμο. Στις αρχές του 7^{ου} αιώνα η πόλη ακμάζει. Τον 5^ο π.Χ. αιώνα, η πόλη κυριεύεται από τους Πέρσες και ξαναχτίζεται με τη βοήθεια των Αθηναίων, ενώ τον 4^ο αιώνα παρουσιάζει έντονη πολιτική και οικοδομική δραστηριότητα

Μέχρι το 198 π.Χ. βρίσκεται υπό την επιρροή των Μακεδόνων, οπότε και καταλαμβάνεται από τους Ρωμαίους, οι οποίοι την κατέστρεψαν και την έχτισαν ξανά.

Για τη βυζαντινή περίοδο και το Μεσαίωνα, δεν υπάρχουν πληροφορίες για την περιοχή.

Μετά την καταστροφή των Ψαρών το 1824, η Κυβέρνηση του νεοσυσταθέντος Κράτους, αποφάσισε την εγκατάσταση των Ψαριανών στην περιοχή της Ερέτριας, με την νέα ονομασία «Νέα Ψαρά». Το σχέδιο της πόλης σχεδιάστηκε από τους Κλεάνθη – Schaubert και αποτελεί τη βάση του σημερινού σχεδίου της πόλης.

Μέχρι το 1960, η Ερέτρια, ήταν οικισμός με μικρή ανάπτυξη και αγροτική οικονομία, ενώ από το 1965 άρχισε να εξελίσσεται σε τουριστική περιοχή³.

¹ Οι Αβάντες ήταν Ιωνικό Φύλο.

² Οι Ίωνες εμφανίζονται ως έποικοι από την Αττική τον 8^ο π.Χ. αιώνα.

³ Πληροφορίες αναφορικά με τα διάφορα αρχαιολογικά μνημεία της Ερέτριας, μπορεί κανείς να βρει στην ιστοσελίδα: www.eretria.gr.

1.2. Χωροταξική προσέγγιση – Πληθυσμιακά στοιχεία

Η πόλη της Ερέτριας είναι το κέντρο του ομώνυμου Δήμου και υπάγεται διοικητικά στην Επαρχία Χαλκίδος του Νομού Ευβοίας.

Βρίσκεται απέναντι από την Αττική και από την πόλη της Χαλκίδας απέχει 20 χλμ. και διασχίζεται από την παλιά εθνική οδό Χαλκίδας – Λέπουρων – Κύμης.

Ο Δήμος Ερέτριας, συνορεύει δυτικά με το Δήμο Ληλαντίων, βόρεια με τον Δήμο Διρφύων, ανατολικά με το Δήμο Ληλαντίων και νότια βρέχεται από τον Ευβοϊκό Κόλπο.

Η συνολική έκταση του Δήμου είναι 60.400 στρέμματα ενώ, η έκταση του υφιστάμενου σχεδίου της Ερέτριας είναι 1.600 στρέμματα.

Η Ερέτρια, ως Δήμος χαρακτηρίστηκε το 1986, ενώ συνεχίζει να αποτελεί Δήμο μέχρι και σήμερα, με το Ν. 2539/97 «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Αυτοδιοίκησης» (Πρόγραμμα «Ι. Καποδίστριας»).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής της Ε.Σ.Υ.Ε του 1991⁴, ο πληθυσμός της Ερέτριας, κατά οικισμό, έχει ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΡΕΤΡΙΑΣ (ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991)

ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
Ερέτρια	3.022
Αγία Τριάδα	-
Γέροντας	12
Μαγούλα	890
Μαλακόντα	1.063
ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	4.987

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε

⁴ Όπως δημοσιεύθηκαν στο ΦΕΚ 882/ τ. Β' / 6-12-1993.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1. Εργαλεία της συνέντευξης

Οι ερωτήσεις που τέθηκαν, κινήθηκαν στους ακόλουθους άξονες:

1. Αξιολόγηση περιοχής εγκατάστασης
2. Γενικά/Δημογραφικά στοιχεία
3. Αστική και δημοτική κατάσταση
4. Απασχόληση
5. Εκπαίδευση
6. Υγεία.

Δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην διατύπωση των ερωτήσεων, ώστε να αποφευχθούν τυχόν λάθη ή ακόμα και παρανοήσεις από την πλευρά των Τσιγγάνων, που ενδεχομένως να δημιουργούσαν κάποια δυσарέσκεια.

Ουσιαστικά το ερωτηματολόγιο, ήταν παράλληλα και δελτίο κωδικοποίησης, ενώ κάποια επιπλέον στοιχεία ανά οικογένεια, καταχωρούνταν σε ειδικών φύλλο παρατηρήσεων.

Οι πληροφορίες λαμβάνονταν κατά κύριο λόγο, είτε δια στόματος του αρχηγού της οικογένειας είτε των συζύγων, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις, δινόταν απάντηση ξεχωριστά από το κάθε μέλος της οικογενείας.

2.2. Δείγμα

Ο αρχικός στόχος ήταν να συγκεντρωθούν πληροφορίες για όλες τις τσιγγάνικες οικογένειες που διαμένουν στην περιοχή της Ερέτριας. Αυτό όμως ήταν αδύνατο καθώς, κάποιες οικογένειες αρνήθηκαν να συμμετάσχουν είτε γιατί έχουν «αποτραβηχτεί» από την τσιγγάνικη κοινωνία και έχουν

ενσωματωθεί στην τοπική μη-τσιγγάνικη κοινωνία, είτε γιατί μας αντιμετώπισαν με επιφύλαξη και φόβο.

Έτσι, ενώ αρχικά δήλωσαν συμμετοχή 24 οικογένειες, κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, συμμετείχαν οι 21 από αυτές. Δηλαδή πήραν συνολικά μέρος 71 άτομα, από τους οποίους γυναίκες είναι 36 άτομα και άνδρες 35 άτομα.

2.3. Συνεντεύξεις

Για την άντληση των πληροφοριών, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της τυποποιημένης συνέντευξης ομάδας. Κάθε ομάδα αποτελείτο από τα μέλη της «οικογένειας» και όχι του «νοικοκυριού». Η διάκριση αυτή έγινε προκειμένου να προσδιοριστούν οι ανάγκες ανά οικογένεια. Ως ηλικιακό όριο, τέθηκε το 14^ο, καθώς αποτελούσε τη βάση των απαντήσεων, σε αρκετές ερωτήσεις και καθώς το 14^ο έτος θεωρείται έτος ενηλικίωσης από την τσιγγάνικη κοινωνία.

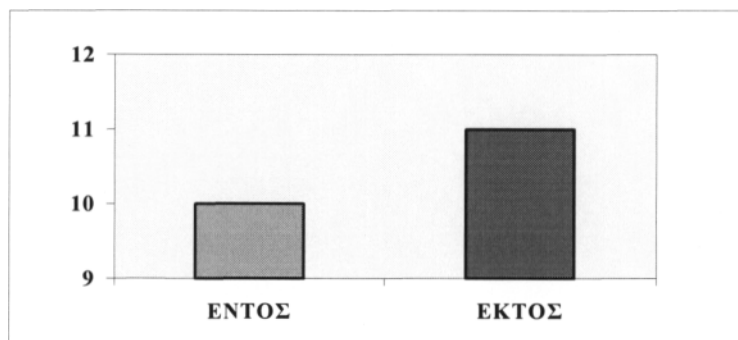
Οι συνεντεύξεις υλοποιήθηκαν στον εσωτερικό χώρο των κατοικιών, όπου διαμένει η κάθε οικογένεια.

Ο χρόνος της κάθε συνέντευξης, κυμάνθηκε από μία ώρα έως και μία ώρα και τριάντα λεπτά. Η χρονική περίοδος που υλοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις, ήταν από τα μέσα Οκτωβρίου του έτους 2001 έως και τα τέλη Δεκεμβρίου 2001. Ο λόγος της καθυστέρησης ήταν η μη τήρηση τακτικού προγράμματος, λόγω απουσίας κάποιων οικογενειών και οι άσχημες καιρικές συνθήκες του χειμώνα.

3. Στατιστικά αποτελέσματα μελέτης

3.1. Χαρακτηριστικά περιοχής εγκατάστασης

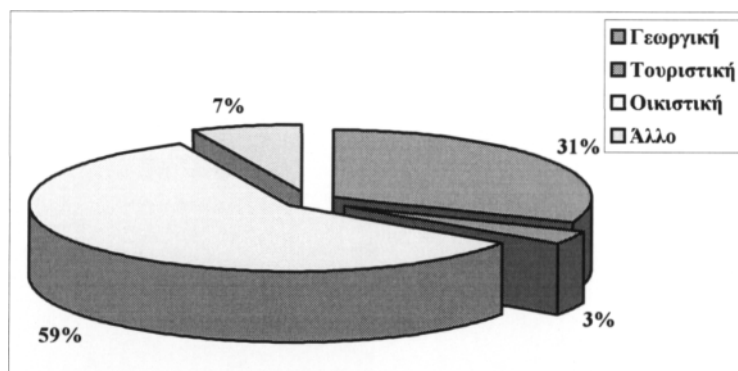
Τα οικήματα των Τσιγγάνων, βρίσκονται σε ποσοστό 47,62% εντός σχεδίου πόλεως, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό (52,38%) στεγάζεται σε οικήματα εκτός σχεδίου πόλεως, όπως φαίνεται και στο ακόλουθο σχεδιάγραμμα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Ποσοστό κατοικιών εντός και εκτός σχεδίου πόλεως

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

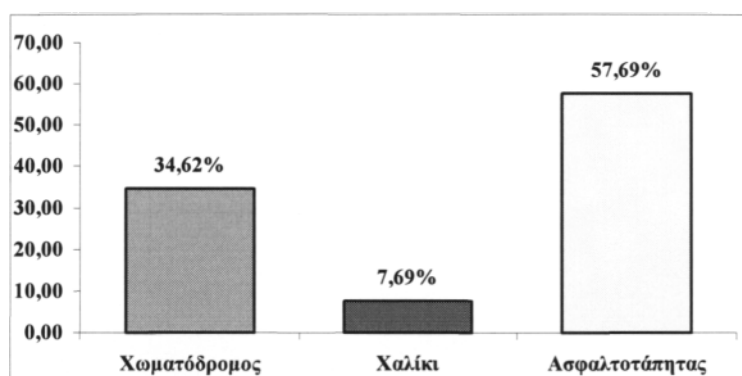
Λαμβάνοντας ως κριτήριο τη χρήση της γης, σε ζώνες οικιστικής ανάπτυξης βρίσκεται το 58,62% των τσιγγάνικων οικημάτων, σε γεωργική ζώνη το 31,03% σε τουριστική ζώνη το 3,45% και σε άλλη ζώνη (πχ. πλησίον αρχαιολογικών χώρων) το 2%.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Ποσοστό κατοικιών ανά ζώνη με κριτήριο τη χρήση της γης

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

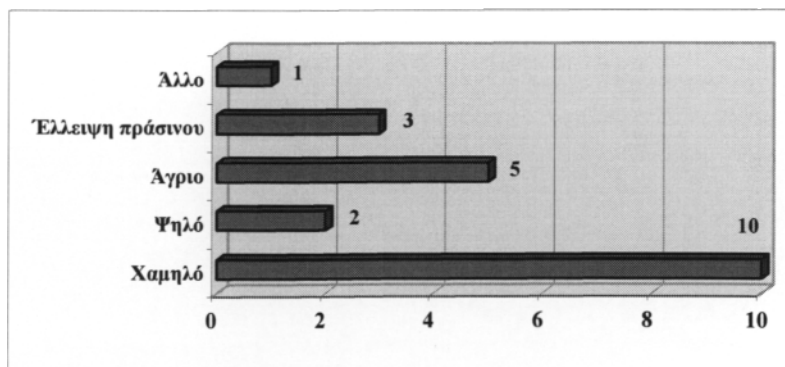
Η πλειοψηφία των οικημάτων (15 στον αριθμό), περιβάλλονται από δρόμους καλυμμένους με ασφαλτοτάπητα. Επίσης, εννέα (9) ακόμη οικήματα περιβάλλονται από χωματόδρομους, ενώ τα υπόλοιπα (2) από δρόμους όπου έχει γίνει στρώση ειδικού αμμοχάλικου. Στο ακόλουθο γράφημα φαίνεται η ποσόστωση των παραπάνω αριθμητικών δεδομένων.

ΓΡΑΦΗΜΑ 3: Τύπος οδοστρώματος

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

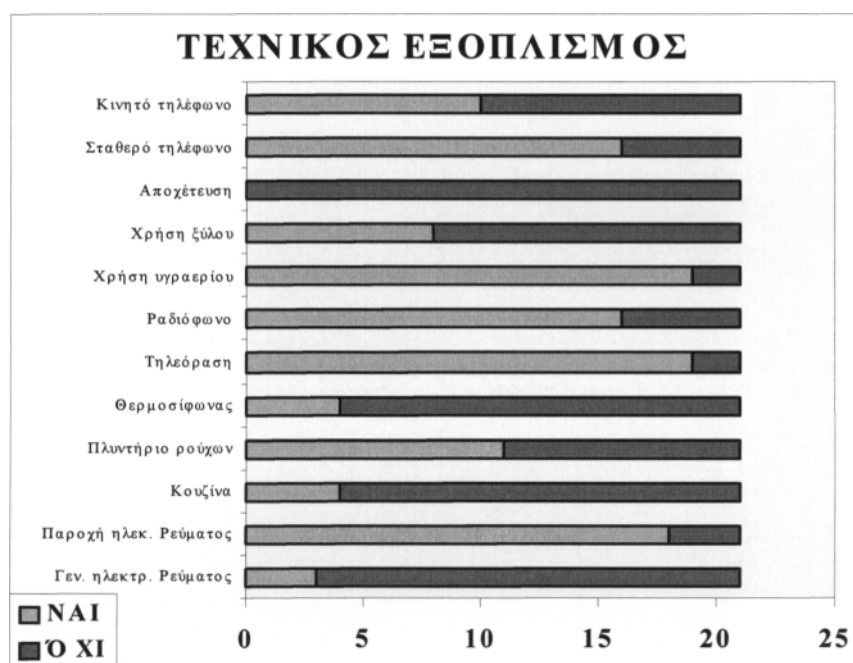
Ο άμεσα περιβάλλοντας χώρος των οικημάτων, καλύπτεται –κατά κύριο λόγο- σε ποσοστό 47,62% από χαμηλή χλωρίδα, ενώ το 23,81% των κατοικιών περιβάλλεται από άγρια χλωρίδα. Επιπρόσθετα, ποσοστό 9,52% των οικημάτων περιβάλλεται από ψηλό πράσινο, ενώ ποσοστό 14,29% παρουσιάζει έλλειψη πρασίνου στους περιβάλλοντες χώρους και μόλις το 4,76% δηλώνει ότι οι περιβάλλοντες χώροι καλύπτονται από κάποιο άλλο είδος βλάστησης.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4: Χλωρίδα περιβάλλοντος χώρου

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

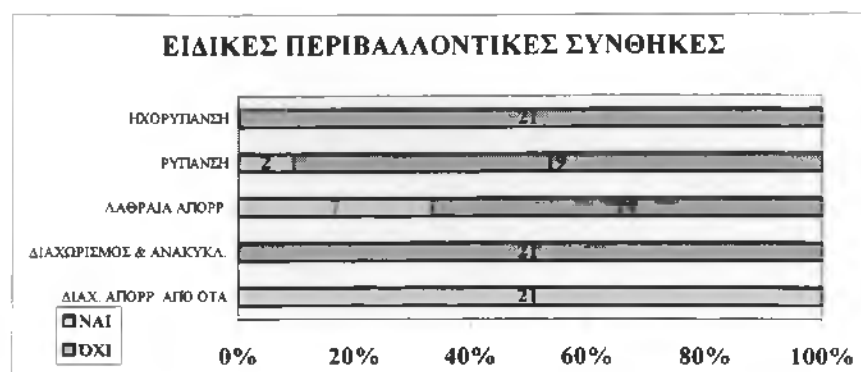
Τηλεφωνική σύνδεση, διαθέτουν δεκαεννέα (19) οικογένειες⁵, ενώ οι ανάγκες για ηλεκτροφωτισμό των περιβαλλόντων χώρων, καλύπτονται στο ακέραιο, από το δημοτικό δίκτυο ηλεκτροφωτισμού. Αποχετευτικό δίκτυο δεν υπάρχει καθόλου στο Δήμο Ερέτριας ενώ περισυλλογή των όμβριων υδάτων δεν πραγματοποιείται, καθώς δεν υπάρχουν συλλεκτήρες και αντίστοιχο δικτύου στις περιοχές εγκατάστασης των Τσιγγάνων.

ΓΡΑΦΗΜΑ 5: Τεχνική υποδομή
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Πρόβλημα ηχορύπανσης δεν αναφέρει καμία οικογένεια. Καμία από τις τσιγγάνικες οικογένειες δεν πραγματοποιεί διαχωρισμό απορριμμάτων και ανακύκλωση, ενώ η διαχείριση των απορριμμάτων πραγματοποιείται από το Δήμο και καλύπτει τις ανάγκες όλων των οικογενειών. Παρ' όλα αυτά, δύο (2) οικογένειες αναφέρουν προβλήματα ρύπανσης στον τόπο εγκατάστασής τους, ενώ επτά (7) οικογένειες αναφέρουν πρόβλημα, λόγω της λαθραίας απόρριψης απορριμμάτων στους περιβάλλοντες –των οικημάτων- χώρους.

⁵ Διάκριση ανάμεσα στη χρήση κινητής και σταθερής τηλεφωνίας, πραγματοποιείται στην ενότητα «Κατοικία».

ΓΡΑΦΗΜΑ 6: Ειδικές περιβαλλοντικές συνθήκες
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

3.2. Αστικοδημοτική κατάσταση

Η ηλικιακή κατανομή των ατόμων που συμμετείχαν στην συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, διαμορφώνεται ως εξής:

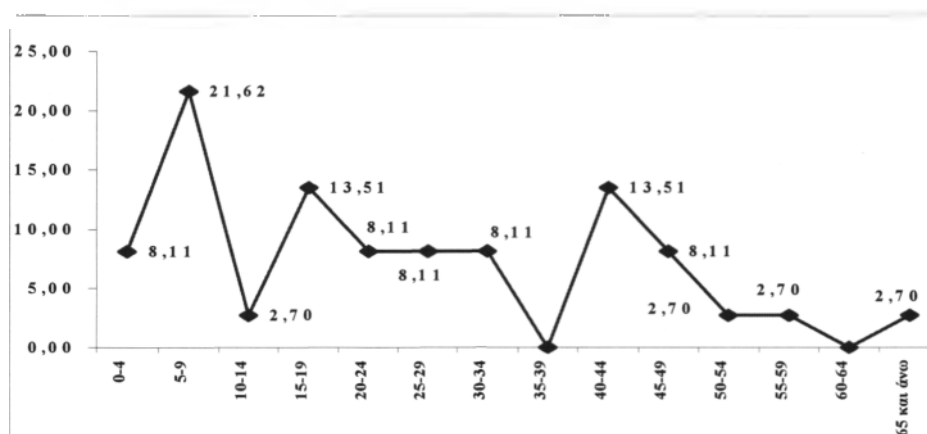
ΠΙΝΑΚΑΣ 2
ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

ΗΛΙΚΙΕΣ	ΑΝΤΡΕΣ	(%)	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	(%)
0-4	3	8,11	6	17,14
5-9	8	21,62	1	2,86
10-14	1	2,70	2	5,71
15-19	5	13,51	7	20,00
20-24	3	8,11	5	14,29
25-29	3	8,11	2	5,71
30-34	3	8,11	2	5,71
35-39	0	0,00	1	2,86
40-44	5	13,51	5	14,29
45-49	3	8,11	2	5,71
50-54	1	2,70	0	0,00
55-59	1	2,70	1	2,86
60-64	0	0,00	1	2,86
65 και άνω	1	2,70	0	0,00

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

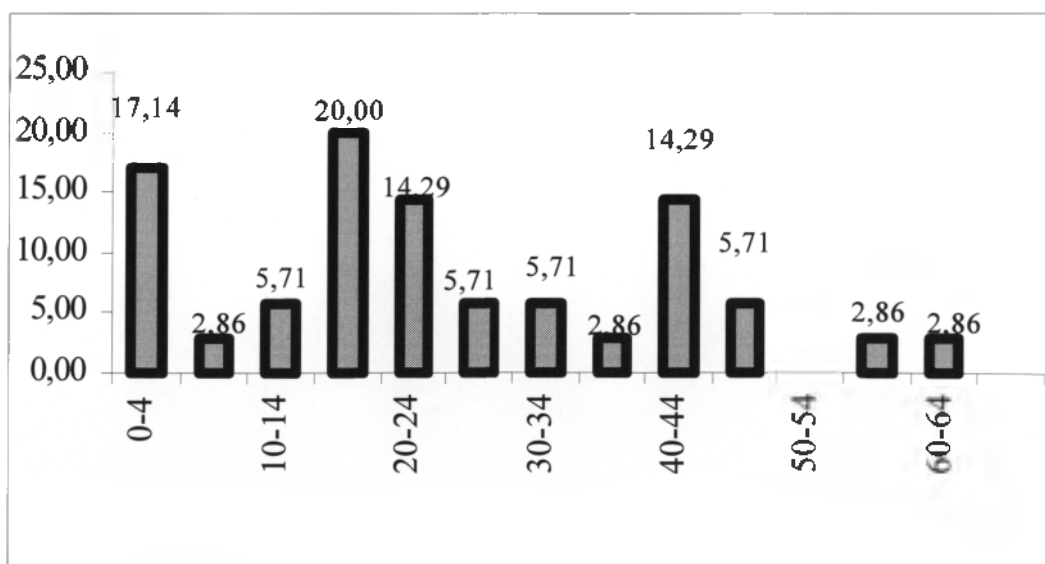
Από τον πίνακα, διαφαίνεται ότι στη μελέτη συνολικά συμμετείχαν 71 άτομα, εκ των οποίων 35 είναι άντρες και 36 γυναίκες, ενώ οι ηλικίες που παρουσιάζουν έλλειψη ατόμων, είναι για τους άντρες οι ηλικίες μεταξύ των 35-39 και 60-64 ετών, ενώ για τις γυναίκες, είναι οι ηλικίες των 50-54 ετών και 65 ετών και άνω.

Στα ακόλουθα σχεδιαγράμματα, παρουσιάζεται η ποσόστωση του αντρικού και γυναικείου πληθυσμού των Τσιγγάνων της Ερέτριας, στο σύνολο του φύλου.

ΓΡΑΦΗΜΑ 7: Ποσοστά αντρών ανά ηλικία

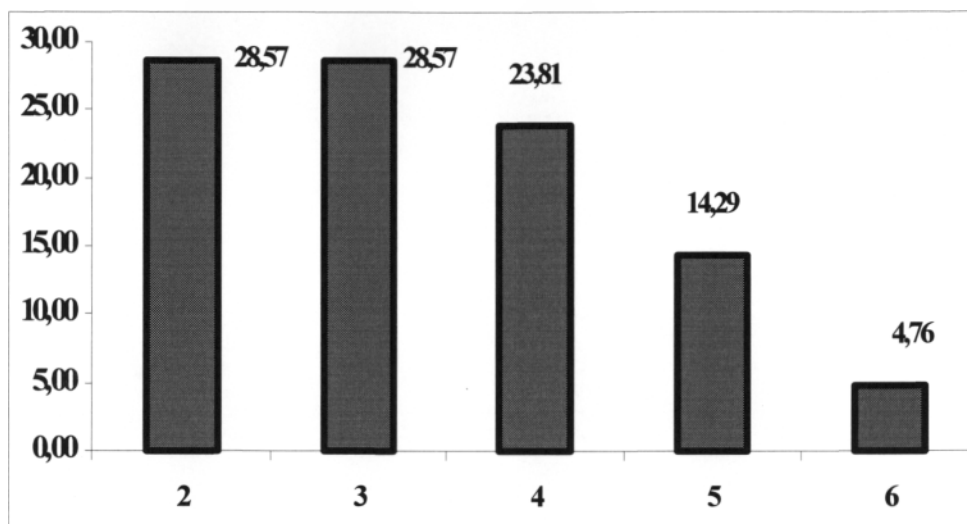
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

ΓΡΑΦΗΜΑ 8: Ποσοστό γυναικών ανά ηλικιακή τάξη

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

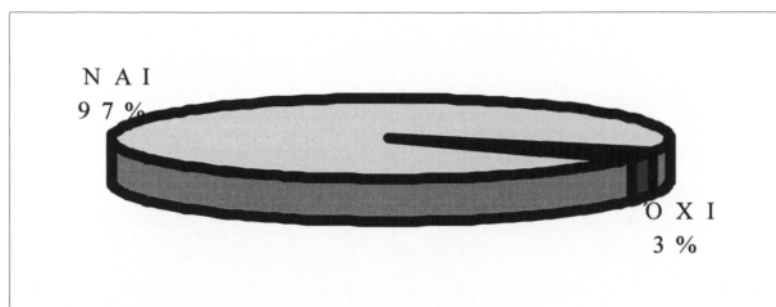
Από τις 21 οικογένειες που συμμετείχαν στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, οι 12 (6 και 6) εμφανίζονται να αποτελούνται από 2 και 3 μέλη αντίστοιχα, ενώ 5 οικογένειες αποτελούνται από 4 μέλη, 3 είναι πενταμελείς και 1 μόνο οικογένεια εμφανίζεται εξαμελής.

ΓΡΑΦΗΜΑ 9: Ποσοστά οικογενειών με βάση τα μέλη
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Όσον αφορά την αστικοδημοτική κατάσταση, οι Ερετριείς Τσιγγάνοι, είναι Έλληνες υπήκοοι και η συντριπτική πλειοψηφία τους είναι εγγεγραμμένοι στο Δημοτολόγιο του Δήμου Ερέτριας.

Από τα 71 άτομα, 67 φαίνονται κανονικά εγγεγραμμένα στο Δημοτολόγιο, 2 δεν είναι εγγεγραμμένα, ενώ 2 άτομα δεν γνώριζαν το Δήμο εγγραφής. Από τις 21 οικογένειες, οι 16 έχουν προβεί σε δημιουργία οικογενειακής μερίδας, μετά το γάμο, ενώ μόλις 5 δεν έχουν δημιουργήσει οικογενειακή μερίδα. Οι κύριες αιτιολογίες που δόθηκαν, ήταν είτε η επίδειξη αμέλειας από την πλευρά τους είτε η άγνοια για τις διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθηθούν.

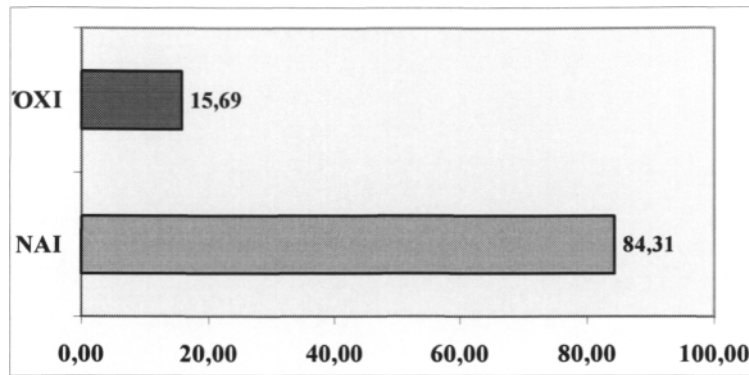
ΓΡΑΦΗΜΑ 10: Εγγραφή στα Δημοτολόγια
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Αξιοσημείωτα ευνοϊκός είναι ο αριθμός των Τσιγγάνων που είναι δηλωμένοι στα κατά τόπους Ληξιαρχεία (69 άτομα), ενώ τα άλλα δύο άτομα δεν έχουν δηλωθεί. Η αιτία της μη δηλώσεως της γέννησης, ήταν η ανυπαρξία γάμου.

Βαπτισμένοι φέρονται οι 64 Τσιγγάνοι, ενώ οι υπόλοιποι 7 (πρόκειται για παιδιά ηλικίας 2-4 ετών), δεν έχουν βαπτιστεί λόγω οικονομικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι οικογένειές τους.

Γάμο έχουν τελέσει 18 ζευγάρια, ενώ τα υπόλοιπα 3 δεν έχουν προβεί στην τέλεση του μυστηρίου, προβάλλοντας ως κύριο αιτιολογικό το νεαρό της ηλικίας τους, καθώς η Εκκλησία μέσω των εκπροσώπων της –ιερέων- δεν δέχεται να τους ευλογήσει. Άξιο μνείας είναι και το γεγονός ότι δεν έχει τελεστεί ούτε ένας πολιτικός γάμος, ενώ όσοι γάμοι είναι νόμιμοι, έχουν δηλωθεί στα κατά τόπους Ληξιαρχεία.

Ταυτότητα διαθέτουν 43 από τους 51 Τσιγγάνους που πληρούν το όριο ηλικίας (των 14 ετών). Το γεγονός ότι οι υπόλοιποι δεν έχουν προβεί στην έκδοση δελτίου ταυτότητας, οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αμέλεια τους. Ωστόσο, αν συγκρίνει κανείς το ποσοστό αυτό με άλλες περιοχές της Ελλάδας, όπου κατοικούν Τσιγγάνοι, είναι αρκετά ευνοϊκό.

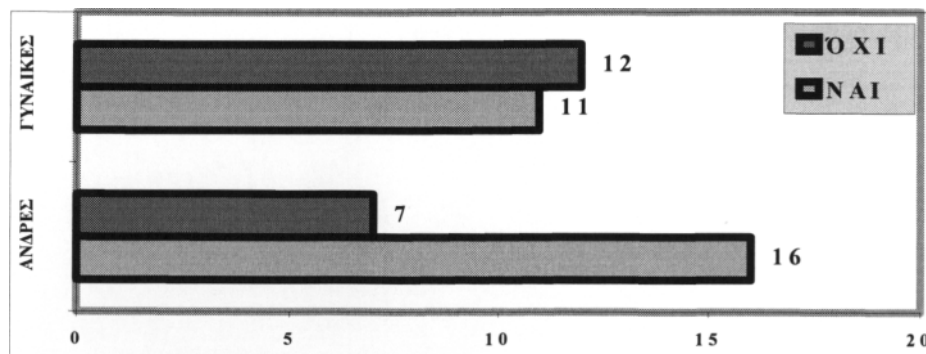

ΓΡΑΦΗΜΑ 11: Έκδοση Δελτίου Ταυτότητας

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Από τους Τσιγγάνους, που ηλικιακά έχουν το δικαίωμα του «εκλέγειν», σε σύνολο 46 ατόμων, 27 άτομα έχουν προβεί σε έκδοση εκλογικού βιβλιαρίου ενώ 19 δεν έχουν προχωρήσει στις απαιτούμενες διαδικασίες. Οι 23 είναι άντρες και οι υπόλοιπες 23 είναι γυναίκες με δικαίωμα ψήφου.

Από τους 23 άντρες, ποσοστό 69,77% είναι κάτοχοι εκλογικού βιβλιαρίου και προσέρχονται στις κάλπες, ενώ το 30,43% δεν έχει εκλογικό βιβλιário. Όμοια, από τις 23 γυναίκες, το 47,83% είναι κάτοχοι εκλογικού βιβλιαρίου και προσέρχονται στις κάλπες, ενώ η πλειοψηφία (ποσοστό 52,17%) δεν διαθέτει εκλογικό βιβλιário.

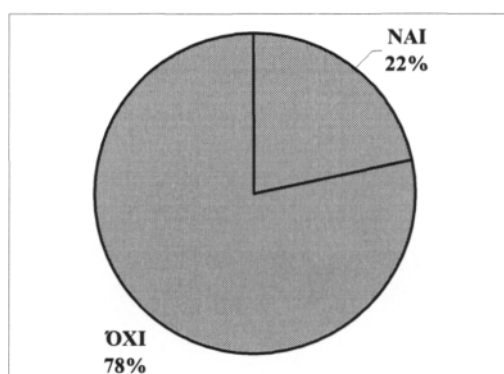
ΓΡΑΦΗΜΑ 12: Άσκηση εκλογικών δικαιωμάτων

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Δεν υπάρχει συγκεκριμένη αιτιολογία για το φαινόμενο αυτό. Βασικότερος λόγος και σ' αυτήν την περίπτωση, αναδεικνύεται η αμέλεια αλλά και μία λογική απαισιοδοξίας, βάσει της οποίας, η εκλογή οποιουδήποτε τοπικού άρχοντα ή νέας κυβέρνησης, δεν θα επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα για τους ίδιους και τον τρόπο αντιμετώπισής των προβλημάτων τους.

Ένα ακόμη φαινόμενο που συναντά κανείς στις περισσότερες τσιγγάνικες οικογένειες, είναι αυτό της μη ολοκλήρωσης της στρατιωτικής θητείας.

Από τους 23 άρρενες που πληρούν το ηλικιακό όριο στράτευσης (το 18^ο έτος), το μεγαλύτερο ποσοστό (18 άτομα), δεν ολοκλήρωσε τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις.

ΓΡΑΦΗΜΑ 13: Ολοκλήρωση στρατιωτικών υποχρεώσεων
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Οι λόγοι που προέβαλαν για την μη ολοκλήρωση ή την απαλλαγή από τη στρατιωτική θητεία, εμφανίζονται στον πίνακα που ακολουθεί, μαζί με τα αντίστοιχα αριθμητικά δεδομένα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
ΑΙΤΙΕΣ ΑΠΑΛΛΑΓΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΡΑΤΟ

ΑΙΤΙΑ	ΑΤΟΜΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Αναβολή	1	5,56
Απαλλαγή	12	66,67
Δεν κλήθηκα	5	27,78

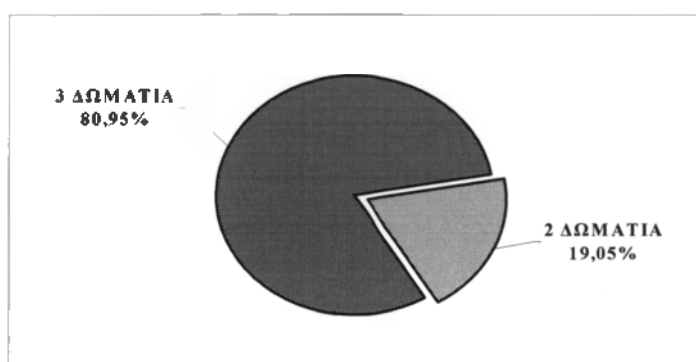
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

3.3. Κατοικία

Από τη συλλογή των στοιχείων σχετικά με τα τσιγγάνικα οικήματα, με βάση το ερωτηματολόγιο, προκύπτουν τα ακόλουθα πορίσματα:

Στην Ερέτρια, η απόλυτη πλειοψηφία (100%) των τσιγγάνικων κατοικιών, είναι βαριές κατασκευές.

Οι κατοικίες αποτελούνται σε ποσοστό 19,05% (4 κατοικίες) από 2 δωμάτια, ενώ από 3-4 δωμάτια, αποτελούνται οι υπόλοιπες 17 (80,95%) κατοικίες.

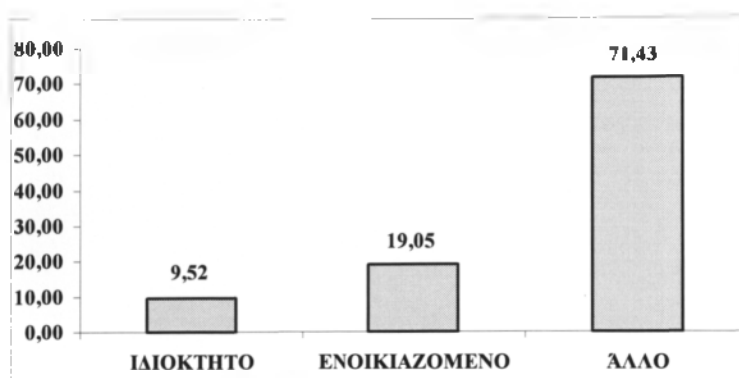

ΓΡΑΦΗΜΑ 14: Αριθμός χώρων

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Οι κατοικίες είναι σε ποσοστό 71,43% (17 κατοικίες) παραχωρημένες, κατά 19,05% (4 κατοικίες) ενοικιαζόμενες και μόνο το 9,52% (2 οικογένειες) δηλώνουν ότι διαμένουν σε ιδιόκτητα οικήματα), τα οποία και κατέχουν με όλα τα νόμιμα έγγραφα (τίτλους ιδιοκτησίας, άδεια οικοδομής κοκ).

Από τις 2 οικογένειες που εμφανίζονται ως ιδιοκτήτες οικιών, η μία δηλώνει ότι κατασκεύασε την κατοικία με τα δικά τους εργατικά χέρια (οικογενειακή εργασία), ενώ η άλλη οικογένεια δηλώνει ότι προέβη στην αγορά ετοιμοπαράδοτης κατοικίας.

ΓΡΑΦΗΜΑ 15: Καθεστώς ιδιοκτησίας
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Η πλειοψηφία των κατοικιών (42,86%) καλύπτουν δομημένο χώρο 71-90 τετρ. μέτρα, ενώ ποσοστό 23,81% εμφανίζεται να έχει χώρους 90-120 τετρ. μέτρα. Το 14,29% των κατοικιών καλύπτουν χώρους 31-50 τετρ. μέτρα και ποσοστό 19,05%, χώρους 51-70 τετρ. μέτρα.

Η συντριπτική πλειοψηφία των τσιγγάνικων κατοικιών (ποσοστό 95,45%), διαθέτει εξωτερικούς χώρους, που χρησιμοποιούνται είτε ως χώρος στάθμευσης, είτε για την κάλυψη καθημερινών οικιακών αναγκών (χωρίς να απαιτείται ιδιαίτερη διαμόρφωση του αύλιου χώρου). Μόνο μία κατοικία δεν διαθέτει εξωτερικούς χώρους (πρόκειται για ενοικιαζόμενο διαμέρισμα, 35 τετρ. μέτρων, που καλύπτει τις ανάγκες τριμελούς οικογένειας).

Κουζίνα διαθέτουν όλα τα νοικοκυριά, αλλά τρία (14,29%) από αυτά σε εξωτερικό χώρο⁶. Επίσης τουαλέτα διαθέτουν όλα τα νοικοκυριά, αλλά σε ποσοστό 23,81% (5 νοικοκυριά) στεγάζεται σε εξωτερικό χώρο, όπου οι συνθήκες υγιεινής είναι αρκετά δυσμενείς.

Σαλόνι διαθέτουν οκτώ (38,10%) νοικοκυριά, υπνοδωμάτιο δεκατέσσερα (66,67%), αποθηκευτικό χώρο ένα (4,76%) και δωμάτιο μικτής χρήσης δεκατέσσερα (66,67%) νοικοκυριά.

⁶ Στην ουσία πρόκειται για χώρους 1-2 τετρ. μέτρων, όπου τοποθετούνται οικιακά – μαγειρικά σκεύη και οτιδήποτε άλλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο μαγείρεμα.

Τα δεκαοκτώ (85,71%) νοικοκυριά, έχουν παροχή ηλεκτρικού ρεύματος από τη ΔΕΗ, ενώ μόλις τρία (14,29%), χρησιμοποιούν γεννήτρια για την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος.

Ποσοστό 80,95% των νοικοκυριών δεν χρησιμοποιεί ηλεκτρική κουζίνα, ενώ μόλις το 19,05% (4 νοικοκυριά) κάνει χρήση αυτής. Χρήση υγραερίου ως καύσιμη ύλη για μαγείρεμα κάνουν 19 (90,48%) νοικοκυριά, ενώ δεν χρησιμοποιείται από 2 (9,52%) μόνο νοικοκυριά.

Πλυντήριο ρούχων δεν διαθέτουν τα δέκα (47,62%) νοικοκυριά, ενώ τα υπόλοιπα (52,38%) κάνουν χρήση αυτού. Θερμοσίφωνα διαθέτουν μόλις τέσσερα (19,05%) νοικοκυριά, ενώ τα άλλα δεκαεπτά (80,95%), χρησιμοποιούν άλλες πηγές θερμότητας, προκειμένου να καλύψουν τις όποιες οικιακές ανάγκες σε ζεστό νερό.

Πηγή θερμότητας κατά τους χειμερινούς μήνες σε ποσοστό 38,10% αποτελεί η ξυλόσομπα, ενώ το 61,90% των νοικοκυριών χρησιμοποιεί άλλες πηγές θερμότητας (σόμπες πετρελαίου, air condition κτλ).

Μόλις δύο νοικοκυριά (9,52%) δεν διαθέτουν τηλεόραση, ενώ ποσοστό 23,81% (5 νοικοκυριά) δεν διαθέτουν ραδιόφωνο. Επίσης δεκαέξι (76,19%) νοικοκυριά, κάνουν χρήση σταθερού τηλεφώνου -έναντι ποσοστού 23,81% που δεν διαθέτει- ενώ παράλληλη ή μεμονωμένη χρήση κινητού κάνουν δέκα νοικοκυριά.

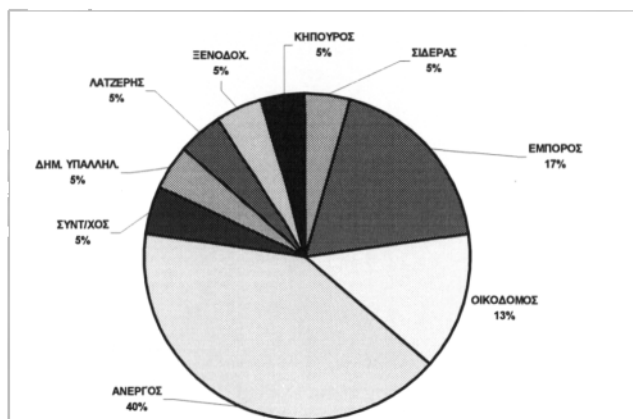
3.4. Απασχόληση

Το εργατικό δυναμικό της Ερέτριας, απαρτίζεται από 22 άντρες και 21 γυναίκες.

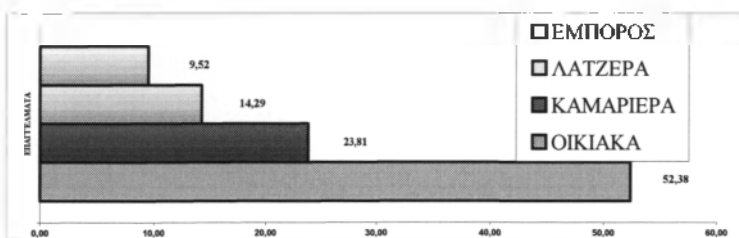
Εννέα (40,91%) άντρες είναι άνεργοι, ενώ τα βασικότερα αντρικά επαγγέλματα είναι η εμπορία, οι οικοδομικές εργασίες και διάφορα άλλα,

όπως σιδεράς, ξενοδοχοϋπάλληλος, κηπουρός κοκ. Αντίστοιχα, στις γυναίκες τα βασικότερα επαγγέλματα που εμφανίζονται, είναι καμαριέρα και λατζέρα, ενώ οι περισσότερες ασχολούνται με τα οικιακά.

Τα ποσοστά ανά επάγγελμα για τους άντρες και τις γυναίκες, παρουσιάζονται στα ακόλουθα γραφήματα.

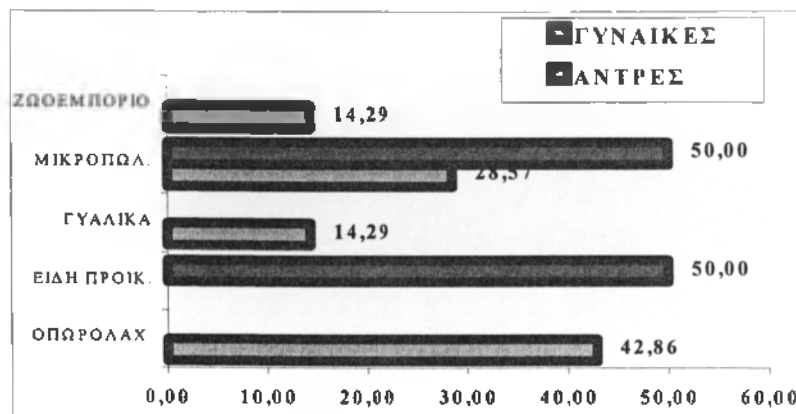

ΓΡΑΦΗΜΑ 16: Ποσοστά αντρών ανά επάγγελμα
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

ΓΡΑΦΗΜΑ 17: Ποσοστά γυναικών ανά επάγγελμα
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Από τα άτομα που ασχολούνται με το εμπόριο, τα ποσοστά ανά είδος εμπορικής δραστηριότητας, είναι αυτά που παρουσιάζονται στο ακόλουθο γράφημα.

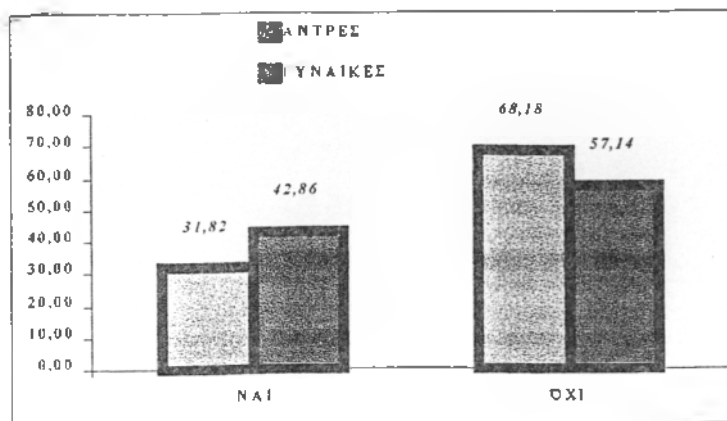
ΓΡΑΦΗΜΑ 18: Είδος εμπορικής δραστηριότητας ανά φύλο
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Από τους 7 άντρες που ασχολούνται με το εμπόριο, η πλειοψηφία (5 άτομα) ασχολείται με την συγκεκριμένη ενασχόληση, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ οι υπόλοιποι δύο (2) απασχολούνται είτε κατά τους θερινούς είτε κατά τους χειμερινούς μήνες, χρόνος άμεσα εξαρτώμενος από το είδος εμπορίας.

Επίσης, (ένας) 1 άντρας ασκεί το επάγγελμα σε στενά δημοτικά όρια, ένας (1) σε πανελλήνιο επίπεδο ενώ οι υπόλοιποι πέντε (5) στα πλαίσια του νομού.

Ακόμη, το 28,57% των αντρών διαθέτει άδεια μικροπωλητή, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία (71,43%) δεν διαθέτει.

Στο σύνολο των 22 αντρών, οι δεκαοχτώ (18) εμφανίζονται να ασκούν (ή να ασκούσαν) και κάποιες παράλληλες εργασίες. Πιο συγκεκριμένα, ένας (1) ασκεί και το επάγγελμα του ελαιοχρωματιστή, επτά (7) ασχολούνται και με οικοδομικές εργασίες, δύο (2) με διάφορες εποχικές εργασίες, τρεις (3) ως έμποροι, τρεις (3) με τη μαναβική, ένας (1) ως σερβιτόρος και ένας (1) με το παραδοσιακό τσιγγάνικο επάγγελμα του καθεκλοποιού.

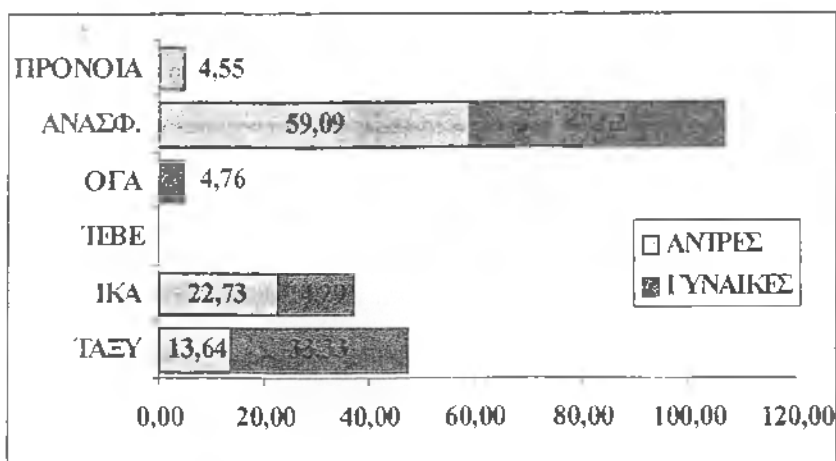

ΓΡΑΦΗΜΑ 19: Συμπλήρωση ενσήμων
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Από τους 22 άντρες που εμφανίζονται να εργάζονται, οι τρεις (3) είναι ασφαλισμένοι στο ΤΑΞΥ, οι πέντε (5) στο ΙΚΑ, οι δεκατρείς (13) είναι ανασφάλιστοι και ένας (1) είναι ασφαλισμένος στο Ταμείο Πρόνοιας

Ομοίως, από τις γυναίκες, οι επτά (7) είναι ασφαλισμένες στο ΤΑΞΥ, οι τρεις (3) στο ΙΚΑ, η μία (1) στον ΟΓΑ και οι 10 ανασφάλιστες.

Τα ποσοστά ασφάλισης ανά φύλο και Ταμείο απεικονίζονται στα ακόλουθα γράφημα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 20: Ποσοστά ασφάλισης ανά φύλο και Ταμείο
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Το 18,18% των αντρών λαμβάνουν τακτικά επιδόματα σε αντιστοιχία με το 47,26% των γυναικών, ενώ το 81,82% των αντρών και το 52,38% των γυναικών, δεν λαμβάνουν κάποιο επίδομα.

Από τους τέσσερις (4) άντρες, οι δύο (2) λαμβάνουν επίδομα από το Ταμείο Ανεργίας και οι άλλοι δύο (2) από το Ταμείο Πρόνοιας, ενώ από τις γυναίκες, οι τέσσερις (4) λαμβάνουν επίδομα από το Ταμείο Πρόνοιας, οι τρεις (3) από το Ταμείο Ανεργίας και τέσσερις (4) από το Ταμείο Πολυτέκνων.

3.5. Εκπαίδευση

Σε σύνολο 56 ατόμων (28 άντρες και 28 γυναίκες) που κατεγράφησαν, οι μισοί περίπου άντρες (46,43%) δεν γνωρίζουν γραφή, ενώ το ποσοστό αυτό στις γυναίκες αγγίζει το 57,14% (14 άτομα) . Αρκετά καλά γνωρίζει να γράφει ποσοστό 25% των αντρών (7 άτομα), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών, είναι μειωμένο κατά 10,71 ποσοστιαίες μονάδες, (4 άτομα δηλαδή ποσοστό 14,29%). Λίγο ή πολύ καλά γνωρίζουν να γράφουν τέσσερις (4) άντρες (14,29%), έναντι πέντε (5) γυναικών (17,86%) και τέσσερις (4) άντρες (14,29%) έναντι τριών (3) γυναικών (10,71%) αντίστοιχα.

Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα διαφαίνονται χαρακτηριστικά στον ακόλουθο πίνακα.

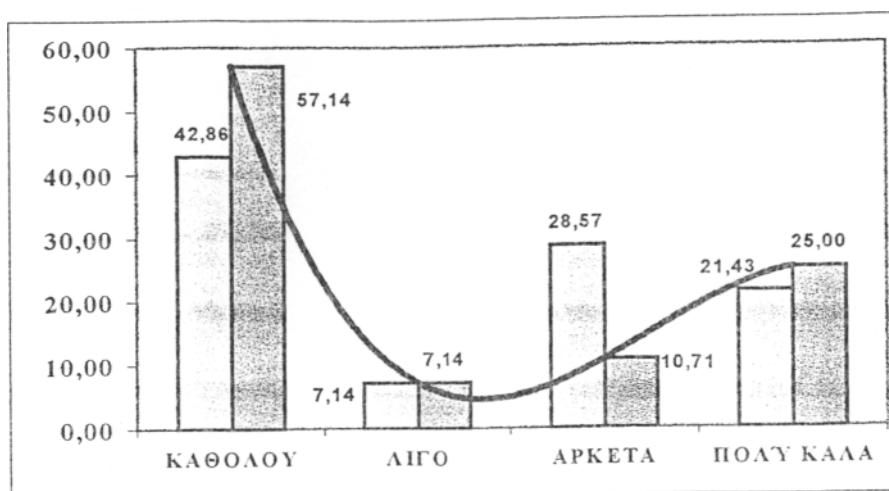
ΠΙΝΑΚΑΣ 4
ΓΝΩΣΗ ΓΡΑΦΗΣ ΑΝΑ ΦΥΛΟ

ΓΝΩΣΗ ΓΡΑΦΗΣ	ΑΝΤΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	13	46,43	16	57,14
Λίγο	4	14,29	5	17,86
Αρκετά	7	25,00	4	14,29
Πολύ καλά	4	14,29	3	10,71
ΣΥΝΟΛΟ	28	100,00	28	100,00

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Σε ότι αφορά την αναγνωστική ικανότητα, οι γυναίκες εξακολουθούν να εμφανίζονται σε δυσμενέστερη θέση. Πιο συγκεκριμένα, δεν δύνανται να διαβάσουν δεκαέξι (16) γυναίκες, έναντι δώδεκα (12) ανδρών, ενώ το ποσοστό των αντρών και των γυναικών που γνωρίζουν να διαβάζουν λίγο, ταυτίζεται στο 7,14%. Οι άντρες που μπορούν να διαβάσουν αρκετά καλά αυξάνονται σε οκτώ (8), έναντι τριών (3) γυναικών που εμφανίζουν την ίδια ικανότητα. Τέλος, οι γυναίκες που γνωρίζουν να διαβάζουν πολύ καλά, υπερτερούν των αντρών κατά ένα άτομο (7 γυναίκες έναντι 6 ανδρών).

Η ποσόστωση των ατόμων που είναι ικανά να διαβάσουν, ανά τμήμα του πληθυσμού, που έχει παρακολουθήσει τουλάχιστον την Α' τάξη του Δημοτικού, εμφανίζονται στο ακόλουθο γράφημα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 21: Ικανότητα ανάγνωσης ανά φύλο
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Όπως διαπιστώνεται από την γραμμή τάσης, καθώς αυξάνεται το επίπεδο της ικανότητας ανάγνωσης, μειώνεται σημαντικά ο αριθμός των ατόμων που αντιστοιχούν σε κάθε επίπεδο, σημειώνοντας παράλληλα μία αυξητική τάση στα δύο τελευταία επίπεδα, αρχικά για τους άντρες και στη συνέχεια και στο τελευταίο επίπεδο και για τις γυναίκες.

Από σύνολο 33 αντρών και 28 γυναικών, οι άντρες παρουσιάζονται σε καλύτερη θέση ως προς το ποσοστό παρακολούθησης της Α'βάθμιας και Β'βάθμιας εκπαίδευσης, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΑΝΑ ΒΑΘΜΙΔΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

	ΑΝΤΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΔΕΝ ΠΗΓΑ	9	15
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	13	11
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	11	2
ΛΥΚΕΙΟ	0	0
ΑΝΩΤΑΤΗ	0	0

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

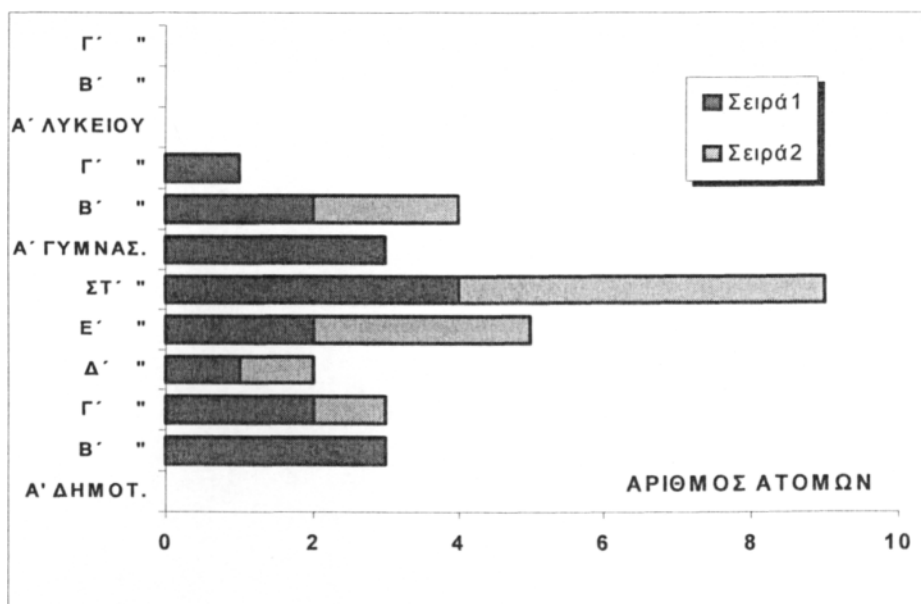
Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι δεν έχουν παρακολουθήσει μαθήματα περισσότερες γυναίκες απ' ότi οι άντρες, ενώ σε επίπεδο Β'βάθμιας εκπαίδευσης, η συμμετοχή των γυναικών είναι οριακή, έναντι των αντρών, που συμμετέχουν σε μεγάλο ποσοστό.

ΓΡΑΦΗΜΑ 22: Επίπεδο εκπαίδευσης ανά φύλο

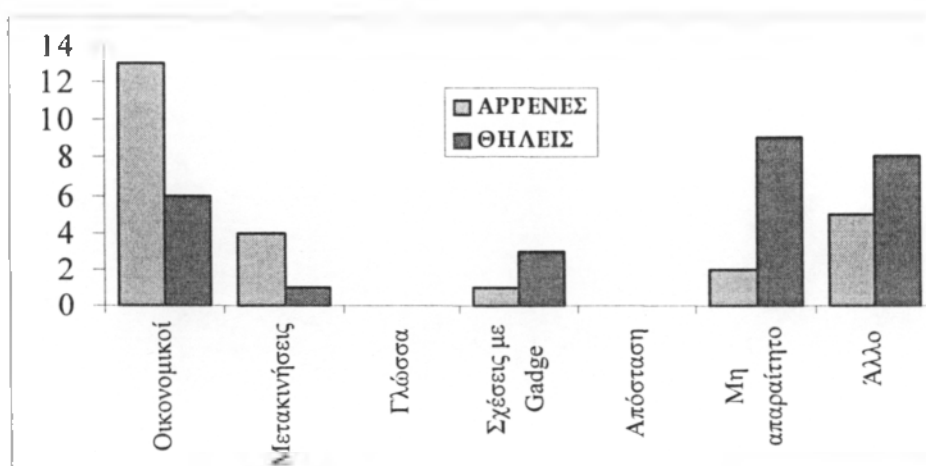
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Στα γραφήματα που ακολουθούν, παρουσιάζονται το επίπεδο σπουδών στο οποίο διεκόπη η φοίτηση και οι λόγοι για τους οποίους διεκόπη η φοίτηση.

ΓΡΑΦΗΜΑ 23: Διακοπή σπουδών ή υφιστάμενη κατάσταση ανά φύλο

ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

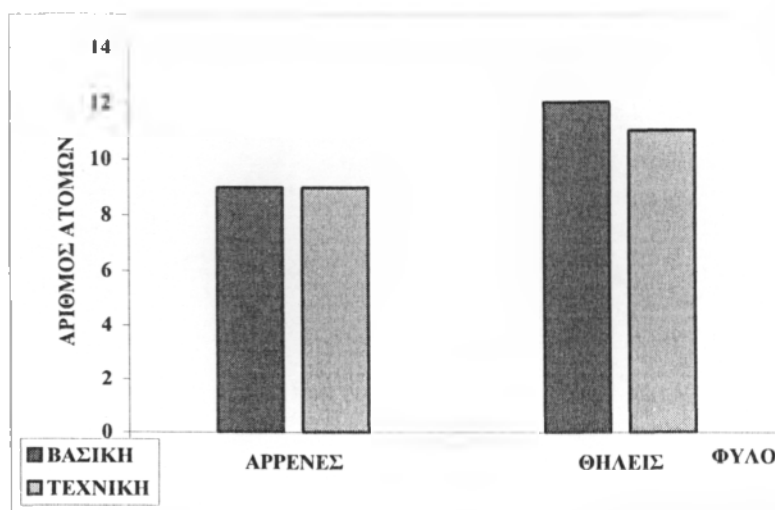
ΓΡΑΦΗΜΑ 24: Λόγοι διακοπή ή μη παρακολούθησης ανά φύλο
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Στο συνολικό αριθμό των καταγεγραμμένων ατόμων που θα επιθυμούσαν να παρακολουθούσαν κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα (41 άτομα, εκ των οποίων οι 18 είναι άντρες και οι 23 γυναίκες) , οι άντρες εμφανίζονται περισσότερο «ισορροπημένοι».

Πιο συγκεκριμένα, το 50% των αντρών θα επιθυμούσε να του παρασχεθεί τεχνική και το υπόλοιπο 50% θεωρητική εκπαίδευση. Το κύριο αιτιολογικό όσων επιθυμούν τεχνική κατάρτιση, ήταν ότι μία τέχνη θα τους βοηθούσε να παραμείνουν στο χώρο της Ερέτριας, ενώ τα γράμματα, με την καθημερινή έννοιά τους, δεν θα τους ήταν τόσο χρήσιμα. Αντίστοιχα, όσοι επιθυμούν να λάβουν γνώσεις βασικής εκπαίδευσης, προέβαλαν ως κύριο αιτιολογικό τις καθημερινές συναλλαγές με φορείς του Δημοσίου ή ιδιώτες, στις οποίες και δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν.

Αντίστοιχα, το 52,17% των γυναικών επιθυμεί να λάβει γνώσεις βασικής εκπαίδευσης, καθώς δεν γνωρίζουν ούτε τα στοιχειώδη, ενώ το υπόλοιπο τμήμα (47,83%) θεωρεί ότι συμμετέχοντας σε προγράμματα τεχνικής κατάρτισης, θα καταφέρουν πιθανότατα να συνεισφέρουν στο πενιχρό οικογενειακό εισόδημα.

Στο γράφημα που ακολουθεί, φαίνεται ο αριθμός των ατόμων, ανά φύλο και είδος επιθυμητής εκπαίδευσης.

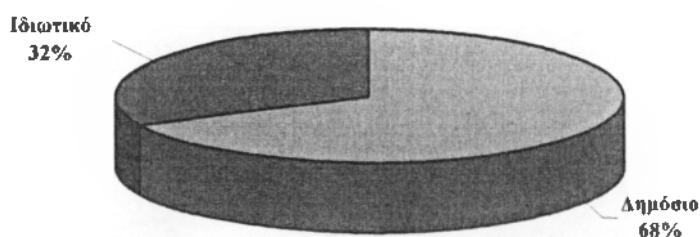
ΓΡΑΦΗΜΑ 25: Είδος επιθυμητής εκπαίδευσης
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

3.6. Υγεία - Υγιεινή

Στον τομέα της υγείας η υφιστάμενη κατάσταση είναι αρκετά βελτιωμένη, σε σύγκριση με άλλες εστίες Τσιγγάνων στον Ελλαδικό χώρο.

Δεν εμφανίζονται οι συνήθεις ηπατικές ασθένειες, πέραν μίας περιπτώσεως. Καρδιοπάθειες υπάρχουν σε 2-3 νεαρά μέλη της κοινότητας, ενώ εμφανίζονται σπασμωδικά μερικές περιπτώσεις βραδυγλωσσίας και κάποιες μορφές επιληψίας.

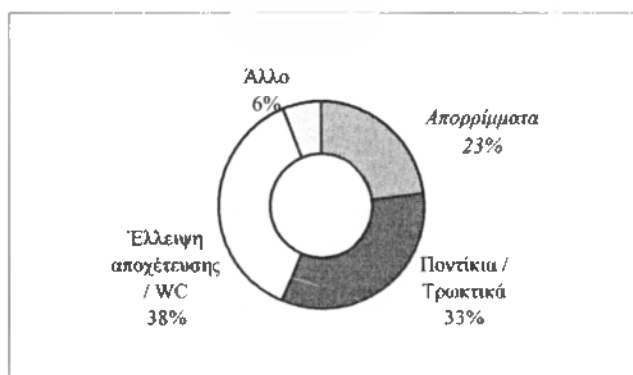
Το μεγαλύτερο ποσοστό των Τσιγγάνων της Ερέτριας, επισκέπτεται ιατρό σε περίπτωση ασθένειας (95%), ενώ μόνο το 5% δεν επισκέπτεται ιατρό. Από το τμήμα του πληθυσμού που προβαίνει στην επίσκεψη, η πλειοψηφία (68%) κάνει χρήση ιατρών του δημοσίου (Νοσοκομείο Χαλκίδος, Αγροτικό Ιατρείο Ερέτριας), ενώ το υπόλοιπο 32% επισκέπτεται κατά κύριο λόγο ιδιωτικούς ιατρούς.

ΓΡΑΦΗΜΑ 26: Επιλογή ιατρού σε περίπτωση ασθένειας
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

Σχετικά με την υγιεινή των οικημάτων, δεν πληρούνται κάποιοι ιδιαίτεροι κανόνες. Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως προαναφέρθηκε, η κουζίνα και η τουαλέτα βρίσκονται σε εξωτερικούς χώρους, με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτή η τήρηση βασικών κανόνων υγιεινής. Ωστόσο, από τις περισσότερες οικογένειες, υπάρχει σχετική μέριμνα.

Ως εστία μόλυνσης των οικιών, η πλειοψηφία των τσιγγάνικων οικογενειών, αναφέρει την έλλειψη αποχέτευσης και τουαλέτας εσωτερικού χώρου. Επίσης, σημαντικές εστίες μόλυνσης αναφέρονται και τα απορρίμματα καθώς και τα τροκτικά.

ΓΡΑΦΗΜΑ 27: Εστίες μόλυνσης
ΠΗΓΗ: Ιδία έρευνα

4. Γενικά συμπεράσματα

4.1. Οικιστικά χαρακτηριστικά και συνθήκες διαβίωσης

Τα αποτελέσματα της μελέτης, έδειξαν ότι οι Τσιγγάνοι της Ερέτριας αντιμετωπίζουν προβλήματα και έχουν πολλαπλές ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, και οι οποίες αφορούν διάφορα επίπεδα και διαστάσεις της ζωής τους.

Οι περιοχές εγκατάστασης των Τσιγγάνων, μπορούν να θεωρηθούν απολύτως «αυθόρμητες» επιλογές, χωρίς καμία εξωτερική παρέμβαση (π.χ. Δήμος).

Όσον αφορά τα υλικά κατασκευής των κατοικιών, για το σκελετό τους χρησιμοποιούνται «βαριά» υλικά, ενώ το πάτωμα στις περισσότερες περιπτώσεις είναι επιστρωμένο με τσιμέντο.

Ο οικιακός εξοπλισμός θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο βασικές κατηγορίες: την ιδιαίτερη τσιγγάνικη οικοσυσκευή, δηλαδή υφάσματα, χαλιά, στρώματα και σκεπάσματα και αποτελούν την «προίκα» του νοικοκυριού, και στον εξοπλισμό που συναντάται σε ένα τυπικό σπίτι. Η διάταξή τους γίνεται συμβατικά, αλλά η χρήση του εξοπλισμού δεν ακολουθεί απαραίτητα την αρχική τους λειτουργία και σκοπό. Έτσι, υπάρχουν πολλά ψυγεία που χρησιμοποιούνται ως ντουλάπια αποθήκευσης τροφίμων, ακόμα και σκευών. Κάποια από τα σαλόνια «στήνονται» απλά για λόγους «προβολής», ενώ συνήθως προτιμάται και χρησιμοποιείται ο χώρος γύρω από τη σόμπα.

Όλες οι κατοικίες είναι υδροδοτούμενες. Η μειοψηφία των κατοικιών δεν είναι ηλεκτροδοτούμενη και έτσι, ως κύρια πηγή ενέργειας χρησιμοποιείται η γεννήτρια παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Στις περισσότερες οικίες οι ανάγκες για θέρμανση και ζεστό νερό καλύπτονται από ξυλόσομπες.

4.2. Αστική και δημοτική κατάσταση

Ως προς την αστική και δημοτική κατάσταση, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι Τσιγγάνοι της Ερέτριας δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα ανιθαγένειας, είναι Έλληνες ιθαγενείς νομικά κατοχυρωμένοι, με ληξιαρχική πράξη γέννησης και εγγραφή στο Δημοτολόγιο του Δήμου Ερέτριας (πλειοψηφικά), έχοντας κάνει χρήση του Νομοθετικού Δ/τος 3370/1955.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ενηλίκων κατέχει αστυνομική ταυτότητα η οποία είναι απαραίτητη σχεδόν για όλες τις σχέσεις του πολίτη με το κράτος αλλά και των πολιτών μεταξύ τους. Παρατηρείται όμως ότι οι μικρότεροι σε ηλικία Τσιγγάνοι (κάτω των 20 ετών) δεν έχουν προχωρήσει στην έκδοση ταυτότητας, γεγονός που θα προκαλούσε ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς κάτι τέτοιο είναι συνηθισμένο και στον ευρύτερο πληθυσμό. Καθίσταται ωστόσο προβληματικό για τη συγκεκριμένη ομάδα, μιας και κάποιοι από τους νεώτερους που δεν κατέχουν ταυτότητα έχουν δικές τους οικογένειες και τέκνα, γεγονός που δημιουργεί την ανάγκη να εκδώσουν ταυτότητα τόσο για την περαιτέρω τακτοποίηση της οικογενειακής κατάστασης των ιδίων, όσο και των παιδιών τους.

Ως προς την οικογενειακή κατάσταση, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι κάποιοι από τους Τσιγγάνους που έχουν δική τους οικογένεια, δεν είναι νόμιμα παντρεμένοι. Δεν έχει υλοποιηθεί κανένας πολιτικός γάμος, ενώ ο εθιμοτυπικός τσιγγάνικος γάμος δεν πραγματοποιείται, όπως επίσης δεν ακολουθείται και το έθιμο της εξαγοράς της νύφης.

Ως προς τη βάπτισμα (όλοι οι κάτοικοι δηλώνουν χριστιανοί ορθόδοξοι) και την ονοματοδοσία, ακολουθούνται οι διαδικασίες των μη Τσιγγάνων, με μία σχετική καθυστέρηση (που μπορεί όμως να φτάσει και κάποια χρόνια), με κύρια αιτιολογία την αδυναμία κάλυψης των εξόδων της βάπτισης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης τα ευρήματα που αφορούν τη στρατιωτική θητεία, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των αντρών δεν έχει υπηρετήσει στο στρατό, για διάφορους λόγους.

Η αστική και δημοτική κατάσταση των κατοίκων είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη κατά το σχεδιασμό της όποιας πολιτικής κοινωνικής ένταξης, καθώς η κατασκευή κατοικιών και η παραχώρησή τους προς χρήση στους Τσιγγάνους της περιοχής, θα πρέπει να γίνει συνυπολογίζοντας το γεγονός ότι κάποια άτομα δεν έχουν όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά για οποιαδήποτε μορφή σύμβασης. Επιπλέον, αν σε κάποιο μελλοντικό σχέδιο αποκατάστασης και ένταξης, οι (πιθανώς ανεγειρόμενες) κατοικίες παραχωρηθούν στη μονάδα οικογένεια, τότε θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι υπάρχουν σύζυγοι, οι οποίοι δεν είναι νομικά κατοχυρωμένοι.

4.3. Εκπαίδευση

Τα αποτελέσματα του άξονα που αφορά την εκπαίδευση των κατοίκων του καταυλισμού έδειξαν ότι υπάρχει υψηλός αναλφαβητισμός, καθώς οι περισσότεροι Τσιγγάνοι της περιοχής της Ερέτριας, δεν μπορούν καθόλου ή μπορούν ελάχιστα να γράψουν ή να διαβάσουν. Γενικότερα όμως, μπορεί να ειπωθεί ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των Ερετριέων Τσιγγάνων, είναι σε καλύτερο επίπεδο από εκείνο που υποστηρίζεται ότι ισχύει γενικότερα για τους Τσιγγάνους της χώρας μας.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν τα ευρήματα που δείχνουν ότι οι γονείς των παιδιών τα οποία συνεχίζουν τη φοίτησή τους, δηλώνουν ότι παλαιότερα αντιμετώπιζαν προβλήματα στα σχολικά εκπαιδευτήρια, γεγονός που με καιρό εξαλείφεται.

Επίσης πρέπει να επισημανθεί ότι οι περισσότεροι από τους Τσιγγάνους της περιοχής δεν έχει συμμετάσχει σε εκπαιδευτικά προγράμματα ενηλίκων της Γ.Γ.Λ.Ε. ή παλαιότερων προγραμμάτων αναλφαβητισμού (πλην κάποιων που συμμετείχαν σε προσπάθεια που ξεκίνησε στα πλαίσια της τσιγγάνικης κοινότητας, η οποία όμως προσπάθεια απέτυχε). Επιπλέον, κανένας δεν έχει παρακολουθήσει προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και ελάχιστοι γνωρίζουν κάποια τέχνη,

4.4. Απασχόληση

Ως προς την απασχόληση, παρατηρείται αρκετά υψηλό ποσοστό ανεργίας, κατά κύριο λόγο εποχιακής παρά μόνιμης. Η πλειοψηφία των εργαζομένων ασχολείται με το γυρολογικό εμπόριο, ενώ παράλληλα η συντριπτική πλειοψηφία των εργαζομένων δεν έχει ένσημα, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται έντονο πρόβλημα στον τομέα της ασφαλιστικής κάλυψης.

Αποτέλεσμα της έλλειψης ασφαλιστικής κάλυψης, είναι η κάλυψη των αναγκών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης να πραγματοποιείται μέσω του Ταμείου Πρόνοιας, ενώ η δυσμενής κατάσταση, υποβοηθείται από τη χορήγηση διαφόρων επιδομάτων που λαμβάνουν –κατά κύριο λόγο- οι μητέρες.

Ας σημειωθεί επίσης, ότι σε αντίθεση με τα ευρήματα άλλων ερευνών σε πληθυσμούς Τσιγγάνων, κανένας Ερετριανός Τσιγγάνος δεν εργάζεται ως μουσικός ή τεχνίτης (εκτός μίας περιπτώσεως ενός καθεκλοποιού, ο οποίος αποσύρθηκε λόγω ηλικίας), επαγγέλματα που θεωρούνται παραδοσιακά για την ομάδα των Τσιγγάνων.

Επίσης, κάποιοι από τους άρρενες Τσιγγάνους της περιοχής που ασχολούνται με το εμπόριο, διαθέτουν αυτοκίνητο το οποίο χρησιμοποιούν

για την εργασία τους και κάποιοι από αυτούς διαθέτουν και δίπλωμα οδήγησης. Ας σημειωθεί ωστόσο, ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο για ένα αναλφάβητο να αποκτήσει δίπλωμα οδήγησης στην Ελλάδα, καθώς οι εξετάσεις που αφορούν τους σηματοδότες απαιτούν καλή γνώση γραφής και ανάγνωσης.

4.5. Συνθήκες υγιεινής – Κατάσταση υγείας

Στον τομέα της υγείας τα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά, καθώς δεν εμφανίζονται φαινόμενα ηπατικών νόσων, τόσο έντονα, όπως σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Ωστόσο, υπάρχουν μεμονωμένα κρούσματα καρδιαγγειακών παθήσεων, σε νεαρά κατά κύριο λόγο άτομα, καθώς και ελάχιστες περιπτώσεις ατόμων που εμφανίζουν συμπτώματα επιληψίας ή βραδυγλωσσίας.

Στον τομέα της υγιεινής, οι εστίες μόλυνσης είναι οι συνήθειες που εμφανίζονται σε οποιαδήποτε ημιαστική περιοχή.

Τέλος, ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι οι κάτοικοι δεν διστάζουν να επισκέπτονται τα δημόσια νοσοκομεία, όταν παρουσιάζεται πρόβλημα υγείας.

5. Πρόταση παρέμβασης

Όπως διαφαίνεται και από την ανάλυση των εξαγόμενων αποτελεσμάτων, σε όλους τους τομείς (κατοικία – απασχόληση – εκπαίδευση – υγεία), πρέπει να υπάρξουν παρεμβάσεις.

Σκοπός των όποιων παρεμβάσεων, θα πρέπει να είναι η αναβάθμιση της ζωής των οικογενειών των Τσιγγάνων και η πλήρης ένταξή τους στην κοινωνία της Ερέτριας, έτσι ώστε και οι ίδιοι να αναβαθμιστούν ως προς το βιοτικό επίπεδο αλλά να επιτευχθεί και γενικότερη αναβάθμιση της πόλης της Ερέτριας.

Έτσι λοιπόν, όσον αφορά τον τομέα της κατοικίας, θα πρέπει να υπάρξει κάποιο σχέδιο μετεγκατάστασης (τουλάχιστον κάποιων οικογενειών) και να εξασφαλιστούν κατάλληλες εκτάσεις, οι οποίες θα πληρούν τις προϋποθέσεις για την ανέγερση ενός οικισμού.

Οι εκτάσεις αυτές θα πρέπει να περιλαμβάνουν:

- επιφάνειες απαραίτητες για την κατασκευή των κατοικιών
- επιφάνειες απαραίτητες για την κατασκευή των δικτύων και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου
- επιφάνειες απαραίτητες για την κατασκευή των κτιρίων που θα στεγάσουν κοινωνικές υποστηρικτικές υπηρεσίες
- επιφάνειες «απόθεμα» για τη δημιουργία οργανωμένων κατασκηνώσεων

Παράλληλα θα πρέπει να γίνουν κάποιες ενέργειες για την διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου, τόσο των υφιστάμενων οικημάτων, όσο και ενός μελλοντικού νεοαναγειρόμενου οικισμού, που θα εξασφαλίσουν υγιεινές συνθήκες διαβίωσης.

Επίσης, θα μπορούσαν να γίνουν κάποιες εργασίες «αναβάθμισης» των κατοικιών των Τσιγγάνων, οι οποίες θα εξασφαλίσουν και τους όρους διαβίωσης σε αυτές.

Με τον τρόπο αυτό:

- Θα ενισχυθούν τα νοικοκυριά που διαμένουν σε ιδιόκτητη κατοικία αλλά αντιμετωπίζουν οξύτατο πρόβλημα χώρου και συνθηκών διαβίωσης.
- Θα αναβαθμιστεί (έμμεσα) το τοπικό οικιστικό σύνολο.
- Θα βελτιωθεί η ποιότητα ζωής
- Θα μειωθούν οι αντιδράσεις –της περιβάλλουσας κοινωνίας- που δημιουργούνται από την υπάρχουσα υποβαθμισμένη κατάσταση.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να εξασφαλισθούν κάποιοι χώροι, στην περίπτωση ενός νεοαναγειρόμενου οικισμού, στους οποίους θα στεγαστούν κάποιες κοινωνικές υποστηρικτικές υπηρεσίες.

Με την πιθανή μελλοντική ανέγερση και κατοίκηση ενός νέου οικισμού θα πρέπει να καλυφθούν οι ανάγκες προετοιμασίας του τσιγγάνικου πληθυσμού για την ένταξη του στον αστικό κοινωνικό ιστό. Η κατάλληλη και επαρκής προετοιμασία του πληθυσμού θα επιτευχθεί μέσω της παροχής εξειδικευμένων υποστηρικτικών υπηρεσιών από εξειδικευμένα στελέχη. Οι δομές αυτές δεν θα υποκαταστήσουν σε καμία περίπτωση τις υφιστάμενες δομές παροχής υπηρεσιών στον πολίτη, ώστε να αποφευχθεί η θεσμοθέτηση -μακροπρόθεσμα- της γκετοποίησης. Έτσι, οι υπηρεσίες περιορίζονται σε παραπεμπτικό, συμβουλευτικό και διαμεσολαβητικό ρόλο.

Θα μπορούσαν επίσης να καλυφθούν και κάποιες ελλείψεις σε κατοικίες, προκειμένου να ολοκληρωθεί μία μελλοντική παρέμβαση βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης των οικημάτων στα οποία διαβιούν Τσιγγάνοι.

Όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης, προτείνουμε να εφαρμοστούν ολοκληρωμένα σχέδια δράσης για την πρόληψη και αντιμετώπιση του

εκπαιδευτικού και επαγγελματικού αποκλεισμού των Τσιγγάνων, με την εποπτεία των αρμόδιων φορέων.

Σε οποιαδήποτε μελλοντική εφαρμογή τέτοιων σχεδίων, οι στόχοι που πρέπει να τεθούν είναι:

- Η ένταξη και διασφάλιση της απρόσκοπτης φοίτησης των τσιγγανόπαιδων στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα.
- Η υποστήριξη των οικογενειών προκειμένου να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο.
- Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και όσων εμπλέκονται στην εκπαίδευση.
- Η παραγωγή διδακτικών υλικών και ο εμπλουτισμός του αναλυτικού προγράμματος.

Αναφορικά με τον τομέα της απασχόλησης, πρέπει να σχεδιαστεί μία τοπική πολιτική από τη Δημοτική Αρχή, που θα διαμορφωθεί με βάση τους ακόλουθους στόχους:

- Την παροχή δυνατοτήτων (βασικής και συμπληρωματικής παιδείας) για απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων, τεχνικών, παραγωγικών ικανοτήτων και επαγγελματικών προσόντων που θα τους καταστήσουν ισότιμους διεκδικητές των θέσεων εργασίας.
- Τη διευκόλυνση πρόσβασης στην αγορά εργασίας (υποστήριξη και ενδυνάμωση των Τσιγγάνων να υπερβούν τις υποκειμενικές αναστολές και παράλληλα, κατάργηση των φραγμών που εμποδίζουν την επαγγελματική τους ενσωμάτωση).
- Την προώθηση νέων αντικειμένων κατάρτισης και δημιουργία αντίστοιχων θέσεων εργασίας π.χ. κατάρτιση Τσιγγάνων συνδέσμων (mediators).
- Την καταπολέμηση των διακρίσεων, προκαταλήψεων και αρνητικών στερεοτύπων και προαγωγή της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης.

- Την προώθηση (με υιοθέτηση διακριτών μέτρων) των καταρτισθέντων Τσιγγάνων στην απασχόληση και συνεχή υποστήριξη της παραμονής τους στην αγορά εργασίας.
- Την ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης με θέσπιση ευνοϊκών όρων.

Οι παρεμβάσεις που μπορούν να υλοποιηθούν, είναι δυνατό να περιλαμβάνουν:

- προγράμματα προκατάρτισης/προετοιμασίας¹
- προγράμματα κατάρτισης²
- ολοκληρωμένα προγράμματα³
- προγράμματα προώθησης στην απασχόληση⁴
- προγράμματα παροχής συνοδευτικών-υποστηρικτικών υπηρεσιών⁵

Τέλος, στον τομέα της υγείας, θα πρέπει να ανιχνευθούν και να καταγραφούν τα προβλήματα δημόσιας υγείας, με επιδημιολογική έρευνα, να

¹ Τα προγράμματα αυτά θα δίνουν τη δυνατότητα για την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων εκεί όπου αυτές λείπουν, ενώ η προσέγγιση θα είναι εξατομικευμένη.

² Με την εφαρμογή του *mainstreaming*, θα προωθηθούν όλα τα άτομα που έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν προγράμματα κατάρτισης που απευθύνονται σε άνεργους του γενικού πληθυσμού, χωρίς διαχωρισμό σε ειδικά τμήματα που φέρουν το στίγμα της ιδιαιτερότητας. Θα προηγείται η διάγνωση των αναγκών κατάρτισης, η οποία θα δίνει τη δυνατότητα ευελιξίας σε εκείνους που μπορούν να παρακολουθήσουν οποιοδήποτε πρόγραμμα τους ταιριάζει.

³ Για όσα άτομα είναι μακροχρόνια άνεργοι, δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί η ένταξη τους στα προγράμματα κατάρτισης του γενικού πληθυσμού. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να δοθεί η δυνατότητα σχεδιασμού ολοκληρωμένων παρεμβάσεων οι οποίες θα λαμβάνουν υπόψη τους τα συγκεκριμένα αντικείμενα κατάρτισης που ταιριάζουν σε κάθε ομάδα, αλλά και τις ανάγκες της τοπικής αγοράς εργασίας.

⁴ Σκοπός τους θα είναι να δοθεί διέξοδος σε προβλήματα του Κοινωνικού αποκλεισμού, μέσω της ενίσχυσης και της προώθησης στην απασχόληση, μέσω παρεμβάσεων όπως νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με την άσκηση πλανόδιου εμπορίου, αύξηση της επιδότησης των εργοδοτών για απασχόληση Τσιγγάνων, παροχή κινήτρων στους Τσιγγάνους για τη δημιουργία ατομικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών.

⁵ Έχει αποδειχθεί πρακτικά ότι οι καταρτιζόμενοι έχουν μεγάλη ανάγκη από παράλληλη ενδυνάμωση, ώστε να επιτευχθεί η ομαλή κοινωνική τους ένταξη και να εξασφαλιστούν επιπλέον δυνατότητες εξισορρόπησης των τυχόν αδυναμιών που αντιμετωπίζουν. Τα προγράμματα αυτά, θα πρέπει να αποσκοπούν στη συνεχή λειτουργία των Κέντρων Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών, για την παροχή διαρκούς υποστήριξης και συμβουλευτικής στους Τσιγγάνους.

ενημερωθούν οι Τσιγγάνοι της περιοχής σε θέματα δημόσιας υγείας, να ενταχθούν σε κοινωνικοπρονοιακά προγράμματα με ενισχυμένες δράσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αζίζι-Καλατζή Αναστασία – Ζώνιου-Σίδερη Αθηνά – Βλάχου Αθηνά, «Προκαταλήψεις και στερεότυπα. Δημιουργία και αντιμετώπιση», Εκδόσεις ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ, Αθήνα 1998.
2. Ανώνυμο, “*Asoun man, άκουσέ με. Προωθώντας την κοινωνική ένταξη των πληθυσμών των Roma/Travellers*”, Τελική Έκθεση Προγράμματος Χρηματοδοτούμενου από την Ε.Ε., Υπεύθυνος φορέας συντονισμού «ΣΩΣΤΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ», Αθήνα 2000.
3. Ανώνυμο, “*Children’s Rights: Equal Rights? Diversity, difference and the issue of discrimination*”, Έκδοση «The International Save the Children Alliance», Νοέμβριος 2000.
4. Ανώνυμο, «*Romany life and customs*», Έκδοση του Paultons Romany Museum της Αγγλίας.
5. Άρθρο «*Ανθρώπινα δικαιώματα και Ελλάδα*», Εφημερίδα ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ, φύλλο της 16/12/1998.
6. Άρθρο «*Είναι οι Τσιγγάνοι Αθίγγανοι;*», Περιοδικό «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», Έτος ΚΗ (1953), τόμος 55^{ος}, τεύχος 636-647.
7. Άρθρο «*Η οργή των Τσιγγάνων*», Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, φύλλο της 22/11/1996.
8. Άρθρο «*Οι τελευταίοι νομάδες*», Περιοδικό QUARK, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1998.
9. Άρθρο «*Οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα*», Εφημερίδα ΘΑΡΡΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, φύλλο της 13/10/1996.
10. Άρθρο «*Περί μειονοτήτων και ισονομίας*», Περιοδικό «Τοπική Αυτοδιοίκηση και Αποκέντρωση», τεύχος 2, (103), Μάρτιος-Απρίλιος 1996.

- 11.Άρθρο «Πολλοί πολιτισμοί σε μία κοινωνία», Εφημερίδα ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, φύλλο της 27/10/1996.
- 12.Άρθρο «ΡΟΜ. Η μεγαλύτερη μειονότητα της Ευρώπης», Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, φύλλο της 04/12/1997.
- 13.Άρθρο «Ρομ, Μανούς ή Σίντε, Καλέ. Οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα και την Α. Ευρώπη», Περιοδικό ΔΙΑΒΑΖΩ, τεύχος 374, Μάιος 1997.
- 14.Άρθρο «Ταξιδεύοντας με τους Τσιγγάνους», Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, φύλλο της 08/01/1995.
- 15.Άρθρο «Τα δωμάτια των ROMA. Μικρά σπίτια σε νταλίκες», Περιοδικό BLOW.
- 16.Άρθρο «Φάκελος κοινωνική πολιτική», Περιοδικό «Τοπική Αυτοδιοίκηση και Αποκέντρωση», τεύχος 2-3 (86-87), 1993.
- 17.Bartosz Adam, "Cyganie, Roma, Gypsies", Έκδοση του Εθνογραφικού Μουσείου του Tarnow της Πολωνίας, 1998.
- 18.Βασιλειάδου Μαρία – Παυλή-Κορρέ Μαρία, «"KON 3ANEL BUT, BUT CRDEL" AMA EM "KON CRDEL BUT, BUT 3ANEL"», Εκδόσεις ΥΠΕΠΘ – ΓΓΛΕ, Αθήνα 1998.
- 19.Βασιλειάδου Μ. – Μαρσέλος Β. – Παυλή-Κορρέ Μ., «Πειραματικό πρόγραμμα επιμόρφωσης επιμορφωτών Τσιγγάνων Αγίας Βαρβάρας Αττικής και Κάτω Αχαΐας. Αξιοθλόγηση – Προτάσεις», Έκδοση ΓΓΛΕ, Αθήνα 1994, β' έκδοση.
- 20.Βασιλάκη Ελένη, άρθρο «Χριστός γεννάται στα παραπήγματα», Εφημερίδα ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ.
- 21.Βεργίδης Δημήτριος, «Νεορατσισμός, σχολική ένταξη και εκπαιδευτικές πρακτικές – η περίπτωση των τσιγγανόπαιδων», 1998.
- 22.Γεωργίου Ιωάννης, «Οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα. Ιστορία – Πολιτισμός», Εκδόσεις ΓΓΛΕ, Αθήνα 1998.
- 23.Γιαννακόπουλος Γιάννης, «Οι Γύφτοι και το Δημοτικό μας τραγούδι», Εκδόσεις Θουκυδίδης.

- 24.Γκότοβος Αθανάσιος, «Ρατσισμός. Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής», Εκδόσεις ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ, Αθήνα 1998.
- 25.Γρηγοριάδου Αναστασία, «Διαχείριση αναγκών κατοικίας των Ρομά. Η περίπτωση του καταυλισμού Καρυδιάς Καλαμάτας», Πτυχιακή Εργασία, Τμήμα Δ.Μ.Υ.Π., ΤΕΙ Καλαμάτας, Καλαμάτα 2000.
- 26.Δαουτόπουλος Α. – Ανανίκας Λ., «Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία», Πανεπιστημιακές παραδόσεις.
- 27.Δατσέρη Ιωάννα, άρθρο «Τσιγγάνοι: είναι λαός και όχι πρόβλημα», Εφημερίδα ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ, φύλλο της 29/11/1998.
- 28.Εγκυκλοπαίδεια «Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια», τόμος 2.
- 29.Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρους Λαρούς Μπριτάνικα».
- 30.Εγκυκλοπαίδεια «Χάρη Πάτση, Νέα Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια», τόμος 33.
- 31.Έξαρχος Γεώργιος, «Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι», Εκδόσεις Γαβριηλίδης.
- 32.Καραθανάση Έφη, «Το κατοικείν των Τσιγγάνων στην Ελλάδα. Η περίπτωση της Θήβας», Διδακτορική Διατριβή, Ε.Μ.Π., Απρίλιος 1996.
- 33.Κασιμάτη Κούλα, «Κοινωνικός αποκλεισμός. Η ελληνική εμπειρία», Εκδόσεις Gutenberg.
- 34.Kenrick Donald, «Τσιγγάνοι, από τις Ινδίες στη Μεσόγειο», Εκδόσεις Καστανιώτη.
- 35.Κόμης Κώστας, «Τσιγγάνοι: Ιστορία - Δημογραφία - Πολιτισμός», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- 36.Liegeois Jean-Pierre, «Ρομά, Τσιγγάνοι, Ταξιδευτές», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999.
- 37.Λυδάκη Άννα, «Μπαλαμέ και Ρόμα. Οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2000.
- 38.Λυδάκη Άννα, «Οι Τσιγγάνοι στην πόλη. Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.

- 39.Μάρκου Γεώργιος, «Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτισμική εκπαίδευση – Επιμόρφωση των επιμορφωτών», Εκδόσεις ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ, Αθήνα 1998.
- 40.Μελέτη «Για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Τσιγγάνων», Εκδόσεις ΓΓΛΕ.
- 41.Μελέτη «Κοινωνική πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση», Εκδόσεις ΕΕΤΑΑ, Αθήνα 1995.
- 42.Μπρεδήμας Α. – Σισιλιανός Λ., «Η προστασία των μειονοτήτων . Η Σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997.
- 43.Νόβα-Καλτσούνη Χριστίνα, άρθρο «Η ελληνική τσιγγάνικη οικογένεια», Περιοδικό «Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας».
- 44.Ντούσας Δημ., «*Rom* και φυλετικές διακρίσεις στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1997.
- 45.Παυλή Μαρία – Σίδερη Αθηνά, «Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας και της Κάτω Αχαΐας», Μελέτη-έρευνα, Έκδοση Υπουργείο Πολιτισμού – ΓΓΛΕ, Αθήνα 1990.
- 46.Παυλή-Κορρέ Μ. – Σπανούλη Ρ., «Τσιγγάνες. Μύθοι, έθιμα, παραδόσεις», Εκδόσεις Όλκος, 1991.
- 47.Περιοδικό Courtier της Ουνέσκο, αφιέρωμα με τίτλο εξωφύλλου «Οι Τσιγγάνοι», Δεκέμβριος 1984,
- 48.Πρακτικά Συνεδρίου «Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Εκπαίδευση των Τσιγγάνων», Εκδόσεις ΓΓΛΕ, Αθήνα 2000.
- 49.Πρακτικά Συνεδρίου «Το κατοικείν των Roma», Καλαμάτα 25/04/1999.
- 50.Σταθόπουλος Πέτρος, «Κοινωνική Πρόνοια. Μία γενική θεώρηση», Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ, β' έκδοση.
- 51.Τσαούσης Δ.Γ., «Η κοινωνία μας. Οργάνωση, λειτουργία, δυναμική», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1997.

- 52.Τσαρλς Ταίηλορ, *«Πολυπολιτισμικότητα»*, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα 1997.
- 53.Τσιάκαλος Γεώργιος, εισήγηση *«Ανθρώπινη αξιοπρέπεια, κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση στην Ευρώπη»*, στα πλαίσια του Συνεδρίου με θέμα *«Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και κοινωνικός αποκλεισμός. Εκπαιδευτική πολιτική στην Ευρώπη»*, υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Εταιρείας πολιτικού προβληματισμού «Νίκος Πουλαντζάς», Αθήνα 2-4 Οκτωβρίου 1997.
- 54.Τσιάκαλος Γ., εισήγηση *«Μορφές φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Δυτική Θεσσαλονίκη»* στα πλαίσια της παρουσίασης του Προγράμματος «ΦΤΩΧΕΙΑ 3», στο Στρασβούργο 22-03-1993.
- 55.Τσιάκαλος Γ., *«Κοινωνικός αποκλεισμός και αλληλεγγύη»*, περιοδ. «Ο αγώνας της γυναίκας», τεύχος 61-62, Ιούλιος 1995 – Ιούλιος 1996, Αθήνα.
- 56.Τσιάκαλος Γ. – Κογκίδου Δημ. – Τρέσσου Ευαγ., *«Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση. Η περίπτωση γλωσσικών μειονοτήτων στη Δυτική Θεσσαλονίκη»*, περιοδ. «Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης», Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 1997.
- 57.Τσιάκαλος Γ., εισήγηση *«Σεξισμός, ρατσισμός, κοινωνικός αποκλεισμός: ο ρόλος της εκπαίδευσης»* στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου με θέμα *«Εκπαίδευση και ισότητα ευκαιριών»*, Γενική Γραμματεία Ισότητας, Αθήνα 7-8-9 Απριλίου 1994.
- 58.Φαλτάιτς Κ., *«Οι Μπραχίδες Τσιγγάνοι της Θεσσαλίας. Απόγονοι του Απόλλωνος»*, Μελέτη ιστορικοεθνολογική, Αθήνα 1935.
- 59.Φαλτάιτς Κ., *«Τσιγγάνοι και Ορφένες»*, Έκδοση του Περιοδικού «Μουσικά Χρονικά, Αθήνα 1930.
- 60.Fraser Angus, *«Οι Τσιγγάνοι»*, Εκδόσεις Οδυσσέας.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. www.otenet.gr/~nelemess/
2. www.nele-lar.gr/prog.htm
3. www.otenet.gr/~nele/about_nele.htm
4. www.komvos.edu.gr
5. www.otenet.gr/~nele/arokl97/feau.htm
6. www.rcm.gr
7. www.labor-ministry.gr
8. www.neagenia.gr/neoi-30_2.html
9. www.inegsee.gr/apasxolisi-main.htm
10. www.greekparliament.gr/prime-min-off-on-roma.htm
11. www.culture.gr
12. www.hol.gr/~gym3al/polyeter1.htm
13. www.otenet.gr
14. www.romanet.gr
15. www.geocities.com
16. www.netcom.com
17. www.romnews.com
18. www.errc.org
19. www.extra.gr
20. www.enet.gr
21. www.eretria.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

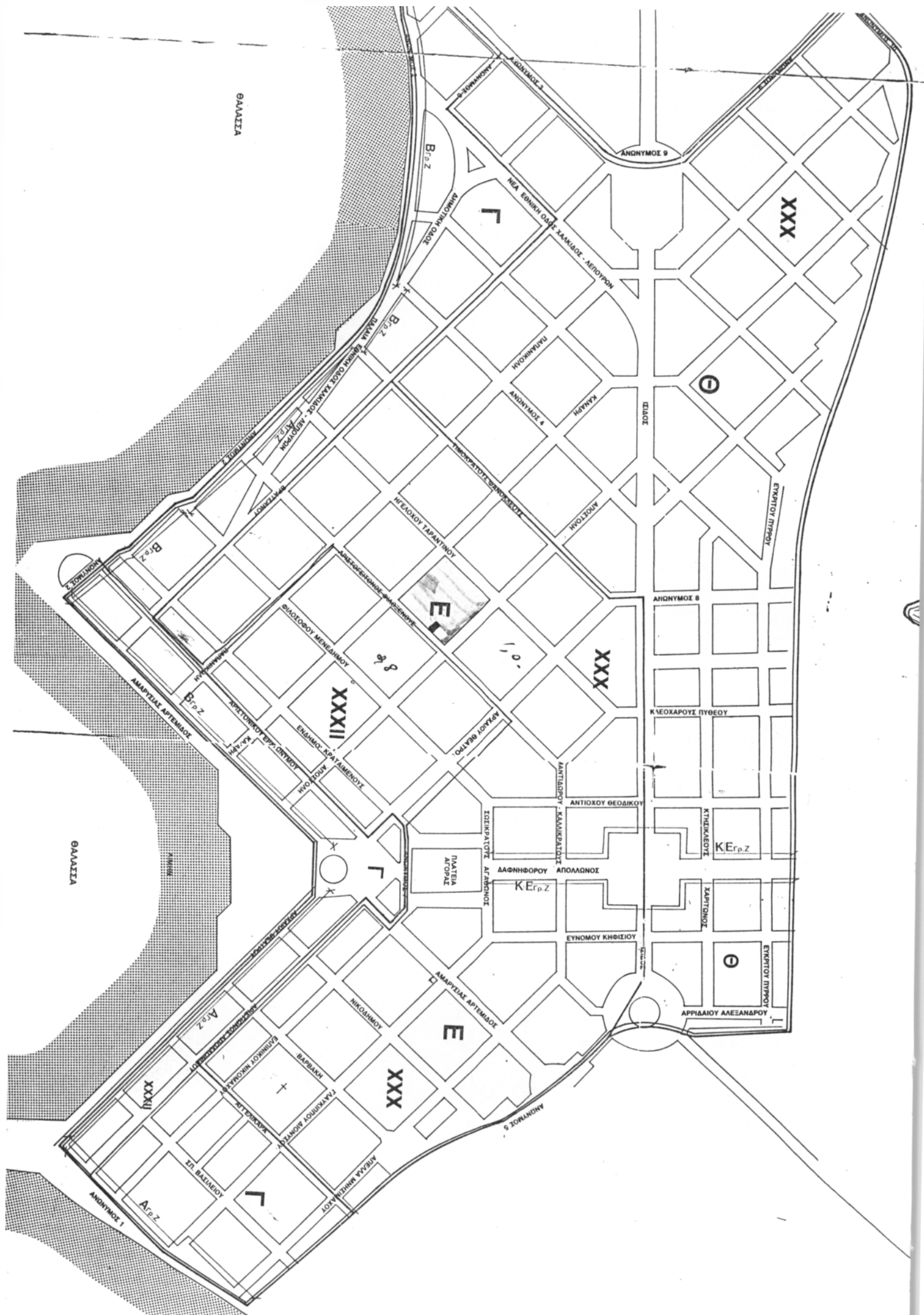
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- όρια επικρατείας
- όρια νομού
- όρια νέου Ο.Τ.Α
- όρια Δημοτικού/Κοινοτικού Διαμερισματος
- έδρα νομού
- έδρα νέου Ο.Τ.Α.
- ακτογραμμή
- οδικό δίκτυο
- σιδηροδρομικό δίκτυο
- Δ./Κ. Αποσπώμενα Τμήμα Δήμου/Κοινότητας

39° 05' 38" N
24° 54' 10" E

37° 53' 21" E

Εκτύπωση
Εθνικό Τυπογραφείο

ΨΗΦΙΣΜΑ ΥΠΟΥΡΓΩΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΟΙ
ΥΠΟΥΡΓΟΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΥ-
ΝΕΡΧΟΜΕΝΟΙ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ
ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ,

Έχοντας υπόψη το ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου της 9ης Φεβρουαρίου 1976, που περιλαμβάνει πρόγραμμα δράσης στον τομέα της παιδείας,

Εκτιμώντας:

ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε στις 24 Μαΐου 1984, ψήφισμα "περί της θέσεως των αθιγγάνων στην Κοινότητα", με το οποίο συνιστά στις κυβερνήσεις των κρατών μελών να συντονίσουν τη στάση τους και ζητεί από την Επιτροπή να επεξεργαστεί προγράμματα που θα χρηματοδοτούνται με κοινοτικές πιστώσεις προκειμένου να βελτιωθεί η θέση των τσιγγάνων χωρίς όμως να καταστραφούν οι ιδιαίτερες αξίες τους·

ότι οι τσιγγάνοι και οι λοιποί πλανόδιοι υπερβαίνουν σήμερα στην Κοινότητα το ένα εκατομμύριο και ότι ο πολιτισμός και η γλώσσα τους αποτελούν εδώ και περισσότερο από 500 χρόνια μέρος της πολιτιστικής και γλωσσικής κλη-

ρονομιάς της Κοινότητας·

ότι η σημερινή κατάσταση, γενικά όσο και ειδικότερα στο σχολικό τομέα, είναι ιδιαίτερα ανησυχητική ότι μόνον 30% έως 40% των παιδιών των τσιγγάνων και πλανοδίων φοιτούν στο σχολείο τακτικά· ότι το 50% δεν φοιτούν ποτέ· ότι μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό φθάνει ή ξεπερνά το επίπεδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης· ότι τα αποτελέσματα, ιδίως δε η ικανότητα γραφής και ανάγνωσης, δεν αντιστοιχούν στη διάρκεια της φοιτήσεως· ότι το ποσοστό των αναλφαβήτων στους ενήλικες υπερβαίνει συχνά το 50%, σε ορισμένες δε περιοχές το 80%

ότι το θέμα αυτό αφορά περισσότερα από 500.000 παιδιά και ότι ο αριθμός αυτός αυξάνει συνεχώς λόγω της ηλικιακής διάρθρωσης των κοινοτήτων τσιγγάνων και πλανοδίων, το 50% των οποίων είναι κάτω των 16 ετών·

ότι η σχολική φοίτηση, εκτός από τα μέσα προσαρμογής σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον και προσωπικής και επαγγελματικής αυτονομίας που μπορεί να προσφέρει, αποτελεί βασική ανάγκη του πολιτιστικού, κοινωνικού και οικονομικού μέλλοντος των κοινο-

τήτων τοιγγάνων· ότι οι γονείς έχουν συνείδηση του γεγονότος αυτού και ότι η επιθυμία σχολικής φοίτησης αυξάνει·

ότι λαμβάνοντας υπό σημείωση τα αποτελέσματα και τις συστάσεις των μελετών που ανέθεσε η Επιτροπή σχετικά με τη σχολική φοίτηση των παιδιών των τοιγγάνων και των πλανοδίων στα δώδεκα κράτη της Κοινότητας, καθώς και τους προσανατολισμούς που προκύπτουν από τη συγκεντρωτική έκθεση, τις διαβουλεύσεις με αντιπροσώπους των τοιγγάνων και των πλανοδίων και τις απόψεις που ανταλλάχθηκαν μεταξύ εμπειρογνομόνων και αντιπροσώπων των Υπουργείων Παιδείας.

ΕΝΕΚΡΙΝΑΝ ΤΟ ΑΚΟΛΟΥΘΟ ΨΗΦΙΣΜΑ:

Το συμβούλιο και οι Υπουργοί Παιδείας συνερχόμενοι στα πλαίσια του Συμβουλίου θα προσπαθήσουν να προωθήσουν ένα σύνολο μέτρων στον τομέα της σχολικής φοίτησης των παιδιών των τοιγγάνων και των πλανοδίων, τα οποία μέτρα, χωρίς να θίγουν τις δράσεις που έχουν ήδη αναλάβει τα κράτη μέλη ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες που αντιμετωπίζουν εν προκειμένω, αποσκοπούν στην ανάπτυξη συνολικής και δομικής προσέγγισης ώστε να υπερ-

πηδηθούν τα σημαντικά εμπόδια που φράζουν την πρόσβαση στα σχολεία των παιδιών αυτών.

Τα μέτρα αυτά θα έχουν ως στόχο:

- να ενθαρρύνουν και να υποστηρίξουν θετικές και κατάλληλες ενέργειες,
- να εξασφαλίσουν τη συνάρθρωση των επιτευγμάτων μεταξύ τους,
- να διαδώσουν ευρέως τα αποτελέσματα και διδάγματα που προκύπτουν,
- να προαγάγουν τις ανταλλαγές εμπειριών.

1. Στο επίπεδο των κρατών μελών

Μέσα στα συνταγματικά και δημοσιονομικά τους όρια και στα πλαίσια των εκπαιδευτικών πολιτικών και δομών που τα χαρακτηρίζουν, τα κράτη μέλη θα προσπαθήσουν να προαγάγουν:

α) τις διαρθρώσεις:

- υποστήριξη των σχολικών ιδρυμάτων με την παροχή των αναγκαίων διευκολύνσεων για τη φοίτηση παιδιών και πλανοδίων,
- υποστήριξη των διδασκόντων, των μαθητών και των γονιών

β) την παιδαγωγική και το διδακτικό υλικό:

- πειραματισμούς με την εξ

αποστάσεως διδασκαλία που ανταποκρίνεται καλύτερα στο νομαδικό βίο,

- ανάπτυξη μορφών παιδαγωγικής παρακολούθησης,

- μέτρα για τη διευκόλυνση του περάσματος από το σχολείο στη διαρκή εκπαίδευση-κατάρτιση,

- απόδοση προσοχής στην ιστορία, τον πολιτισμό και τη γλώσσα των τσιγγάνων και πλανοδίων,

- χρησιμοποίηση νέων ηλεκτρονικών μέσων και του βίντεο,

- διδακτικό υλικό για τα σχολικά ιδρύματα στα οποία φοιτούν παιδιά τσιγγάνων και πλανοδίων·

γ) την πρόσληψη και την αρχική και συνεχή κατάρτιση των διδασκόντων:

- προσήκουσα συνεχής και συμπληρωματική κατάρτιση για τους διδάσκοντες που εργάζονται με τα παιδιά τσιγγάνων και πλανοδίων,

- μόρφωση και χρησιμοποίηση διδασκόντων καταγόμενων από τσιγγάνους και πλανόδιους, όποτε είναι δυνατόν·

δ) την ενημέρωση και την έρευνα:

- εντατικοποίηση των δράσεων τεκμηρίωσης και ενημέρωσης στα σχολεία, τους διδάσκοντες και τους γονείς,

- ενθάρρυνση ερευνών για τον πολιτισμό, την ιστορία και τη γλώσσα των τσιγγάνων και πλανο-

νοδίων·

ε) τη συνεννόηση και το συντονισμό, καθώς και την προώθηση της κοινωνικής συμμετοχής του πληθυσμού:

- καθορισμός καταρτισμένου προσωπικού με συντονιστικά καθήκοντα,

- προτροπή προς σύσταση ομάδων επαφών που θα περιλαμβάνουν τους γονείς, τους διδάσκοντες, τους εκπροσώπους των τοπικών αρχών και των σχολικών επιθεωρήσεων,

- καθορισμός, εάν χρειάζεται, κρατικής αρχής ή αρχών αρμόδιων για τη σχολική φοίτηση των παιδιών τσιγγάνων και πλανοδίων, με τη συμμετοχή της οποίας ή των οποίων θα μπορούν να συντονίζονται τα αναγκαία μέτρα, στα οποία ενδεχομένως θα περιλαμβάνονται και μέτρα σχετικά με την κατάρτιση διδασκόντων, την τεκμηρίωση και παραγωγή διδακτικού υλικού.

2. Σε κοινοτικό επίπεδο

2.1. Η παρέμβαση της Κοινότητας κρίνεται σκόπιμη στον τομέα αυτό προκειμένου να ενθαρρυνθούν οι εθνικές πρωτοβουλίες, στον τομέα της ανταλλαγής εμπειριών και για να αξιοποιηθούν επωφελώς τα καινοτόμα πρωτοποριακά σχέδια.

2.2. Διοργάνωση ανταλλαγών

απόψεων και εμπειριών με συναντήσεις σε κοινοτικό επίπεδο των διαφόρων ενδιαφερεόμενων φορέων, ιδίως δε των αντιπροσώπων των τοιγγάνων και πλανοδίων, των νεαρών τοιγγάνων και των διδασκόντων.

2.3. Η Επιτροπή θα φροντίσει να εξασφαλίσει σε κοινοτικό επίπεδο τη συνεχή τεκμηρίωση, ενθάρρυνση, συντονισμό και αξιολόγηση των μέτρων στο σύνολό τους, επικουρούμενη εν ανάγκη, από εξωτερικό φορέα.

2.4. Η Επιτροπή θα φροντίσει ώστε τα μέτρα αυτά να έχουν συνοχή με τις λοιπές κοινοτικές

δράσεις που έχουν ήδη προγραμματισθεί στον τομέα της παιδείας. Θα φροντίσει ιδίως ώστε τα μέτρα αυτά να είναι συμπληρωματικά άλλων κοινοτικών δράσεων, όπως των δράσεων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και δράσεων άλλων διεθνών οργανισμών, ιδίως δε των δράσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης.

2.5. Η Επιτροπή θα υποβάλει πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1983, έκθεση στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Επιτροπή Παιδείας σχετικά με την εφαρμογή των μέτρων που προβλέπονται στο παρόν ψήφισμα.